

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Slægten Würtzen gennem 200 år

1700 - 1900

SLÆGTEN WÜRTZEN GENNEM 200 ÅR - 1700-1900

Denne undersøgelse er foretaget i nært samarbejde med min bror cand. jur. Poul Erik Würtzen, der især efter at han i 1980 trak sig tilbage fra sin stilling som adm. direktør for Forstødernes Bank, Glostrup, har samlet en meget betydelig del af materialet.

V. Würtzen

INDLEDNING

Vor slægt angives at være indkommen fra Schlesien, det bjerg- og skovrige østrigske hertugdømme, der gennemstrømmes af Oder og Weichel. Nogle generationer var bosat i Holstein, hvor de ernærede sig fortrinsvis som fogeder - sognefogeder, skovfogeder og lignende.

Heinrich v. Würtzen var husfoged på godset Rantzau og døde 1724. Hans søn, Christian Heinrich, rejste omkring 1742 til København, hvor han boede til sin død i 1796.

Blandt hans efterkommere var især i den første tid officerer, senere folk af mange forskellige erhverv såsom landmænd, jurister, præster og gennem flere generationer også farmaceuter.

Far var ejer af Gettrupgård i Thy - min farfar var ligesom hans far igen farmaceut. Fælles for dem var, at de ved giftemål fik en nær tilknytning til landbruget.

Hjemme har vi nok hørt et og andet om familiens fortid, men kun enkelte træk, der på særlig måde appellerede til fantasien, huskes. Således myten om Peder Willemoes' stok, en ca. 1,5 meter lang stav af en fin træsort med messingbeslag, som ifølge overleveringen skulle have tilhørt helten fra Slaget på Reden. Efter alt foreliggende er det ikke udelukket, da der er flere Willemoes'er i slægten.

Slægten binder os til vor fortid, den nære og den fjerne. Det er godt at have rede på sin afstamning. Det behøver ikke at være hovmod eller forfængelighed, der får os til at markere vore aner.

Det er hensigten med denne undersøgelse, som blev påbegyndt i september 1978, at søge suppleret, hvad der findes i slægtsbogen med mere personlige oplysninger omkring de enkelte medlemmer af familien, så vidt muligt med portrætter, billeder af deres huse såvel som enkelte historiske og topografiske noter, der afspejler de egne, der knytter sig til deres liv og levned.

Viggo Chr. Würtzen

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Grevskabet Rantzau	1
Greverne på Rantzau	2
Husfogeden på Rantzau	5
Vold, despoti og terror	7
Nyt mytteri	7
Den fatale mortensdag	8
Christian Heinrich v. Würtzen gør sin entré i kongens København	10
Kongens, garnisonens og de riges kvarter	13
Christian Heinrich får indpas i det københavnske borgerskab	16
Kastellet	19
Tjenesteboligen	21
Hverdagen i Kastellet	22
Konflikten med Westengård	23
Rammen om familien på Kastellet	25
Familien på Kastellet	29
Christian Heinrich v. Würtzens børn	31
Margarethe Dorothea v. Würtzen	31
Henrik Lorentz v. Würtzen	32
Louise v. Würtzen	36
Carl Gottfred v. Würtzen	37
Familielivet på kommandantgården	38
Hjemmet, ægteskabet og børnene	40
Uddrag af brevene fra Kastellet	42
Familien Haxthausens privatarkiv	48
Frederik Gottlob v. Würtzen	51
Anna Marie Wøldike og hendes familie	57
Anna Maries far	58
Charlotte v. Würtzen	61
Henrik Carl Würtzen	64
Forpagter af Ydernæs og Lundegård	70
Carl Diderich Lorentz v. Würtzen	74
Kaptajn F.F. Hansen og Anna Valborg Würtzen	97
Frederiksborg latinskole, Christian og August Mathias	100
Discipel på kgl. Frederiks hospitals apotek	102
Slægten Hviid på Ågård	103
Laur Schipper Hviid	104
Christen Hviid	106
Mathias Hviid	108
Slægten Colding	111
Fra konditioneret farmaceut	111
Kjettrup apotek	112
Tanderupgård	117
Brev fra fætteren i København	118
Christian Henrik v. Würtzen	119
To brødre	120

Den grå hverdag på Tanderupgård	120
De sidste år på Tanderupgård	124
Christiane Henriette Kjelogård, f. Würtzen	126
Caroline Christine Hasselbalch, f. Würtzen	128
Mathias Hviid Würtzen kommer i lære på Kjettrup apotek	132
Discibeltiden på Thisted apotek 1850-52	133
Kendte navne i havnebyen Thisted	136
Slægten Tøfting - Historiske noter	140
Fra Tøfting til Skibsted	141
St. Djernæs	143
Jens Christian Skibsted	144
Jens Chr. Skibsted og Petrine Lillelund	144
Gensynet med Thisted	150
Tinggården	151
Tinggården og dens historie	152
Familien på Tinggården	152
Hvad der herefter skete med Tinggården	157
Spredte træk fra halvfjerdsernes og firsernes Thisted	158
Børnene fra St. Djernæs	165

Anetavle

Bibliografi

GREVSKABET RANTZAU

I året 1712 blev Hinrich v. Würtzen husfoged på slottet "Rantzau" ved Barmstedt i Holsten. Grevskabet omfattede desuden slottet "Breitenburg" og mange andre gårde i Slesvig og Holsten, i alt 4 kvadratmile med flækkerne Barmstedt og Elmshorn.

Til slægten Rantzau hørte en lang succession af indflydelsesrige jorddrotter, der levede i Holsten og hvoraf den yngre danske hovedlinie kan føres tilbage til den berømte hærfører Johan Rantzau. Under Grevens Fejde førte han Kong Christian III's hær og nedkæmpede bondeopstanden med barsk grusomhed. Derefter stormede han Ålborg og bragte Skipper Clement til tavshed. Æren herfor måtte han dog dele med Erik Eriksen Banner til Kokkedal, der var den jyske adels fører. Siden trak han sig tilbage til sine godser i Holsten og byggede slottet Breitenburg ved Itzehoe.

Med Christian Rantzau nåede den ansete holstenske slægt - denne næsten ubrudte kavalkade af myndige og kongetro stattholdere til et højdepunkt i magt og rigdom - men også til et dramatisk vendepunkt i familiens historie. Han var forlængst borte, da Würtzen tiltrådte sit meget betroede embede, men det var ham, der oprettede grevskabet. Lad os begynde historien med ham.

Christian Rantzau († 1663).

Maleri i Galleriet i Wien.

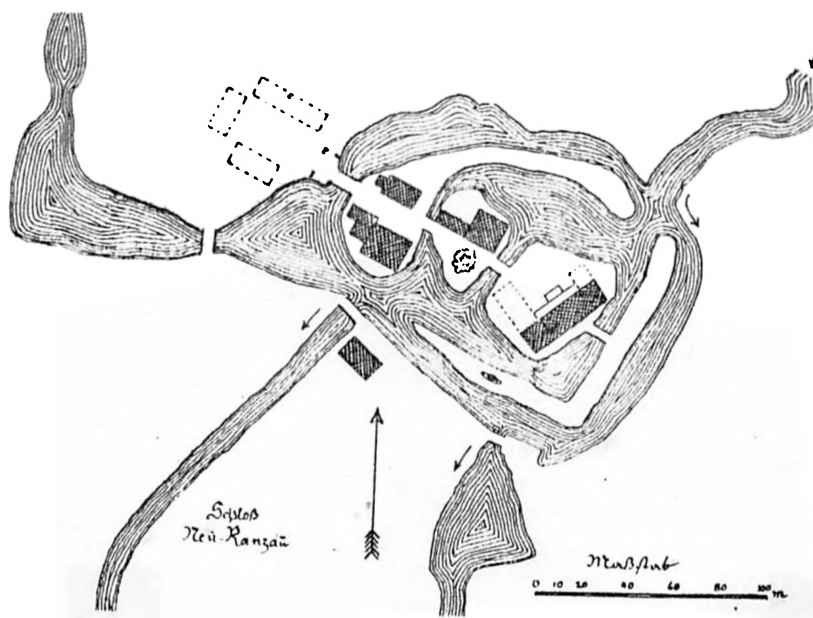
GREVERNE PÅ RANTZAU - Christian Rantzau 1614 - 1663.

Christian Rantzau, 1614-1663:

Christian Rantzau var søn af Gert Rantzau (1558-1627) til Breitenburg - CHR. IV's (1577-1648) statholder og diplomatiske sendebud. Da Frederik III (1609-1670) omsider kom på tronen som 40-årig, havde han en kort periode været statholder i Hertugdømmerne. Som sin efterfølger udnævnte han kort efter sin tronbestigelse 1648 Chr. Rantzau, der altid havde stået ham nær.

Da den pinneburgske linie af grevskabet Holsten-Pinneburg, beliggende på de flade marskegne nord for Elben, uddøde, købte Chr. Rantzau Barmstedt amt, den hertugelige del af grevskabet, af hertug Frederik III af Gottorp (1597-1659) for 2 tønder guld eller 200.000 rdlr. Året efter, da han var i Wien for på kongens vegne at tage hertugdømmet Holsten til len af kejseren, blev hans nye besiddelse ophøjet til rigsgrevskab Rantzau.

Greven kunne nu være rykket ind i det efterhånden noget forsømte "Breitenburg" eller det smukke og langt mere komfortable lystslot "Drage". Men han foretrak af ukendte grunde jagtslottet eller Vandborgen ved Barmstedt, der svømmede midt i åløbet omgivet af en sumpet men skovrig egn ca. 1 km vest for byen, og som ved et slusesystem kunne sættes under vand i forsvarsøjemed.

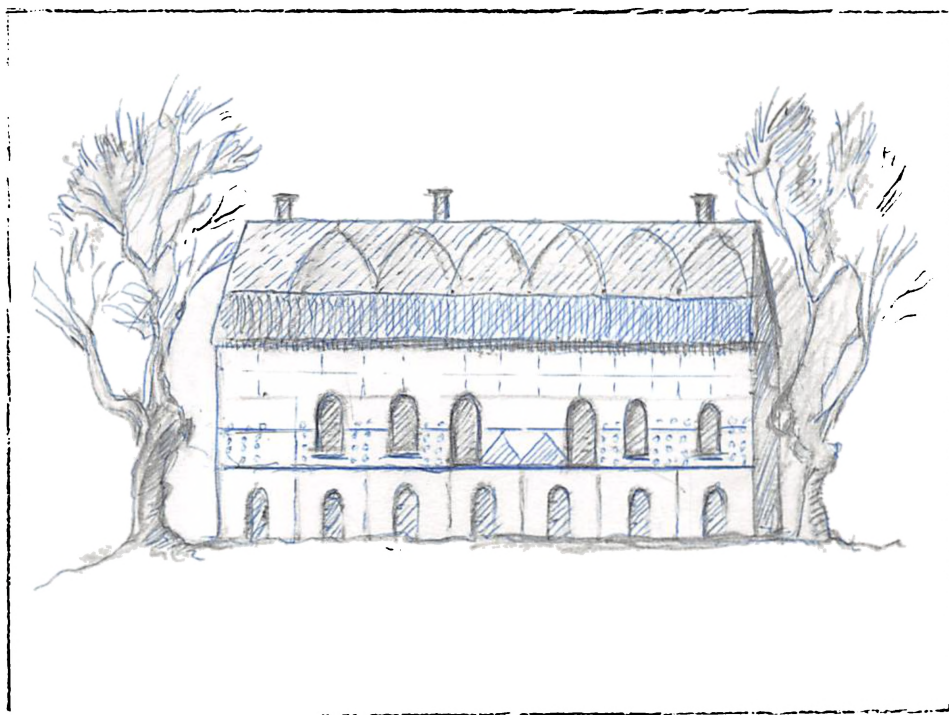
Vageplan des Schlosses Rantzau,
wie es sich im achtzehnten Jahrhundert verhalten hat.

Der var tre øer indbyrdes forbundet med broer. På den første ø boede amtsforvalteren og retsbetjenten og her var også et fængsel. På den anden lå retsbygningen og en alderstegen kaserne til indkvartering af en afdeling soldater.

I tidens løb er meget forandret, men en løs skitse, der findes mellem Hinrich v. Würtzens efterladte papirer, kan give et ganske godt indtryk af hovedbygningen, beliggende på den tredje ø, således som den så ud i 1657, da Grev Christian lod foretage en omfattende restaurering og forskønnelse af facaden.

Oprindeligt rummede det gamle hus en mægtig højloftet kamin-sal, således som det ses i franske slotte fra samme periode. Den blev nu inddraget til fordel for mere formålstjenlige opholdsrum, som blev forbundet med en svaegang forsynet med pileformede balustre. En udvendig fritrappeløb blev opført i bygningens midterparti og en lille sidefløj eller karnap i hver ende af huset. Med de nedennævnte justeringer har vi altså her et nogenlunde troværdigt billede af slot-tet som det så ud i Hinrich v. Würtzens tid fra 1712 til 1724 - et billede, der også stemmer overens med udtalelser fra folk, som kendte det dengang som et præsentabelt landsted omend uden statelighed og ydre pragt.

Hovedbygningen på Rantzau ca. 1657:

Som tysk rigsgreve havde Grev Rantzau vidtgående beføjelser. Ifølge et privilegiebrev kunne han udøve ret og dom på enhver måde, tildele markedsrettigheder og meget andet. En betydelig personlig magt havde han i henhold til det såkaldte "Palatinat" - han kunne meddele adelspatent, udnævne grever, kreere doktorer og magistre samt bevilge købstadsrettigheder og våbenskjolde.

Han var i det hele taget en mægtig mand, uafhængig af Kongen af Danmark og Hertugen af Holsten-Gottorp. På slottet Rantzau omgav han sig med en hel hofstat og på grund af sin nære forbindelse med kongen blev han begunstiget på andres bekostning. Efter regeringsomdannelsen i 1661 udnævntes han med titel af overstatholder til premierminister. Men hans helbred var svagt og han indfrieede ikke helt de forventninger, der blev stillet til ham.

Men der var uro i landet. Efter hertugdømmernes deling i 1544 stod den Holsten-Gottorpske fyrsteslægts stamfader Hertug Adolf I (1526-1586) og hans sønner på en venskabelig fod med den kongelige linie. Hans sønnesøn, Hertug Frederik III, gik sine egne veje. Hans svigersøn var Gustav Adolf af Sverige og ved hans hjælp fik han løst sit lensforhold til Danmark for de slesvigske besiddelser. Efter en forræderisk forbindelse med Sverige beslaglagde Frederik IV (1671-1730) i 1713 den gottorpske del og beholdt den ved freden i Frederiksborg i 1720. Det gottorpske hovedkvarter blev flyttet til Kiel og Rusland blev fra nu af den magt, hos hvem gottorperne søgte støtte for at vinde det tabte land tilbage. Disse forhold førte til langvarige stridigheder mellem kongemagten og gottorperne.

(Salmonsens: Bd.7, s.47, Bd.8, s.1097-99, Bd.14, s.897-901)

Ditlev Rantzau, 1644-1697:

Ditlev Rantzau gik i faderens fodspor som statholder i hertugdømmerne, men han deltog ikke i monarkiets styrelse og fik ikke den samme betydning som politiker. Foruden Rantzau og Breitenburg ejede han adskillige store godser i Nørrejylland, som han efter optagelse i den danske grevestand, samlede under Grevskabet Løvenholm. Hermed var han antagelig sin tids største jordbesidder i Kongeriget.

Skønt Løvenholm var grevskabets residensgård, var den ubeboet. Rantzauerne var Holstenere - jyder blev de aldrig. I borggården manglede der vinduer og det ene tårn var faldefærdigt. Men det var ikke det eneste tegn på forfald i den fornemme holstenske adelsslægt.

Chr. Ditlev Rantzau, 1670-1721:

Chr. Ditlev Rantzau var som ældste søn af huset arving til begge grevskaber og samtlige godser. En lys og strålende fremtid syntes ham forudbestemt, men hans medfødte evner og anlæg svarede ikke til den materielle arv. Hans besynderlige og til tider helt stupide opførsel fik vidtrækkende og tragiske følger ikke alene for han selv, men også for broderen Wilhelm Adolf - ja, for hele slægten. Han blev familiens "sorte får".

Da han ikke ville overlade broderen hans retmæssige arv, opstod der mellem dem et uforsonligt fjendskab. Han var indgået på et løfte om enten at ægte Ulrik Frederik Gyldenløves datter eller at betale en erstatning på 30.000 Rd. Han gjorde ingen af delene, hvorefter kongen beslaglagde Løvenholm. Ved sit vilde liv gjorde han sig efterhånden så forhadet, at bønderne på Rantzau gjorde oprør, hvilket medførte en konfiskation af godset Rantzau. I 5 år sad han indespærret i preussiske fæstninger for gæld til kongen af Preussen. Nu var bageret fyldt. På en sneppejagt i 1721 blev han skudt ned af en lejemorner. Broderen blev mistænkt for meddelagtighed og tilbragte resten af sine dage som fange på Akershus, hvor han døde barnløs den 19. marts 1734. Det er i korte træk den dramatiske ramme om begivenheder, hvori Hinrich v. Würtzen deltog på allernærmeste hold.

HUSFOGEDEN PÅ RANTZAU

På billedet herunder ses den gamle "Vandborg", hvor Hinrich v. Würtzen var husfoged fra 1712. Slottet, som det hedder, tager sig ikke ud af ret meget. Høvedbygningen er overskygget af store træer og resten er skjult af nogle gamle huse i forgrunden, rimeligvis den såkaldte retsbygning og kaserne, der begge tilsyneladende er uden nogen som helst stilpræg.

Det hedder sig, at han var en højt betroet embedsmand og faktisk den daglige leder af godset. Det viser hans efterladte papirer. Har han mon passet sine regnskaber i slottets underetage, hvor der var et kontor, eller har han i sin egenskab af foged haft lejlighed i retsbygningen?

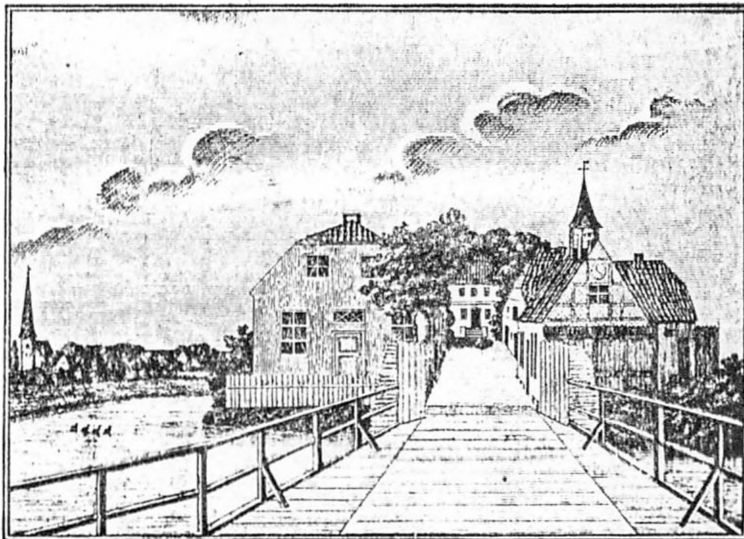
Betegnelsen foged er knyttet til embedsstillinger af mange slags og omfatter også fra gammel tid tilsynsmænd i private godsejeres tjeneste. På godset "Rantzau" var der til stillingen knyttet en lang række beføjelser - også praktiske, der måtte passes under åben himmel på grevskabets egendomme og jordegods.

Hinrich v. Würtzens embedspligter som husfoged var nedfældet i den kontrakt, som han indgik med rigsgreve Chr. Detleff den 12. juni 1712. Herefter havde han ansvaret for grevskabets regnskab, men han var også forpligtet til i al sin færd at fremme og begunstige dets interesser og til uophørligt, så snart det kom til hans kendskab, at modarbejde og bekæmpe ethvert anslag mod grevskabet uanset personsanseelse.

Derudover skulle han opkræve terminsydelser og i givet fald, såfremt det ikke lod sig gøre i mindelighed og til rette tid, inddrive disse ved iværksættelse af tvangsforanstaltninger af militær eller anden art, således at alt blev betalt uden forsinkelse.

Hertil kommer, at han havde opsigts med godsets bygninger, veje, broer og hegn samt med det offentlige salg af skovtræ. Han havde også tilsyn med jagtdistriktet og med alle kongelige rettigheder, der var knyttet til grevskabet.

Som man ser, var han udstyret med ikke så få beføjelser og det er nok ikke nogen overdrivelse, at han var den daglige leder af godset.

Das Schloß Ranzau.
Ausschnitt aus Rauerts gegen 1840 gefertigter Zeichnung.

VOLD, DESPOTI OG TERROR

Med den rigsgrevelige linie af den rantzauske slægt tog det imidlertid en brat og sørgelig ende. Greven efterlod sig to vanartede sønner, Chr. Detleff og Wilhelm Adolph. Især den første viste sig at være en ubesindig og overmodig vindbeutel, der ikke blot fornærmede kongen, men også tyranniserede sine undergivne indtil gengældelsens bølger omsider slog sammen om ham.

De gode dage var forbi, det skulle også husfogeden senere komme til at føle. Efterhånden var de vilkår, der herskede i grevskabet, så elendige og folkene så fortvivlede, at de rent ud sagt "anråbte himlen om hjælp". Da det ikke nyttede, tog de sagen i egne hænder og gjorde oprør. Det var i året 1705. Greven forsøgte at kalde dem til orden ved hjælp af en hærafdeling, der var stationeret i kasernen.

Dette viste sig utilstrækkeligt, hvorfor han så sig nødsaget til at bede om undsætning af den gottorpske hær, der sendte en styrke på 60 dragoner til Rantzau. De gottorpske bemægtigede sig imidlertid landet og lod sig hylde som sejrherre. Herpå svarede den tyske kejser ved at intervenere og sendte 60 infanterister, såkaldte ulvebetjente, som blev på slottet indtil 1711.

NYT MYTTERI

Nogle år efter blussede urolighederne op igen og denne gang undgik husfogeden ikke at blive personlig impliceret. Grev Christian Detleff fik påny lejlighed til at afsløre sig som en tøjlesløs natur af et voldsomt temperament, fjentlig indstillet over for alle.

Næppe var han sluppet ud af fængslet, før han hvervede 50 soldater for med dem at erobre slottet fra broderen og beholde det helt for sig selv. Det viste sig dog at være en gemen røverbande, som øvede hærværk og udplyndrede slottet.

En midsommerdag, nemlig den 3. juli 1720, udviklede det sig til en oplagt revolte. Nogle få mænd trådte ud af vagten og arresterede deres kaptajn, Henry hed han, som uden protest afleverede sin kårde, hvorefter kaptajn Insen opkastede sig til kommandant under udråbet: "Kammerater, følg mig".

Da greven blev opmærksom på dette postyr, gik han udenfor, trådte frem foran Militsen og råbte: "Hvad skal det betyde, hvorfor kaste kaptajnen i arresten?". Kaptajn Insen greb fat i grevens arm og råbte: "Allons fort - und selbst im arrest". Greven rev sig løs, trak sig tilbage til arresten og lod døren låse.

Skønt greven forsøgte at overtale rebellerne til ro og besindighed og lovede dem alt, hvad de forlangte - ja, endog tilkastede dem penge ud gennem vinduet, lykkedes det ham ikke at tæmme deres raseri. Nogle gik endog så vidt, at de med skudklare geværer sigtede direkte på ham og truede ham med døden. Sergenten og staldmesteren truede også sekretæren, der forsøgte at mægle i striden, med øjeblikkelig at skyde ham, hvis han ikke parerede ordre.

Det dramatiske højdepunkt blev nået, da de slog døren til arresten ind, truede greven med skudklare geværer og bajonetter og herunder ramte lakaj Dietrich Petersen med en kugle, som han døde af 3-4 timer senere. Men ikke nok med det. Nu blev husfogedens inventar (skabe, borde og stole) sønderslået og hans sølvtøj røvet. Derefter kom turen til sekretærens stue, som de ødelagde, stjal hans kuffert og tilvendte sig foruden forhåndenværende kontanter også hans sølvkærde, hat og handsker.

Efter veludført dagværk forlod røverbanden omsider slagmarken, idet de dog på deres togt gennem landsbyerne Bevern og Ellerhop ikke blot forskrækkede beboerne, men også pryglede en bonde med en geværkolbe og frarøvede ham hans hest og vogn.

DEN FATALE MORTENSDAG

Den 10. november, mortensdag, red grev Christian sammen med en jæger til den lille skov, som ligger i nærheden af slottet på denne side af fiskedammen, for at skyde snepper. Det var i det herrens år 1721 - gengældelsens time var nær. Da de var kommet lidt ind i krattet, skiltes deres veje. Lidt efter hørte jægeren et kraftigt skud, han vendte sig mod sin herre og så, at han faldt af hesten.

Han ilede straks til undsætning, men fik i det samme et strejfskud, som gik gennem hans frakke. Da han fik øje på to karle med bøsser, red han straks til slottet. Husfogeden v. Würtzen løb straks ud i skoven, hvor han fandt greven med mange skudsår - eet gennem hovedet, jammerligt tilredt og myrdet, svømmende i en stor blodpøl. Hans gevær var borte og både hans hest og jægerens var dødelig såret.

Efter at liget var bragt til slottet, sendte husfogeden en kurer til den grevelige rådsherre og sekretæren Pauli, der netop var i Hamburg, og til broderen, greven på "Drage".

Samme aften ankom en ritmester med en eskadrille på 60 dragoner, der rykkede ind på slottet for, som ordene lød, som omsorgsfulde naboer at forhindre plyndring og anden

uorden. Dagen efter kom Grev Wilhelm Adolph sammen med sin rådmænd og indlogerede sig i Barmstedt. Han genansatte sognefoged Meier og tog hr. Pauli i sin tjeneste.

Endnu mange år efter drejede vandhjulet rundt og åløbet snoer sig som førhen gennem de grønne enge. I den nærliggende skov findes i den såkaldte Brunnenalle en mindesten, der fortæller, at her blev grev Christian likvideret hin novemberdag for mere end 250 år siden. Sene forbigående gyser ved tanken om det uhyggelige drama.

Wilhelm Adolph, som var den sidste af slægten, tog grevskabet i besiddelse. Men kongen bemægtigede sig igen slottet, besatte landet og anlagde proces mod den nygifte greve, der endnu var uden arvinger.

For brodermord kunne han ikke anklages - beviset var mangelfuldt. Men 1726 idømtes han livsvarigt fængsel, som han afsonede i fæstningen Akershus syd for Oslo. Her forblev han under streng arrest til han døde 1734. Sin gemalinde så han aldrig mere.

Af slægten var kun en søster tilbage, gift Castell-Rüdenhausen. Til hende og til hendes arvinger, med forbehold og fradrag af uhyre bøder og omkostninger, gik resten af allodialformuen.

Kongen beholdt - det tyske kejserrige og alle andre modstandere til trods - landet under besættelse. Processen blev aldrig ført til ende. Efterhånden blev det et grevskab for sig og kom siden under administration.

Hinrich v. Würtzen døde 1724 efterladende sig fem umyndige børn, hvoraf den ældste, den 15 årige Christian Heinrich, er vor stamfader i lige linie.

Noter:

Pastor Hieronymus Saucke, Herzhorn: Hist. Rantzovias: Detlef Detlefsen, Aus der Chroniken der Holsteinischen Elbmarschen.

In Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte, Bd.18, 1888, 199-257.

Rich. Haut: Haus Barmstedt und Schloss Rantzau - Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins. 5-6 Bd.1917-18.

CHRISTIAN HEINRICH V. WÜRTZEN GØR SIN ENTRE I KONGENS KØBENHAVN

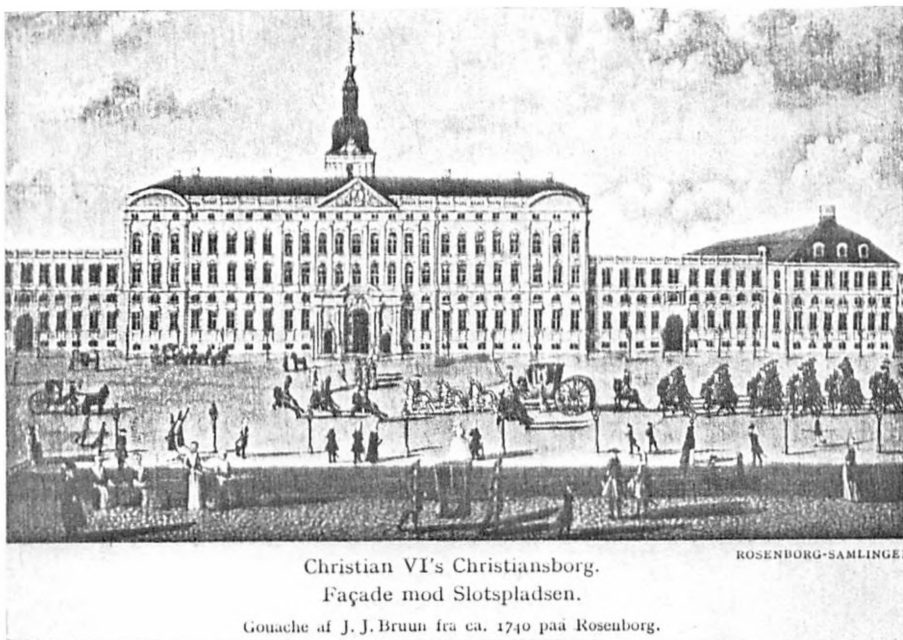
Efter forældrenes død forblev Christian Heinrich endnu i adskillige år på sin hjemegn, vel som en formynder for sine søskende. I 1742, da han var et par og tredive år, trængte han til at se sig om i verden og begav sig til residensstaden København for at prøve lykken der.

På den tid var der en livlig handelsforbindelse mellem Tyskland og København - den foregik over Hamborg. Den hollandsk prægede by Altona, beliggende på Elbens højre bred nær ved munden i kongerigets sydligste grevskab, var den gang en blomstrende handelsby med brede gader - på sine steder prydet med rækker af lindetrær.

Som fristad og nabo til Hamborg passerede her en stadig strøm af fremmede handelsfolk syd fra, som talte det samme sprog og med de samme sæder og skikke.

Den sædvanlige rute fra Hamborg til København gik over Itzehoe, Rendsborg, Slesvig og videre over vandet mellem Årø-sund og Assens. Det var en 5 dages rejse med postvogn og pakket - lang og besværlig - som gik på en gang ugentlig.

Når man nærmede sig København fra Tyskland eller de danske provinser, øjnede man fra lang afstand byens højeste kirkespir, men den lave beliggenhed, Valby Bakke og de omgivende høje volde, skjulte det meste, indtil man var ganske nær.

Langt ude mod vest knejsede på Frederiksberg Bakke den i 1703 fuldførte slotsbygning, en afspejling af de fyrstelige villaer i Frascati. Haven omkring var endnu ny og frembød et indtagende skue af busketter og parterrer efter fransk mode. Her lå også fra gammel tid en lille lystgård, prinsens Gård kaldet, omgivet af fasanhaverne og landsbyens huse.

Men ellers lå København endnu indenfor voldene. Chr. IV's volde lå endnu længe - måske alt for længe - omkring byen ikke blot som en beskyttende skanse, men også som en indsluttende ring. Kommet igennem Vesterports nåleøje med dens mylder af alle slags trafikanter - rejsende, gående og ridende, torvevogn osv. måtte man som ankommende med ekstra-post straks melde sig hos den vagthavende leutenant.

Først nu var man i København og havde straks foran sig Frederiksberggade, hvor en masse kræmmere af mange slags falbød deres varer for bønder, der strømmede til fra det meste af Sjælland.

På Gammeltorv stod endnu det gamle rådhus. Her forsamledes magistraten og her var også politiretten, hvor politiasessor Holm, gift med Christian Heinrichs sønnedatter Nathalie, senere færdedes i embeds medfør.

Men ildebrandene i 1728 havde lagt store dele af byens vestlige kvarterer i aske. De lave træhuse, tildels af et meget landligt tilsnit, var et let bytte for flammerne. Til alt held var dog de vigtigste bygninger skånet.

Christian IV havde trods alt ikke levet forgæves. Hans utrættelige interesse for bygningskunst forskønnede, dengang som nu, hovedstaden med Børsen, Holmens Kirke, Nyboder, Rosenborg og Rundetårn - alle varige minder om den lykkeligste periode i hans liv. De vil til sene tider kaste et forsonende skær over hans sene eskapader, der så bedrøveligt endte med, at den 52 årige konge faldt for sin tidligere hustru Kirstine Munks kammerpige.

Da Christian Heinrich hin dag i 1742 passerede Højbro Plads, var det nye Christiansborg netop taget i brug af Christian VI, der under udfoldelse af stor pomp og pragt holdt sit indtog i den nye residens.

De smalle stræder i bykernen gav mange steder plads for tiltrængte og befriende gennembrud. Pladser åbnede sig og nyanlagte parker foldede sig ud.

Kongens Nytorv, oprindeligt kaldet "Hallands Ås", var i høj grad i støbeskeen og omgivet af prægtige bygningsværker nemlig: teatret, Charlottenborg, Hovedvagten, bagved hvilken lå artillerikadetternes akademi, som der refereres til i Carl Gotfreds breve skrevet på Kastellet til sønnen Christen - de var begge artilleriofficerer.

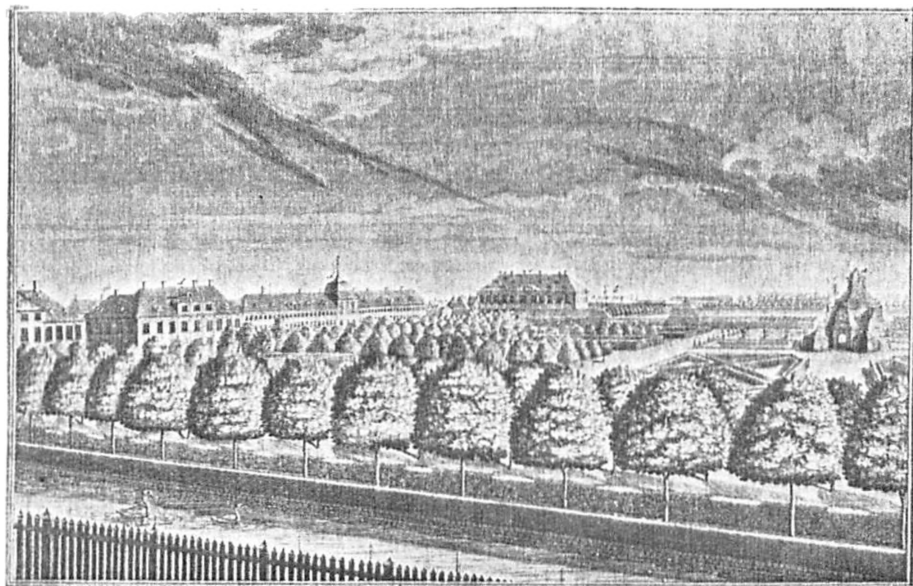

Men det var ikke glans og herlighed alt sammen. Samfundet havde sine skyggesider, ikke blot indenfor, men især udenfor voldene. Medaliens bagside havde retning udad mellem Vester- og Nørreport. Det værste ros var henvist til marken udenfor. Her lå fattighuset, også kaldet Sct. Hans Hospital, men fra 1665 det såkaldte pesthus. Det var tilholdssted for omkring 300 afsindige og uheldbredelige individer og forskellige andre, der blev holdt i forvaring for slet opførelse.

KONGENS, GARNISONENS OG DE RIGES KVARTER

Lad os ikke glemme historiens hovedperson, Christian Heinrich, for mere eller mindre uvedkommende byhistoriske kuriositeter. Fra Kongens Nytorv gik han ad Bredgade eller Norgsgade, som den hed dengang. Her var åbent terræn omtrent helt op til Toldboden.

Omtrent midtvejs lå i fordums tid det så tragisk berømte Sofie-Amalienborg - det aldrig senere genrejste enkesæde - et glædens tempel for den livsglade og pragtelskende dronning. Ved en ulykkelig hændelse gik det op i røg under opførelse af et festspil, hvorved ikke mindre end 180 personer af det prominente borgerskab indebrændte.

Amalienborg Have i Christian VI's Tid.

KGL. BIBLIOTEK

stik i Danske Vitruvius. Fra Venstre ses Gyldensteens Palæ (nu Hotel Phoenix), Danneskiold Laurvigens Palæ (nu Landværkerforeningen) med den lange Tilbygning langs Bredgade, endvidere Landkadetakademiet (nu Østre Landstret) og længst til Højre Frederik IV's Amalienborg-Pavillon.

På de sørgelige rester lå nu et kongeligt lysthus bestående af en pavillon med buegange og oragerihuse. Fra salonen på 1. sal nød Kong Frederik IV ofte udsigten ud over eksercerpladsen mod nord, over havnen og mod syd over en i fransk stil anlagt have.

Her var også stedet for et nyt og storslået byggeri, Frederiksstaden, som var forbeholdt byens velstillede borgere af hvilke de rigeste allerede havde opført adskillige palæer og dermed angivet normen og stilen for stadens fremtidige fashionable kvarter med det kort efter opførte Amalienborg som kongelig residens.

Mod vest - der lå jo det dejlige Rosenborg med de tre slanke tårne, parterre og springvand. Det havde det gjort i mangfoldige år og tjent Københavnerne som et mål for deres spadsereture - tilmed uden penge. Det var her Christian Heinrichs sønnesøn, slægtens folkekære ritmester Wilhelm Ferdinand v. Würtzen, endte sine dage som kommandant.

Slotsgartnerens hyacinter de kom troligt igen hvert forår, men der skulle en Heiberg til for at gøre kongens have uforglemmelig.

Rosenborg set fra Vest o. 1740.

S. E. JESPERSEN

Førgunden Parterrehaven (den nuværende Eksercerplads) med klippede Hække og Buske og Haveskulpturer. Til Venstre Lænnerhuset fra Frederik IV's Tid (1786 efter et Par Ombygninger indrettet til Kaserne for Livgarden). Til Højre for Slottet ses Køkkenbygningen, til Venstre den stadig eksisterende Portbygning og den gamle Kommandantbolig. Længst til Venstre den lange Række af Træer paa Østervold.

Gouache af J. J. Bruun paa Rosenborg.

Jo - det var ud ad Norgesgade, Christian Heinrich styrede sine skridt. Han kunne ikke se ind i fremtiden - lykkeligvis, for han skulle komme ud for mangt og meget. Men det var ellers i denne gade, at sønnedatteren Nathalie 89 år senere blev viet til politiassessor Hans Holm. Ægteskabet blev dog kun en kort parentes i hendes liv - han døde kun et halvt år efter. Mange år senere giftede hun sig med broderen Søren. Det fremgår af hendes breve fra Reerslev, hvor han var præst.

Det var nok ikke helt tilfældigt, at han var på vej til Kastellet, han havde sikkert nøje planlagt hele rejsen. Længere ude øjnede Østerport, Kastelsvoldens møllevinger og Nyboder. Her boede søværnets mandskab af aller grader og her kaldte "klokkelyden" folkene til arbejdet tidligt om morgenen.

Han fulgte med øjnene de lange rækker af oplagte krigsskibe og handelsfartøjer, der var forankrede på Rheden eller for fulde sejl på vej mod fjerne mål i den udenrigske handels tjeneste. Der var aktivitet, liv og travlhed alle vegne.

Der blæste en frisk vind ind ude fra sundet og krudtrøgen fra fæstningen pirrede hans næsebor. Et eller andet mindede ham om barndomstiden på Rantzau. Han kom fra Holsten, han kendte det tyske sprog og genkendte det i kommandoråbene fra eksercerpladsen. Hornmusikken nåede hans ører. Han vejrede uniformer, geledder, fremtid og forfremmelser - han så sig selv som midtpunkt i en strålende "tattoo" med blanke knapper og skinnende epauletter.

Men han kom ned på jorden igen. Han var ikke uden forbindelse med virkeligheden. Den havde han endnu i frisk erindring fra tiden efter faderens død. Han var endnu på det allerførste trin af sin karriere.

Men det var her, han skulle komme til at virke i de næste 50 år.

Østerport.

CHRISTIAN HEINRICH FÅR INDPAS I DET KØBENHAVNSKE BORGERSKAB

Det ser virkelig ud som om Christian Heinrich havde lykken på sin side. Allerede året efter, at han var kommet til staden, fik han fodfæste inden for militæretaten. Christian VI udnævnte ham til fourageforvalter. Det lyder måske nok lidt af "viel Geschrei und wenig wolle", men majestæten var åbenbart allestedsnærværende - hans pennefjer spruttede langt ned i rangklasserne.

Der er heller ingen tvivl om, at Christian Heinrich fik en velvillig modtagelse af det københavnske borgerskab. Fire år efter, i en moden alder, nemlig på sin 38 års fødselsdag den 8. februar 1747, blev han af Frue Kirkes præst viet til den kun 21 årige jomfru Anna Margrethe Juhl, datter af den fem år tidligere afdøde amtsforvalter og regimentsskriver, krigsråd Lorentz Juhl (-1742) og hustru Anna Dorothea, født Buchwald (1702-1738).

Chr. Heinrich v. Würtzen (1709-1796):
 Anna Margrethe Juhl (1726-1762):

Anna Margrethe var fra Helsingør, den sagnomspundne sjællandske søkøbstad, i 1710-1711 hærget af pesten og af svenskernes belejring i 1658. Hun var fra barnsben fortrolig med garnisonsbyen. Faderen var begyndt som fuldmægtig hos amtmand Raben, Kronborg amt i 1697. I 1711 blev han amtsforvalter og 1725 eller 26 regimentsskriver. I den under sundtolden opblomstrende købstad var han også en driftig foregangsmand med mange jern i ilden. Han var ejer af Kronborg Ladegård, en præsentabel gård med en stor smuk have ned til søen 1 km vest for byen og forhandlede i 1720 med staten og leverance af klæde. Fra 1717 drev han geværfabrikken "Hammermøllen" i Hellebæk, der senere henhørte under de Schimmelmansske besiddelser, og som han 1731 måtte stille i pant til staten som sikkerhed for skyldige afgifter opgjort til ca. 16,000 Rd. Han var endvidere leverandør til søetaten - og Frederik IV og Dronning Louise var indskrevet som faddere til to af hans børn.

Sammen med svogeren Hans Chr. Lautrup, den senere direktør for Øresundstolden, der havde til huse hinsides Glacis'et, tæt op til det i nederlandsk renaissancestil opførte Kronborg, hvor også kongens lystgård lå, har han været blandt landets indflydelsesrige mænd.

En ukendt malers portrætter af ægteparret Lautrup - imponante skikkelser i stil og holdning. Man synes at spore en vis lighed med søsterdatteren Anna Margrethe Juhl:

*Etatsrådinde Anna Magdalena Lautrup,
født Buchwald (1692-1744).*

*Etatsråd Hans Christian Lautrup
(1673-1750).*

Lautrup tilhørte i 4. led den vestjyske gren af slægten. Som hans mor angives med nogen usikkerhed en vis Ingeborg Hansdatter, der blev gift 1701 med pastor Johan Grantz. Hun blev kaldet til at være amme for Frederik IV, hvilket formentlig forklarer den velvilje med hvilken kongehuset omfattede den Lautrupske familie. Det vides, at Lautrup i 1718 var ansvarlig for kongens partikulærkasse, der stod til rådighed for majestættens private forbrug. Nogle år senere rejstes der kritik af hans embedsførelse og efter en revision blev han, efter Frederik IVs død den 11. november 1730, fjernet fra hoffet. Revisionen faldt ud til hans fordel, hvorefter han den 29. december samme år blev inspektør ved tolden og endda formåede Kong Christian VI og Dronning Sofie Magdalene til at stå faddere ved sin søns dåb.

Lautrup var en nøjeregnende kasseimester, uvant med det ekstravagante forbrug, som fulgte tronskiftet. Christian VI var af ydre ret uanselig og farveløs, han ejede ingen af de personlige fortrin, som bringer monarker i folkeyndest. Det officielle sprog ved hoffet var tysk. Tyskere var også den snævre cirkel af hoffolk og embedsmænd, som gav tonen an. Dronningen førte med sig en forkærlighed for pomp og pragt - kort sagt, den kolde hofglimmer og ceremonielle pragt-udfoldelse blev i stilhed accepteret som et nødvendigt tilbehør for kongemagten. I en sen alder - 59 år gammel - blev Lautrup udnævnt til direktør for Øresundstolden, en stilling han beklædte til 1738. I kredsen af faddere for de nye Lautruper finder vi selvfølgelig svigermor Buchwald, svogeren krigsråd Juhl og frue og justitsråd Basballe eller onkel Basballe, der var gift med en søster til sidstnævnte.

Anna Margrethes morfar var bartskærsvend, men han var usædvanlig i flere henseender - han var ikke nogen helt almindelig barber. Han endte som internationalt berømt kirurg, kongelig livlæge og professor ved Københavns Universitet. Hans navn var Johs. Buchwald (1658-1738, Dansk Biografisk leksikon). Han var en overmåde dygtig, initiativrig og meget selvhævdende personlighed med en lang hale af anekdoter i sit professionelle kølvand. Hans lærde embedsbrødre kunne ikke affinde sig med hans barberstuemanerer og han blev ofte hånet derfor. Endog Holberg langede ud efter ham i komedien "Peder Paars". Her er Buchwald modellen til Jens Blok, medens en jordemoder, med hvem professoren havde et sammentræf, er Gunhild,

Jo - Anna Margrethe var som håndplukket til at rykke ind på Kastellet, til at indtage pladsen som den aldrende ungarls højre hånd. Hun var regimentsskriverens datter, vant til hornmusik og uniformer, fæstningsgrave og bastioner. Hun kom fra den ene fæstning til den anden. Forbindelsen var der allerede i forvejen - brødleverancerne fra Kastellet omfattede også Kronborg.

Men lykken skiftede brat for den geskæftige regimentsskriver. I 1733 kom rentekammeret under vejr med, at han havde forbrugt de ham betroede midler i sin private virk-

somhed, nemlig til fabrikkens drift. Kasseregnskabet viste et underskud på 6-700 Rd. Men ikke nok med det. Et parti geværer, betalt af proviantforvalteren mod kvittering, var overhovedet ikke leveret. For denne forseelse modtog han sin afsked antagelig på gråt papir og døde en stille død i landlige omgivelser på sin hjemegn i Tikøb ved Helsingør. Anna Margrethe var da 16 år.

Men det er nu 5 år siden - Scenen er skiftet, alle sorger glemt. Vi kan regne ud, at den unge pige er blevet optaget i hjemmet hos sin mosters mand, den fortræffelige konferensråd Michael Basballe i Krystalgade, hvor bryllupsmiddagen skal finde sted. Onkel Basballe var af den ansete slægt fra Århus. Han var gået vejen over kammerkancelliet og var møntkommissær og deputeret i rentekammeret, hvorfra han rimeligvis i denne egenskab kendte til de nærmere omstændigheder ved den triste skæbne, der var overgået niecen, og tog sig pænt af sin faderløse slægtning. Han blev forøvrigt 10 år efter optaget i den danske adelsstand.

Og nu - netop nu er cremonien i "Vor Frue" forbi. En veloplagt vært modtager gæsterne med alle sine ordner. Middagen er serveret. De nygifte indtager hæderspladserne ved bordet. Han i allongeparyk, silke og damask, hun i dybt udringet overdelt, tyl og kniplinger efter tiden mode - alt comme il faut.

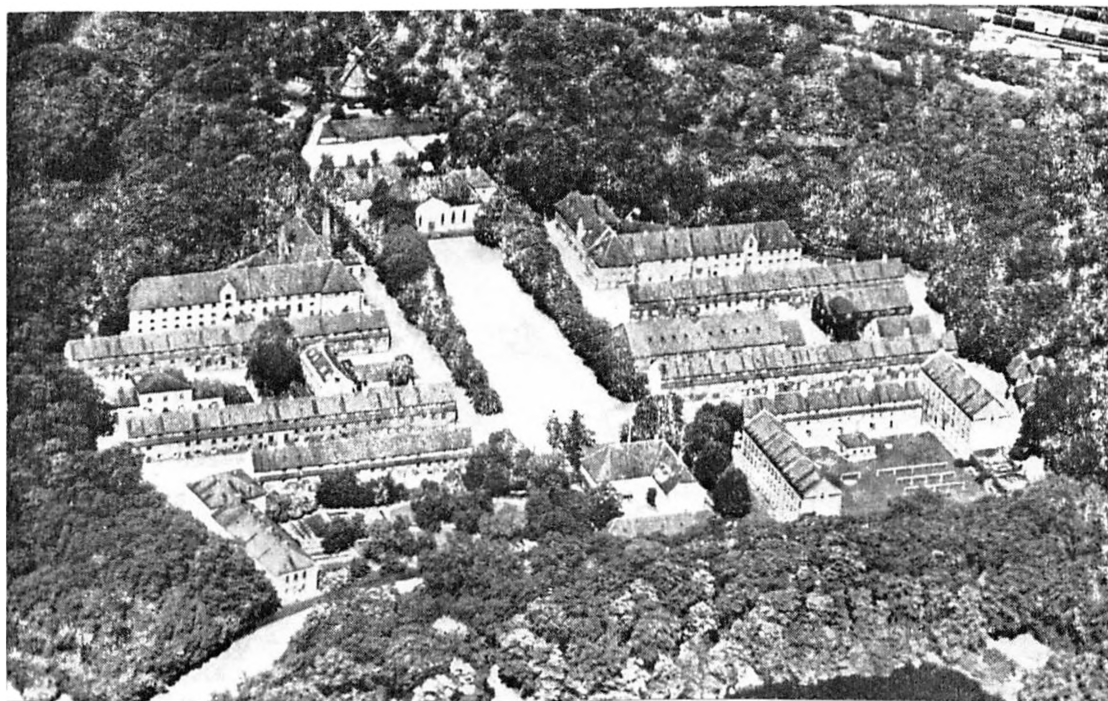
Foråret var lige om hjørnet, Christian Heinrich har foden under eget bord - det skulle snart komme til at stå på Kastellet.

KASTELLET

Kastellet eller "Citadellet Frederikshavn" opførtes 1662-65 af den hollandske oberst og ingeniør Henrik Rüse for Danmarks første enevældige konge, Frederik III. Som en væsentlig del af stadens befæstning blev det placeret ved indsejlingen til havnen.

Midt i billedet ses den store paradeplads med kommandantboligen og den bagvedliggende anseelige have. Foruden kommandantgården findes også andre tjenesteboliger og tilhørende bygninger således proviantgården med bageriet og Tøjhuset. I den modsatte ende af pladsen findes Kastelskirken. I den hertil hørende kirkebog kan vi følge familiebegivenhederne - de glædelige såvel som de mindre glædelige.

Den bygning som i særlig grad interesserer os er Nordre Magasin, den store vinkelbygning øverst til højre på billedet, men også til kommandantboligen knytter der sig megen interessant familiehistorie.

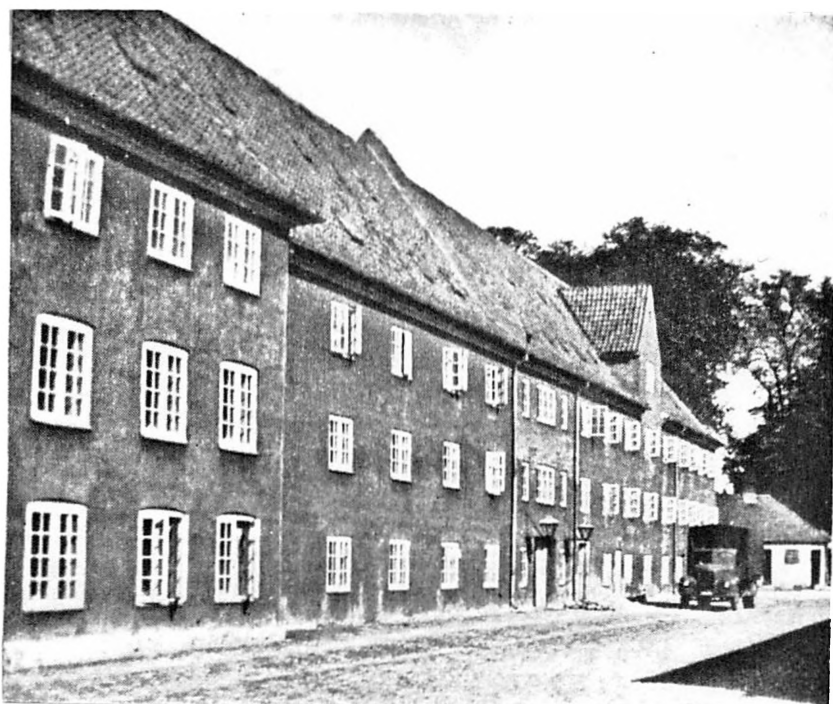
Fæstningen, der mod havnen var udstyret med fem bolværker og mod landsiden med dobbelte volde og grave, var i sidste halvdel af 1700-tallet rammen omkring den fra Holsten indvandrede Christian Heinrich v. Würtzen og hans familie - vore forfædre i lige linie.

I disse særprægede og garnisonsagtige omgivelser levede familien sit eget liv "indenfor murene" kan man i en vis forstand godt sige, for alt, hvad de havde af samkvem med den udenforliggende verden foregik gennem to porte - en til staden og en ud til marken.

Af deres efterladte breve fremgår det, at de ikke savnede noget, men levede et standsmæssigt og hyggeligt familieliv og at spadsereturene i de tætte og skønne alleer på voldene hørte med til stedets adspredelser.

På billedet ses Nordre Magasin, hvor familien fik anvist tjenestebolig, da Würtzen i 1749 overtog stillingen som proviantkommissær. I midten af huset fandtes et portrum, som strakte sig op igennem de to underste etager. Porten var belagt med kampesten, så det har nok rumlet kraftigt, når de store tunge vogne kørte igennem med kornet ind i gården.

Fra portrummet var der adgang til den store vindeltrappe, som gik gennem alle lofterne i Magasinet. Herfra var også adgang til proviantkommissærens bolig, der omfattede den sydlige del af denne længe foruden selve hjørnehuset. Vi er nu i stand til at se familiens vinduer - lad og se indenfor.

TJENESTEBOLIGEN

Her var ikke sparet på pladsen, den var absolut stands-mæssig. Den var ikke blot privatbolig for familien, men desuden hjemsted for en hel del rent forretningsmæssige aktiviteter. Den var beliggende i 2. og 3. etage.

En såkaldt italiensk trappe førte op til forstuen, hvorfra der var adgang til salen og spisestuen. Salen var 16 alen lang med panelbeklædte vægge, der ligesom loftet var udsmykket med landskabsmotiver. På samme etage fandtes også soveværelse mod gaden og flere andre værelser.

Ad en vindeltrappe kom man til en fjern afkrog af lofts-etagen, hvor der fandtes et "privet". Det skal være første gang, man hører om et sådant indenfor Kastellets mure.

På 3. etage en stor smuk stue, 16 alen lang og med åben kamin, samt et i gul oliefarve holdt kontor med 5 skrivepulte, det såkaldte fuldmægtigværelse med tilhørende informationsstue.

Der var mange folk på kost i huset med egen spisestue og over stalden ved portrummet var "kuskenes kammer".

Endelig var der de umådelige arealer i loftsetagen, der rummede kornmagasinerne. Det var ikke "luft"kasteller, Frederik III byggede.

Da de nygifte flyttede ind på Kastellet, var bageriet endnu i Nordre Magasin, men blev i løbet af 4 år overflyttet til Søndre Magasin, således at Nordre Magasin fra 1762 alene var forbeholdt tjenesteboliger.

Her boede Würtzen med sin efterhånden voksende familie til han døde i 1796, dog med få års afbrydelse, nemlig fra 1781-86 på Christianshavn og senere til Wildersgade i det nuværende nr. 84

HVERDAGEN I KASTELLET

Kastellet var først og fremmest en fæstning og det betød soldater her og der og allevegne. En hel bataillon - 12 kompagnier - hver på 60 gevorbne mand af infanteriet aftjente her deres værnepligt for det rundhændede vederlag, der svarede til kvarter, brød og 4 skilling daglig.

Da Würtzen blev beskikket som proviantkommissær blev han ansvarlig for forplejningen. Det siger sig selv, at 600 stridsmænd ikke kunne nøjes med den friske søluft, der forøvrigt - hører man fra anden side - ikke var særlig frisk, hvis den kom fra byen. De satte et stort antal rugbrød til livs hver dag. Det var en ansvarsfuld stilling og han skulle erlægge en kaution på 3000 daler, men herfor fik han dispensation.

Men der var også fordele. Som noget ganske særligt i kastelet blev der anskaffet ikke mindre end tre jernkakkkelovne til ham, medens kommandanten måtte finde sig i at leje sådanne i dyre domme.

De sjællandske kornleverancer kom mest ad landevejen, men forhen bragte omkring 100 skippere deres dyrebare ladninger til Kastelets kornmagasiner fra landets søkøbstæder. Foruden møllen på Toldboden var der også møller ved Østerport samt Nørre- og Vesterport. Af hestemøller var der ikke mindre end tre, hvoraf de to lå ved Nordre Proviantgård, men de var i en sørgelig forfatning og gav en bunke vrøvl, når de skulle repareres.

Indtil 1760 var der dagligt udkommanderet 24 soldater til arbejdet i magasinerne, men når afdelingerne skulle i "Campement" måtte der lejes ekstra mandskab. Det blev derfor bestemt, at de såkaldte "slaver" dvs. fangerne fra forbedringshuset skulle forrette det grove arbejde i magasinerne og bageriet. I eksercertiden kunne der godt være en snes stykker. De blev somme tider skikket i byen i et eller andet ærinde, men det hændte nok, at de kom lidt på afveje, for den trafik blev der sat en stopper for i 1789. Det måtte kun ske i yderste nødstilfælde og "slaven" skulle da være forsynet med en passerseddel.

Den 10. december 1763 avancerede Würtzen til overkrigskommisær og fik en ny kontrakt, der tillige omfattede kammerråd Bugge og Mathias Bugge. Den gik ud på, at de på nærmere fastsatte vilkår m.h.t. melets kvalitet og brødets pris skulle levere det nødvendige til Kastelets garnison af artilleri og infanteri såvel som til "slaverne". Kontrakten medførte mange bryderier. Der havde været klager og der kom endnu flere. Regimentet klagede over rugens kvalitet og Rentekammeret fik en påmindelse om at levere god og ulastelig rug. På et eller andet sted svigtede kontrollen.

Den 23. august 1768 ansøgte Würtzen omsider om at få posteret en skildvagt foran bageriet til skræk og advarsel for uvedkommende, således at vagten også kunne overse Materialgården. Efter et køligt afslag med henvisning til, at det blev Kommandantens sag, gentog han ansøgningen, men først 10 år efter trådte skildvagten an - dog kun om natten.

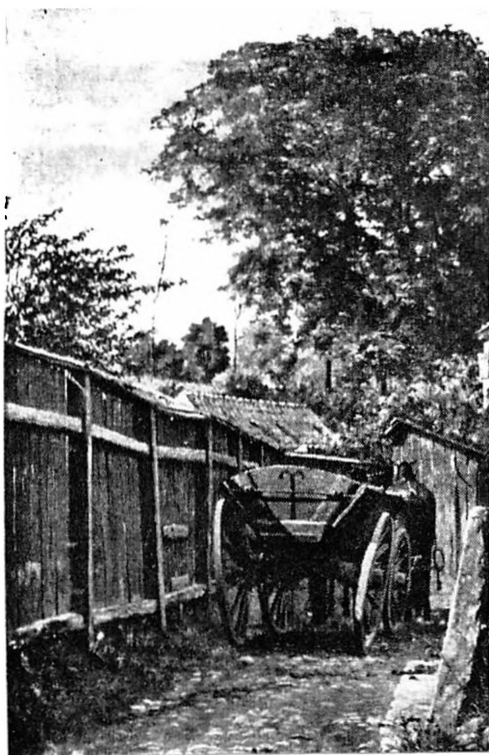
KONFLIKTEN MED WESTENGÅRD

Den gamle Westengård havde opført møllen ved Volden for egen regning og så længe han levede, var alt såre godt. Würtzen havde så at sige "arvet" stillingen efter ham. Men han arvede ikke møllen. Det gjorde sønnen Barthold og med

ham blev det anderledes. Han havde nemlig opnået tilladelse til at male - også for byens indvånere - og så var Fanden løs i Laxegade.

Hans kunder sled på Kastellets broer og han nægtede at betale 2 skilling pr. vogn. Han ville heller ikke gå ind på et forslag fra major Feignet om årligt at betale 100 Rd. for slidtage på broen - han syntes at 40 var nok.

Men ikke nok med det. Han favoriserede også sine private kunder på militærets bekostning og lod dem få det bedste korn. Würtzen forlangte, at han ikke måtte modtage korn til maling, der var ringere end Hærens for ikke at forringe kvaliteten. Hertil svarede Westengård, at han i så fald slet ingen rug kunne få til maling og han tilføjede spydigt, at hvis Würtzen frygtede, at der skulle komme orm i det militære korn, så ville han blot lade ham vide, at kornet i Magasinet altid havde været befængt med orm.

*»Parti af Gaarden ved Bageriet i Kastellet.«
Maleri af Christen Købke, 1832.*

Stedet er den smalle passage mellem vestsiden af Nordre Magasin og hovedvolden mellem Kongens Bastion og Prinsens Bastion. På det tidspunkt var dele af bageriet endnu at finde også i Nordre Magasin. I 1950'erne blev maleriet solgt ved en auktion for 43.000 kr.; det befinder sig nu på Glyptoteket.

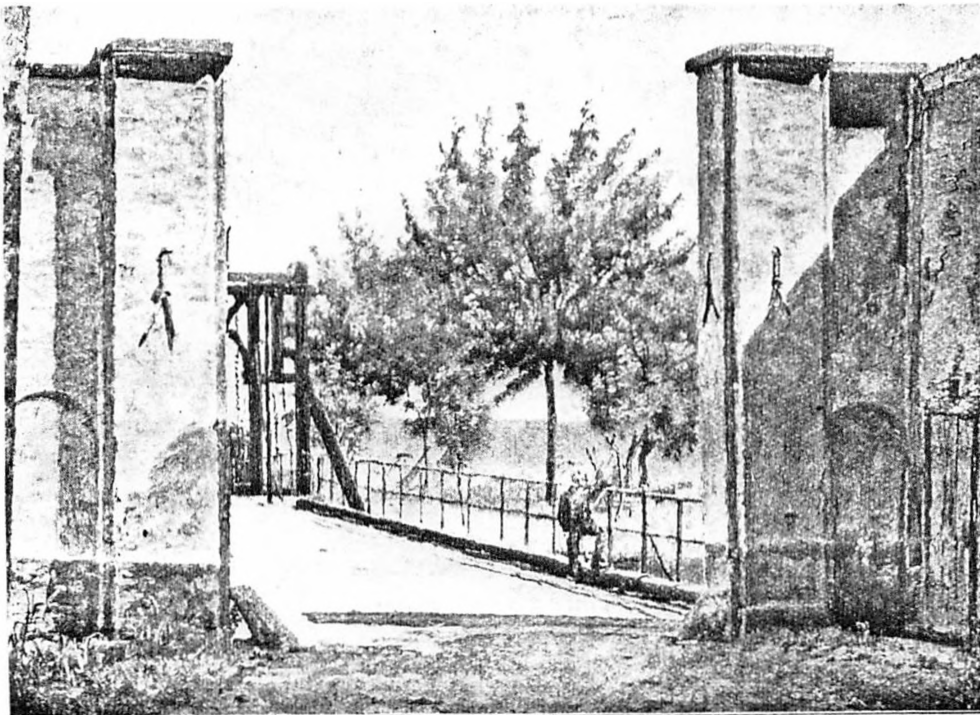
Ved kgl. resolution af 22. juni s.å. afsluttedes striden derved, at Westengård skulle holde "Apareilerne" til møllen i god stand og dertil betale 50 Rd. årligt i bropenge til Krigskassen.

Den 14. oktober 1783 blev der oprettet en kontrakt med Overkrigskommissær Würtzen, sønnen Frederik samt Mathias Bugge - Kammerråd Bugge var ikke med. Det blev den sidste kontrakt underskrevet med navnet Würtzen. Den kom til at løbe i 10 år - langt ind i hans høje alderdom og den blev skæbnesvanger for familien.

RAMMEN OM FAMILIEN PÅ KASTELLET

Vi har fulgt den mere udadvendte side af embedet, men hvad skete der mon i "privaten" - hvad var det for et familieliv, der levedes for 200 - 250 år siden.

Ja, - vi ved, at der var mange børn. Allerede da familien flyttede ind på Kastelet var Margrethe snart 2 år og hun fik mange søskende, hvoraf et par netop nåede at blive døbt - andre forblev ugifte. Det faldt ikke i deres lod at være med til at forme slægtens fremtid. Hvad var det egentlig for ydre vilkår, de levede under.

NR. 78. PARTI UDENFOR DEN NORDRE KASTELSPORT

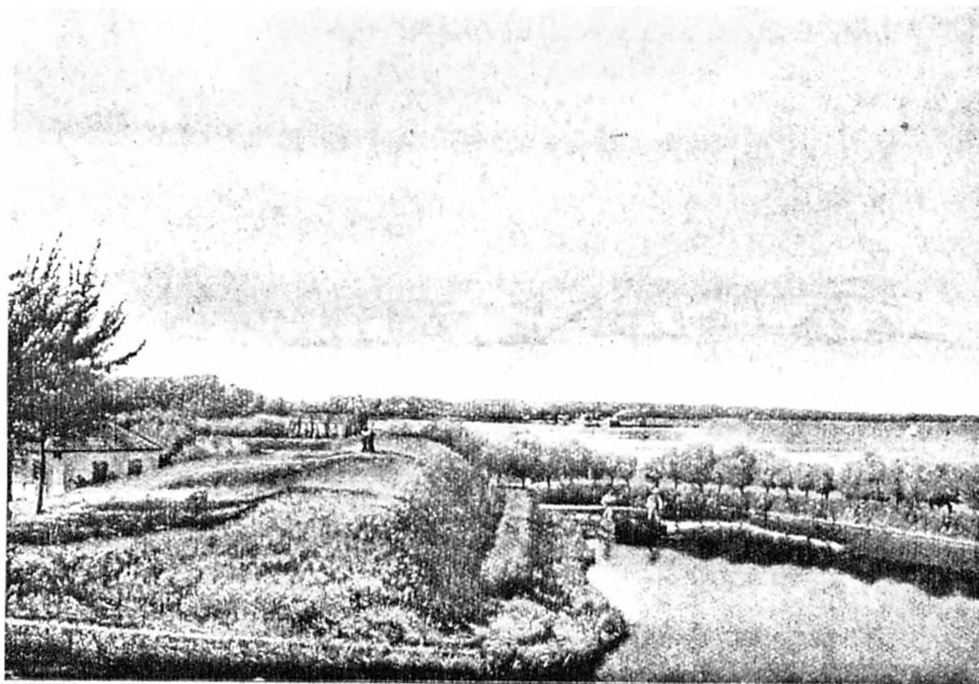
Maleren Christen Købke har skildret de intime scener indenfor Kastellets mure og lysets virkninger i Kastelsvoldens høje elmetræer. Han kom fra det velstående københavnske borgerskab. Faderen ejede et stort bageri på Østerbrogade, men det nedbrændte under bombardementet i 1807, hvorved han mistede hovedparten af sin formue. I 1817 fik han den samme stilling, som Würtzen havde, idet han fik det militære bageri på Kastellet i entreprise, hvorved familiens økonomi blev væsentlig forbedret. Købke var meget stærkt knyttet til familien og hjemmet, hvor han boede og malede i sin første ungdom - og der var aldrig nogen smålighed til huse.

Som kunstner følte han sig stærkt tiltrukket af den særegne motivkreds ved Kastellet og voldene og her malede han sine første udtryksfulde og gratiøse billeder, der regnes blandt de bedste den tids danske kunst har formået.

Vi kan nok regne med, at billedet har fra torvet med volden i baggrunden omtrent svarer til den virkelighed, der omgav vor egen familie, i de mange år den havde hjemme på Kastellet. Det forestiller Søndre Magasin en sommerdag i 1833. Til venstre ses Elefantstok og Dronningens Bastion. De tre personer er kunstnerens far, bagerientreprenøren, - hans kontrolhavende officer i færd med at give en ordre og bagved står en mand og pumper vand. Magasinet til højre er tydelig påvirket af tidens tand. Man ser en af de stræbepiller, der blev opført i Würtzens tid for at forebygge forfaldet og imødegå de indkomne klager over uhensigtsmæssig opbevaring på de skrøbelige kornlofter.

Efter den tids skik skulle der gerne være mennesker med på billederne - og Købke var en stor menneskeskildrer. Han malede mange portrætter ikke blot af sin nærmeste familie, men også af mere eller mindre tilfældige mennesker, der hørte med til miljøet - civile som militære. Se bare på billedet af cigarsælgeren - de to snakkende personer og den lille pige i baggrunden. Det fortæller en hel del om, hvordan man levede for 150 år siden.

NR. 67. UDSIGT FRA KASTELSVOLDEN OVER KASTELSGRAVEN OG LANGELINIE

Senere tiders kunstkritikere har været af den opfattelse at lyrikken i Købkes landskaber ikke strømmer os frit imøde - og at de virker provinsielt. Med den samme anskuelse er han blevet mødt i udlandet. Som illustration til vor slægts historie er de særdeles velegnede.

Kastelsvolden var offentlig tilgængelig og et yndet tilholdssted for byens borgere. Det fremgår af breve, der er skrevet på Kastellet, at det var den også for familien.

"Spadseregangen på Volden er virkelig behagelig - og alleerne er yderst tætte og skønne" - hedder det i en samtidig beskrivelse - og "luften er tålelig, ja, hvor vinden ikke netop bærer fra byen, ren og god".

Men det var ikke idyl altsammen. Det var militært område. Der var på sine steder skilderhuse, grimme støttestiller og et brystværn til ulempe for det frie udsyn til det omliggende land. Desuden var der immervæk patruljerende skildvakter med gustne ansigtstræk og overlegne miner. Volden ved Kastellet kunne slet ikke hamle op med Filosofgangen, hvor volden var som en skøn bakke i en skov med et mere muntert folkeliv - og hvor kun de kongelige ekvipager måtte køre.

»En Cigarsælger ved den nordre Udgang af Kastellet.« Maleri af Christen Købke, 1830.

I Købkes billeder har vi et værdifuldt bidrag til forståelse af familiens liv og færden. Med stor sans for detaljen har han skildret ikke blot selve Kastellet i den særprægede stil, men også udsigten fra Kastelsvolden mod Langelinie og Flådens leje.

FAMILIEN PÅ KASTELLET

Om familielivet på Kastellet vides ikke meget. Oplysninger herom må søges i de glimtvisse tilbageblik, der forekommer i den omfattende korrespondance mellem børnene senere i livet.

Den store børneflokk blev, hvilket absolut ikke var usædvanligt den gang, radikalt formindsket ved naturlig afgang. Den store hjælpeløshed over for selv de mest banale børnesygdomme rev et par af børnene med sig lige efter dåben, det var Christian og Frederica.

De andre opnåede gennemgående en pæn alder, men ellers er det ikke netop livskraft, men nok så meget dygtighed og ambitioner, der kendetegner familien. Kun tre af flokken efterlod sig arvinger.

Ikke mindre end seks gik i hærens og flådens tjeneste og endte deres dage i pæne slutstillinger som oberster og oberstinder. Margrethes mand sluttede som admiral, men hun døde selv kun 4 måneder efter brylluppet.

Det var i året 1758, da Christian Heinrich v. Würtzen - nu næsten 50 år gammel proviantkommissær og netop havde fået sit sidste barn døbt, at der udbrød uroligheder i hertugdømmerne. Kongen forlagde en militærstyrke til Holsten. Würtzen måtte drage i felten. Ikke mange år efter i 1762 døde hans endnu unge hustru, fru Anna Margrethe, under et ophold i Bramstedt kun 36 år fra syv børn, hvoraf den ældste, endnu uforsørgede, var 13 år.

Faderens tilstedeværelse hjemme på Kastellet var selvfølgelig i høj grad påkrævet af flere grunde og ikke mindst af hensyn til de mindreårige børns opdragelse og uddannelse. Der var især de to største drenge, de skulle gerne være officerer. Det blev de også. Kongen havde bevilget undervisning til dem på militærets bekostning. Den ene, Henrik, blev major i det norske livregiment og den anden, Wilhelm, blev løjtnant ved husarerne.

Efter hustruens død begyndte det at gå skævt for den 54 årige enkemand. Det militære bageri, som han havde i entreprise, gik ikke mere så godt. Det gav anledning til bryderier. Fra højeste sted indløb der tid efter anden bekla-

gelsler: "over vore told- og forbrugsafgifter, som er blevet fornærmede".

De sidste år blev svære for den gamle Würtzen. En ond skæbne kom ind i hans liv og formørkede hans tilværelse i mere end en forstand. Han var efterhånden meget svagsynet, ja næsten blind, og der indtraf en beklagelig og trist begivenhed, der kastede lange skygger ind over kolonnerne i hans kassebog.

Tragedien indtraf ikke pludseligt, den havde et langt og truende forspil. Allerede i 1774 var der konstateret en "Defect i Magazin-Rugen", svarende til 20.000 Rd. Det var ikke småpenge, og han måtte sælge sin gård i Nivå ved tvangsauktion for at kunne afdrage på den store gældspost.

Sagen blev afsluttet i 1794, men denne traurige familiekronike skal ikke gentages her. Sønnen Frederik Gottlob fik tildelt ansvaret til trods for, at han kun var 18 år gammel, da den første manko blev konstateret. Hans gamle nedbrudte far tog datteren Louise sig af. Hun var gift med kaptajn Volrath v. Behman og boede også i Katellet. Under omstændighedernes tryk forlod Frederik Gottlob landet og rejste til Rusland.

Den gamle Würtzen døde den 6. april 1796. Hans dygtige søn, senere kommandant i Kastellet, selve scenen for familiens nederlag, gav ham et pathetisk og sønligt eftermæle: "Natten mellem den 5. og 6. april døde min gode, værdige, gamle fader. Overbevist om at han i sit liv havde frygtet og elsket Gud over alting, og at han stedse havde elsket sine børn og sine medbrødre som sig selv, så han rolig og uden frygt døden i møde og sejrede til sidst over alle de bekymringer, som han i de sidste 4 år uskyldig måtte lide. Alle som kendte ham siger enstemmigt: Han var en ærlig, retskaffen og brav mand. En øm fader og en trofast ven. I sin tid en duelig, nidkær og arbejdsom embedsmand, der aldrig tragtede efter rigdom og højhed, men alene efter at opfylde sin pligt. Fred hvile over hans kiste."

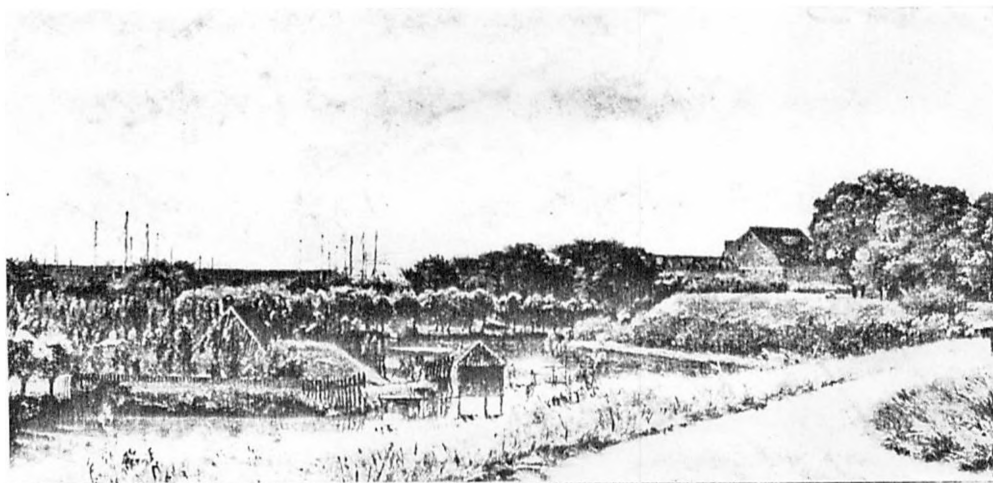
CHRISTIAN HEINRICH V. WÜRTZENS BØRN

MARGRETHE DOROTHEA V. WÜRTZEN

Moderen til den store børneflokk fra Kastelet fik ikke del i et par ellers ret betydningsfulde familiebegivenheder. Hun nåede ikke at se sin mand forfremmet til overkrigskommissær og heller ikke at få sin ældste datter Magarethe gift. Hun døde helt nøjagtig den 13. september 1762.

Men Magarethe blev da ellers tidligt gift. Kun 18 år gammel blev hun viet i Holmens Kirke til den 6 år ældre premierleutenant af marinen, Peter Ramshart. Det var i 1766 midt om sommeren den 8. juni. Om hun har truffet sin tilkommende under en af de meget yndede spadsereture på Volden eller i selskabslivet, det ved vi ikke, men en køn pige har hun nok været, for det var i enhver henseende et nobelt parti.

Måske er der heller ingen grund til at komme nærmere ind på hendes korte livs historie, for hun døde allere 4 måneder efter. Men de kredse, hun gennem sit ægteskab kom ind i, afspejler på en interessant måde niveauet. Premierleutenanten var søn af geheimekabinetssekretær P. Ramshart, der blev personlig ven af Frederik IV, der nærrede stor tillid til ham. Efter Kongens død, faldt han i unåde og blev anklaget for falsknerier - anklager, der senere viste sig at være grundløse. Han levede i nogle år af en lille årlig understøttelse fra Dronningen, men fik oprejsning og blev udnævnt til etatsråd før han døde i 1750.

NR. 50. PARTI FRA KASTELEVOLDEN SET UD OVER LANGELINIE MOD FLAADENS LEJE

Sønnen, den unge Peter Ramshart, Magarethes mand, gjorde selv en smuk karriere som søofficer. Han endte som contre-admiral. Da de blev gift, var han chef for Galejstationen ved Nivå og fra 1768 til 1770 indrulleringsofficer i Tønder. Han blev kendt som en kundskabsrig og begavet personlighed og var flere gange udkommanderet som chef for forskellige vagtskibe og på togter til Middelhavsområdet og Grønland.

Som admiral udfoldede han ikke større virksomhed, men syslede med maritimhistoriske optegnelser, som han udgav i 1808. I 1778 giftede han sig igen, 37 år gammel, med Frederikke Christiane f. Schmidt, datter af en etatsråd fra Nyborg.

HENRIK LORENTZ V. WÜRTZEN, 1749-1817

Henrik var den ældste af Christian Heinrichs sønner. Han blev født midt om sommeren i 1749, det år da faderen overtog stillingen som proviantforvalter på Kastellet. dvs. som daglig leder af den militære brødfabrik, som han havde i entreprise.

De ydre rammer omkring sønnens tilsynekomst var usædvanlige og særprægede. Familien havde gennem mange år en meget rummelig tjenestebolig i det såkaldte Nordre Magasin, der også rummede administrationskontor og en såkaldt informationsstue med pulte og skrivende fuldmægtige. I et og alt en standsmæssig embedsbolig.

Nordre Magasin var en af de seks karakteristiske kasernebygninger, rejst af den hollandske ingeniør Henrik Rüse, og hele citadellet var præget af en vis solid konformitet indenfor den velkendte ramme af volde, fæstningsgrave og bastioner. Men indenfor murene så det anderledes ud. De logerende var af yderst forskellig herkomst. På de laveste trin af rangstigen befandt sig de menige soldater, der var indkvarteret i snævre 3-sengs stuer. De var ofte gift og havde hele familien omkring sig. Den hygiejniske standard lå i underkanten af det forsvarlige. I mangel af bedre var hele personellet, soldater, børn, "slaver" fæstningsarbejdere og kvinder, nemlig henvist til voldgravens såkaldte "vandhuse", hvilket naturligvis frembød en konstant risiko for epidemier.

Men Henrik var født på solsiden. Som den først fødte søn blev han kaldt op efter farfaderen Hinrich, husfogeden på "Rantzau", og morfaderen, regimentsskriveren på Kronborg Ladegård, Lorentz Juhl, begge forlængst døde. Ved dåben blev han båret af justitsrådsinde Berends, og frøken Ricka Juul stod hos. Faddere var generalauditør Linck, oberst og kommandant Paurenfeind, oberstløjtnant Sundorff og professor Buchwaldt.

Om hans militære løbebane ved vi, at han fra sit 15. år var landkadet. Akademiet lå dengang på hjørnet af Bredgade og Fredericiagade i den tidligere rigsdagsbygning, der nu er sæde for Østre Landsret. Landkadetterne rekruteredes hovedsagelig af officersbørn, hvis opdragelse skete på statens bekostning. Omkring 1750 var undervisningen såvel som tonen mellem kadetterne under al kritik. I 1760'erne, altså netop da Henrik kom til, skete der en ændring til det bedre. Men opdragelsen på Akademiet var streng - til tider endda yderst streng.

Til den fastsatte tid - en dag i april 1767 - trådte han ud på Bredgade som underofficer i det norske livregiment. Han var fri for terperiet. Den skrappe forskole til officeruddannelsen var omsider forbi. Han var ikke bare kadet, han var underofficer. Han gik hurtigt ned ad Bredgade, han fløjtede lidt. I forbifarten gjorde han honnør for et par af kvarterets alderstegne honoratiores i deres bærestole og hvide parykker.

Det er ikke nødvendigt at følge ham op igennem graderne, for han ændrede ikke sin civile livsførelse, før han nåede stillingen som kaptajn og kompagnichef med en årlig gage på 336 Rdl. Det har ikke haft nogen hast med ægteskab, for det var ikke før den 6. marts 1794, at han i den sene alder af 45 år i garnisonskirkens tyske menighed holdt bryllup med Frederikke Louise Jacobsen, med svogeren Captain Behmann og sin tilkomne svigerfar, Stadt Musicand Jacobsen, som forlovere. Vi ved, at han 1787 boede i Nyhavn 289 og 1801 Ved Toldbodvejen 211A og det er vel sandsynligt, at de nygifte er flyttet ind på den sidste adresse.

Hans Hinrich Jacobsen (1726-1795) var hofviolon og oboist i det den 1. oktober 1770 etablerede kongelige Kapel og senere stadsmusikant i København. De nærmere omstændigheder var følgende: Da den voldsomt udskejende og efterhånden sindslidende Christian VII overtog teatret på Kongens Nytorv, blev det besluttet at overdrage det i entreprise til den italienske komponist Guiseppe Sarti (1729-1802) som direktør. Han var allerede i høj gunst ved hoffet som leverandør af diverse symfonier ("Pour la table de Roi") og blev lærer for Christian VII mens han var Kronprins. Han så straks, at en fornyelse af Det kgl. Kapel var uundgåelig. På den holstenske residens Travendal, hvor hoffet opholdt sig i forsommeren 1770, forelagde han Majestæten emnerne for Kapellets sammensætning, hvor i blandt Jacobsen. Som en ikke ubetydelig detalje omkring denne rejse kan det tilføjes, at hoffet her havde de allerbedste muligheder for at observere de slet tilslørede sensuelle udfoldelser mellem Struensee og Dronningen.

Struensee var præstesøn fra Altona og af uddannelse læge. Ved formående protektion opnåede han stillingen som stadslandfysikus på grevskabet Rantzau. I 1768 åbnede der sig en mulighed for ham til at gøre sin lykke i hovedstaden. Af greverne Rantzau-Ascheberg og Conrad Holck blev han

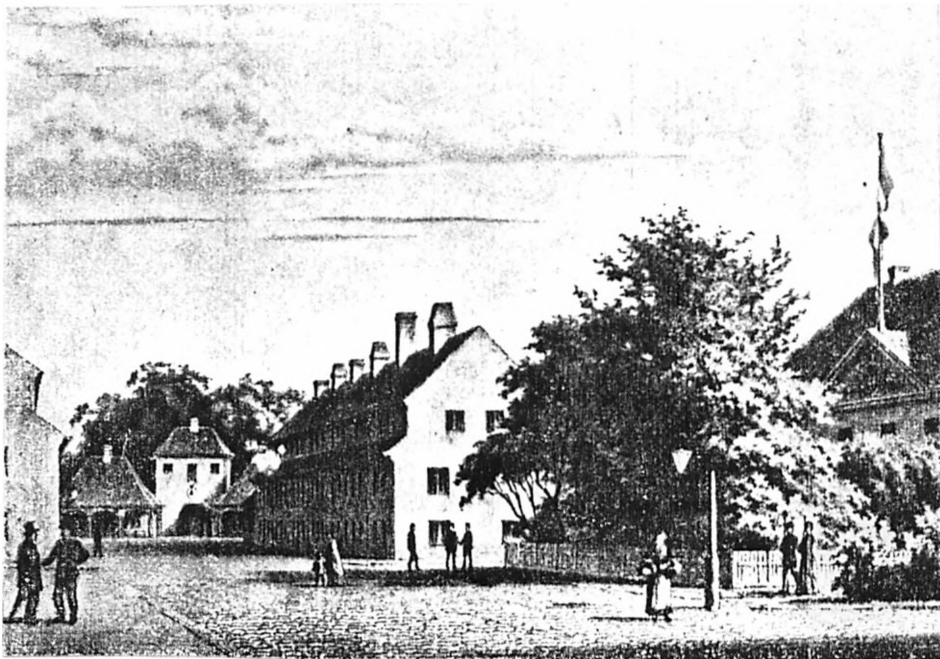
anbefalet som læge ved hoffet. Vejen var banet for den allerede ombejlede og reformivrige 37 årige entusiast.

I vintersæsonen var Christiansborg residens for det nye regentpar, den 23 årige Kong Christian VII og hans to år yngre dronning, Karoline Mathilde. Det var i den rigt udsmykkede riddersal, tegnet af den franske kunstner Jardin, kongeparret modtog hoffets gæster omfattende hele ranghierakiet ved festmiddage med baller, maskerader og operaforestillinger i en uophørlig hvirvel.

Kapellets hoftjeneste bestod navnlig i forsyningen med dansemusik og som den nyudnævnte hofdansemusikinspektør befandt Jacobsen sig i begivenhedernes centrum. Han havde travlt med at afskrive engelske danse, contradanse og minuetter.

Dronning Karoline Mathilde, den ufordærvede engelske prinsesse, datter af Prinsen af Wales og opdraget i klosteragtig strengthed, var kommet til det letfærdige danske hof til en mand, hvis liv var berøgtet, og til en livlæge, der hurtigt forstod at tilvende sig kongens gunst og dronningens fortrolighed - og meget mere end det.

Kommandantgården, t.h.:

Natten mellem den 16. og 17. januar 1772 var der maskebal på slottet. 800-900 festklædte gæster af alle ni rangklasser i halvmasker og kostymer var indbudt. Dansen gik lystigt hen over riddersalens blanke parketgulve til musikken fra Det kgl. Kapel under ledelse af hofdanseinspektør Jacobsen. Hans tilkomne svigersøn, Henrik Lorentz v. Würtzen, var 23 år og dermed ikke omfattet af rangklasserne. Hen på natten vækkede enkedronningen kongen. Under foregivelse af at der var afsløret en sammensværgelse, der stræbte ham efter livet, tvang hun ham til at udstede arrestordre mod Struensee, Dronningen og flere af deres tilhængere. Paladsrevolutionen var begyndt - den bragte Struensee på skafottet og Dronning Karoline Mathilde i landflygtighed.

Ingen efterladte programmer kan fortælle os, hvad der blev spillet fra Det kgl. Kapels musiktribune den fatale januarnat i 1772. Men nogle år efter blev der fundet en notesbog fra 1790 og et nodeblad med titlen "Graf Struensee letzter Tanz mit Königin Mathilde".

Hvad skete der på Kastellet, der var stærkt involveret i hofrevolutionen ved Struensees fængsling, i en af de mørke fangehuller bag ved kirken. Lad os gå forbi skildvagterne foran Kommandantgården, hvor han hurtigt gik til bekendelse og fik sin dom, videre over Eksercerpladsen til Nordre Magasin og ind i porten, hvorfra en trappe fører op til familien Würtzens privatbolig.

Hvem træffer vi så? Vi træffer faderen Chr. Heinrich v. Würtzen i en alder af 63 år, stadig aktiv som proviantkommissær. Moderen døde for 10 år siden og den ældste datter Magarethe for ca. 5 år siden efter et kortvarigt ægteskab med senere Cotreadmiral Peder Ramshart. Fire sønner er under uddannelse inden for militæretaten: Henrik, secondløjtnant i det norske Livregiment, Wilhelm, korporal i Fynske Dragon Regiment, Johan, underofficer i det Oldenborgske Infanteri, og Carl Gotfred, secondløjtnant af Artilleriet - alle i alderen 18-23 år. Fredrik Gottlob var 16 år, søsteren Charlotte kun 14 år og måske allerede under opdragelse i Madame le Grands Pensionat.

Henrik Lorentz v. Würtzen blev udnævnt til major i det norske Livregiment den 10. juni 1803. Den 4. december 1807 modtog han sin afsked i nåde med en årlig pension på 700 Rdl. Han døde den 10. marts 1817 68 år gammel. Frederikke Louise Jacobsen var født den 14. februar 1758 og døde den 18. april 1839.

Noter:

N. Friis: Det kgl. Kapel 1948 og hofviolonen, kgl kapelmester Lars Friis og hans slægt, 1940

Københavns Vejviser 1787 og 1801

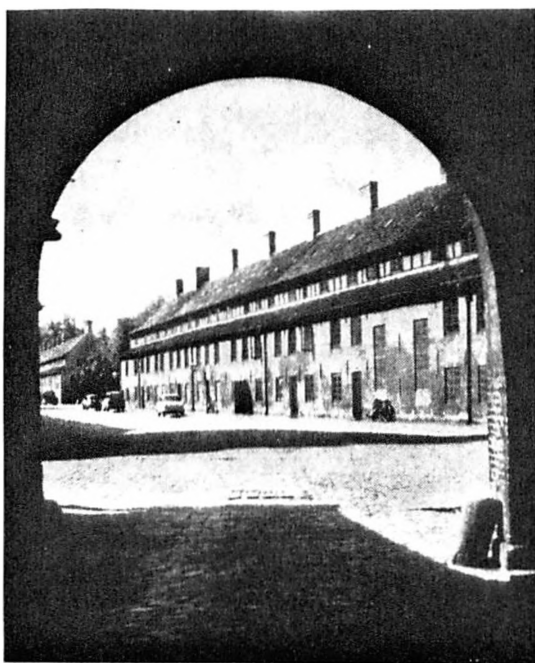
Hirsch: Biografiske Noter over Militærpersoner, håndskrevet Historiske Medd. om København V, pag.348-52

LOUISE V. WÜRTZEN

Om datteren Louise ved vi ikke ret meget, men det vi ved, er kun godt. Også hun forblev indenfor militæretaten - ja, endog indenfor Kastellets mure, i sit lange liv - hun blev 82 år.

Hun blev gift med kaptajn Volrath v. Behmann og fik tjenebolig i Generalstok nr. 8 ikke langt fra faderen. De to holdt sig nær til familien og hjemmet og stod hendes gamle far bi i de strenge tider.

Hendes mand blev senere oberst og var fadder til nogle af svogeren Carl Gotfreds mange børn i Garnisonskirken. Ingen tvivl om, at Louise var en god datter. Derom kan vi læse i et brev fra brodersønnen, den noget sensible og gigtsvage ungkarl, Christian: "- så har da endeligen vor gode, gamle tante endt sit lange, retskafne og virksomme liv og høster sikkerligen hisset rigelig løn for alt det gode, hun her på jorden såede. Skulle jeg kunne erholde et eller andet, naturligvis af ingen videre værdi såsom et lommetørklæde, en bog eller andet lignende, da ville det være et inderligt kært minde om hende, der stedse så moderligt har behandlet mig. Vel taledede hun straks efter Onkel Behmanns død om, at jeg skulle få hans ur, dog først når hun selv var gået til det bedre"

GENERALSTOK 1961, set fra Norgesporten. De høje vinduer i bygningen stammer fra 1859, da man slog 8 små rum — 4 i 1. etage og 4 i 2. etage — sammen til én stor samlingsstue for mandskabet. I baggrunden ses gavlens og en del af facaden af Artilleristok.

Det er tydeligt, at han har haft en nært personligt forhold til tante Behmann, der rimeligvis har passet og plejet ham, mens han var ansat i ministeriet, indtil han blev indlogeret hos broderen på Tanderupgård.

CARL GOTTFRED V. WÜRTZEN

Af uddannelse var han artilleriofficer. Han gjorde en smuk karriere inden for hæren. I 1795, 41 år gammel, blev han kompagnichef ved det ridende Artilleri i København. Fra 1811 til 1817 var han Kastellets kommandant.

Indtil 1725 boede kommandanterne i den nuværende generalstoks sydlige del, men den var efterhånden ikke mere stands-mæssig. Kong Frederik IV byggede en ny og tidssvarende bolig for kommandanterne.

I kommandantgården fandtes tillige offentlige kontorer i stueetagen, således Parol- og Kommissionsstuen, hvor der holdtes garnisonsforhør og krigsretter - også i statssager. Det var her i Parolstuen, Struensee i 1772 blev afhørt og hvor han allerede i det andet forhør tilstod sit forhold til landets dronning, Karoline Mathilde.

Kommandantgården 1961.

Bygget af Elias Häusser i 1725. På 1. sal har chefen for hæren sin tjenestebolig. I stueetagen er der nu kontorer for generalinspektøren for pansertropperne. Generalen, der tillige er kommandant i København, har sit tjenestekontor bag de to vinduer nærmest skilderhuset; det var her, forhørene af Struensee fandt sted. På frontispicen ses årstallet 1725 og Frederik IV's spejlmønogram flankeret af krigeriske attributter. Indtil midten af forrige århundrede boede kommandanten for Citadellet Frederikshaab i denne bygning.

FAMILIELIVET I KOMMANDANTGÅRDEN

Carl Gottfred var en korrekt embedsmand. Han gjorde sig bl.a. bemærket ved ikke at ville betale skat af de offentlige kontorer, som fandtes i stueetagen. Fra mange breve ved vi, at han også var en lykkelig ægtemand og en kærlig og opofrende far. Det var selvfølgelig ikke fryd og gammen altsammen. Her er udtryk for et bredt register af sindstemninger, for daglige bryderier og bekymringer og både for ros og for dadel. Sorgen mangler heller ikke. Han havde et poetisk sind og mange strenge på sin violin.

Hans fornemste inspirationskilde var nok hans smukke hustru, Anna Walborg, der var 19 år yngre og som han mødte første gang "under de store træer i Ringsted Klosters have", hvor faderen var forpagter. Carl Gottfred var gift to gange, men Anna Walborg var solstrålen i hans liv.

Anna Walborg Lindam, gift 2.11.1791 med:
 Carl Gottfred v. Würtzen, oberst, kammerherre, født
 8.11.1754, død 1817:

Om Carl Gottfred v. Würtzen ved vi, at han var Kastellets myndige kommandant, af ydre en præsentabel officer, som færdedes i de højeste kredse. Han var også en belevet og afholdt vært ved de talrige middagselskaber, baller - militære og civile - der blev holdt i det gæstfri hjem på Kommandantgården.

Carl Gottfred var enkemand i 5 år - så ægtede han den unge, smukke russisk-fødte Anna Marie Schmidt (1773-1849). Hun var først gift med apoteker på Frederiks Hospitals apotek, Jens Samuel Grønlund (1739-1804) i denne andet ægteskab. Da han døde 1804, var hun først dybt ulykkelig, men som et plaster på såret arvede hun en meget betydelig formue og kunne fortsætte på apoteket som ejer med den senere ejer af Løve Apoteket Marx Boye som bestyrer til 1805.

Nu var hun ikke bare meget rig, men også meget ombejlet og hengav sig til sorgløse tidsfordriv omgivet af luksus og komfort med ekvipage, kusk og tjener. Det var på den tid hun lod sig invitere ud på baller af den honnorte oberst med de mange børn hjemme på Kastellet.

Carl Gottfreds anden kone viste ved flere lejligheder en forbavsende spontan gavmildhed ved bryllupper og lignende. Således forærede hun til to unge piger en rejse til Petersborg, bl.a. fordi hun gerne ville høre nyt fra sin fødeby.

Men hovedindtrykket må blive, at hun gennem sit lange liv, hun blev 76, var en vågen administrator af sine besiddelser og at hun aldrig var i tvivl om, hvad pengene skulle bruges til og hvad de ikke skulle bruges til (se herom bl.a. Haxthausens lange redegørelse af 5. januar 1846). Direkte gengivelse af enkelte replikker viser at hun talte tysk.

Jens Samuel Grønlund.

HJEMMET, ÆGTESKABET OG BØRNENE

I de velkendte noter i familiebibelen har Carl Gottfred v. Würtzen selv skildret de vigtigste begivenheder i hjemmet ofte med meget bevægende og gribende ord.

I det første ægteskab med Anna Walborg, der varede 13 lykkelige år, var der 8 børn. Efter alder: Christen, Hanne, Henrik og Wilhelm, desuden Gustav, Carl, Anna og Walborg.

En trist novemberdag i 1804 døde den dyrebare hustru og "de huslige glæder blomstrede ikke mere inden disse døre". Sorgen var uoprettelig, men efter 5 besværlige år, i hvilke han havde en husbestyrerinde kaldet "Madammen", giftede han sig med apotekeren Anna Marie Schmidt, med hvem han fik datteren Nathalie.

Det er denne families skæbne, vi kan følge ved at læse de talrige breve, der findes i familiens privatarkiv. Det er nok tvivlsomt, om nogen - bortset fra modtagerne - har været gennem hele denne omfattende korrespondance, men der må være specielle grunde til, at den er bevaret. Dens hemmeligheder kan afsløres ved gennemlæsning og kun derved. Måske findes ingen skjulte gåder eller glemte mysterier i disse støvede folianter. Måske er de alene opbevaret som fuldgyldige eksempler på brevstilen fra dengang eller som bilag til påtænkte memoirer. Ingen ved det - det er spændende læsning for uindviede.

Christen Asleben Lindam v. Würtzen.
Født 29.10.1792, død 23.11.1844:

Her er alle tænkelige konstellationer af begivenheder, store og små, offentlige og private. Vi hører i kulisserne Napoleons kanoner under felttoget til Rusland i 1812 og mener at kunne notere, at obersten var på Kejserens side. Vi gyser ved den kontante afregning over for et affektdrab begået af en leutenant af husarerne - en eksekutionspeloton - plaff - øje for øje, tand for tand: en grædende enke, en sørgende mor og to ulykkelige uforsørgede børn.

Christen er hovedpersonen - den tavse modtager, hvis breve ikke er gemt. Han er den, der har haft sans for det lange perspektiv i slægtens gang. Midt i rampelyset kommer han derved til at stå markant og isoleret som en person, der ikke selv er til stede på scenen, men som kun lever ved de medvirkendes replikker. Måske var han ingen helt, men en ordinær officer af linien, men han havde mange skjulte talenter. På faderens opfordring skrev han vers, prologer og viser og optrådte selv i hovedrollen indenfor hjemmets vægge.

Til sidst var han lige ved at måtte fratræde i utide, men reddede en retrætepost som major i Vejle, hvor han bukkede under for en langvarig og hårdnakket sygdom, til det sidste fulgt af medfølelse breve fra den nærmeste familie.

Oberst Carl Gottfred v. Würtzens ældste søn, Christen, gjorde først tjeneste som løjtnant og batterichef ved det kgl. Artilleri og avancerede her til kaptajn og major. Han boede bl.a. på Kastelet, senere Overgaden Neden Vandet nr. 159. Fra 1843 blev han forflyttet til Vejle som major og sø- og landkrigskommissær.

Hans korrespondance med familien findes i Landsarkivet i København, herunder også de breve, som må interessere vor gren af familien mest - nemlig dem, som han modtog fra cand. jur. Christian Henrik Würtzen mens han boede hos broderen på Tanderupgård 8.12. 1838 - 8.6. 1844.

UDDRAG AF BREVENE FRA KASTELLET

Det var også her fra Kastelet den 18 årige Hanne, vordende baronesse, skrev et brev til sin to år ældre broder, Christen, medens han som kadet i det holstenske ridende artilleri var udstationeret et sted på Sjælland og boede hos en degn.

"Min kjære Christen -

Her sidder jeg da og har besluttet at skrive dig et ret langt Brev til - endskjønt skrive just ikke er min Passion. Fader sidder også her for at skrive dig til. - Madammen er i Besøg. Moder og Jane Lund går på Volden og alle Børnene er i Haven, for så ved jeg da, at jeg kan holde Tankerne sammen og skrive noget ret fornuftigt - men Du kender mig. Romantiserer Du i den skjønnne Eng. Synger Du dine gamle Viser: Ich bin ein Husaren Kind - lieb Hannchen lass dich

NR. 49. PARTI FRA KASTELSVOLDEN

Hilser Du med Hånden ved Huen, når Du kommer ind i Stuen? -og endelig sidder Du nogle Sophaer itu hos Degnen. Han er jo af vores Familie. Du kalder ham vel "cher oncle".

Hanne er en inspireret og veloplagt fortæller. Med en lidt kejtet håndskrift og i en barnlig stil - hun er 18 år - fremtrylles hele sceneriet og familielivet i Kommandantgården på Kastellet. Hun fortæller om løst og fast: en mislykket ballonopstigning, en rytter, der styrtede fra volden ned på gaden, hvor der var mange, mange mennesker hvoriiblandt en gammel kone, der kom slemt til skade, om Madammens - dvs. husbestyrerens - fødselsdag og meget andet.

De vigtigste breve er nok de, Carl Gottfred skrev til sønnen Christen mens han var løjtnant i Ringsted. De fortæller ikke blot om forholdet mellem far og søn, men også om hele den øvrige søskendeflok. Christen er absolut ikke nogen god økonom, men sløset i pengesager og tilmed ret krævende med uniformer i flotte farver, kapper, sadler og sporer - helst af sølv osv. Hans skræderregninger bringer ofte faderen til dyb fortvivelse, men ikke ud af ligevægt. Ikke engang når Christen bruger de tilsendte penge til fornøjelser og lader major Aubert, hans foresatte, lægge ud til rideudstyr, men pengene sendes derefter til majoren, ikke til sønnen. Han er under administration en tid for at indøve en passende nøjsomhed og knap så ekstravagante forbrugsvaner.

Det er tydeligt, at efter den elskede Anna Walborgs død er faderen endnu tættere knyttet til sine børn, og særlig den ældste søn, Christen, hvis svagheder han ustandselig er på vagt overfor. Der er ikke råd til sølvsporer, han må nøjes med dem af jern - det gør selv kongen og hele generalstaben. Han får besked på at aflægge visit hos faderens gamle ven, generalkommisær van Deuers, herremanden på Bregentved, og på at stå på en god fod med major Aubert, der er hans foresatte, og endelig at lære sig fransk, der er meget nyttigt. Frem for alt må han afholde sig fra kortspil på "Kongsdal" såvel som på "Cathrineberg" for de spiller højt, lykkeligt og godt. Søsteren Hanne aflægger ofte et besøg på Kongsdal.

De to drenge, Wilhelm 14 og Gustav 13 år, er allerede på Militæracademiet og får her deres chef, generalmajor Lorentz, udskiftet med major du Plat. Lorentz var Carl Gottfreds bedste ven - så god, at han opkaldte sin søn, den senere præst i Hårlev-Himlingeøje, efter ham. Det var ham derefter meget tilpas, at vennen blev regimentschef på Kastellet.

Den lange ensomhed var belastende for faderen. Tilmed var familiens faktotum, også kaldet "Madammen", blevet en skandsel for huset. I en alder af 42 var hun for anden gang gravid - denne gang med en ung mand på 18. Det fatale tilfælde måtte absolut holdes hemmeligt - blive i huset kunne hun ikke. Obersten var meget ilde berørt af sagen.

Fem år efter hustruens død giftede Carl Gottfred sig med Anna Marie Grønlund, f. Schmidt og enke efter apoteker Grønlund, Frederiks Hospitals apotek. Det var selvfølgelig en større menage for den nye kone at overtage og hun omtaltes da også ofte i brevene som "dagligt skrantende af hoved- og tandpine".

Der er nok ingen tvivl om, at hun var et godt parti. Hun overlevede sin mand ikke mindre end 30 år og døde i 1849. At hun også opretholdt en vis levestandard fremgår af et brev som baron Haxthausen, gift med Carl Gottfreds datter Hanne, skrev i 1846. Baronen var ikke særlig velkommen i familien Würtzen og slet ikke af Hannes stedmor. Det unge par var uformuende og det havde lange udsigter med at blive gift. Ved hjælp af Hannes mødrende arv og et tilskud fra stedmoderen kom dog et pænt lille udstyr til veje, men i de første mange år var det ikke muligt for dem at deltage i fru Würtzens omgangskreds.

Det er nærliggende at antage, at det var Carl Gottfreds anden kone der 1811 skaffede min oldefar, August Mathias Würtzen, plads som discipel på Frederiks Hospitals apotek hos Grønlunds efterfølger, apoteker Møller.

27.6. 1810: ... "Tante Juhl - egentlig Faster Charlotte, gift med Pastor Juhl, Førslev - er i Byen. Hun er meget forandret, men også meget glad for sin Mands Forflyttelse til Sjælland fra Rødding-Kirkeby, Viborg Amt. Imorgen skal vi med hende og Behmanns i to holstenske Vogne til Dyrehaven - gerne havde vi dig med".

1.6. 1811: ... "din Vært gamle Provst Nielsen kender mig endnu fra vor Brevveksling, da jeg havde det ridende Artilleri ... slige folk vil have Komplimenter og Høfligheder - de er ofte bange for ikke at blive estimeret - måske er Du nok lidt kold og ligegyldig over for dem ... gå med ham i Kirken - tal om hans Prædiken - han gav din Moder årlig i forrige Tider en stor Bøtte Smør, når hans Artilleri Hest kom til Amager. Dette var ingen Tegn til Gjerrighed - han var den eneste Præst, der gjorde dette Offer.

... En yderst ubehagelig Tjenestesag har jeg i disse Dage havt. Leutenant Pullich af Husarerne blev skudt igår her i Kastellet 4 1/2 Time efter at Dommen var ham forkyndt. Hans Stolthed og Hidsighed forårsagede, at han gjorde - omend ikke sig selv alene - så dog sin gamle Moder, sin Kone og Barn og øvrige Familie ulykkelig. Han var ellers et godt Menneske, men for svag og udannet til at beherske sig selv. Opbragt af en formodet Fornærmelse trak han Sablen mod sin Foresatte og Velgører, gav ham tvende dødelige Sår i Armen, hvorefter han døde 29 Timer derefter. Pullich havde jeg 8 Dage her i Kastellet og fandt ham et godt, temmelig uopdragen eller rettere sagt ukyndigt Menneske, der som Tydsken siger:"

18.2. 1812: ... "jeg ønsker gerne at vi til Moders Fødselsdag den 6. Maj kunde se en lille Komædie her, uden

at hun i Forvejen er underrettet derom. Vi har valgt "Den døve Elsker", og ønsker alle, at Du vil påtage dig denne Rolle - nemlig Capitain Arnheims Rolle. Lad mig vide om Du til den Tid kan komme til os og om Du"

6.3. 1812: ... "Rollerne i "Den døve Elsker" er endnu ikke ret fordelte. Du skal i næste Uge få alt det Du behøver til Arnheims Rolle. Ball får vi ikke. Toldinspektør Faye med Kone kom i Løverdags Aftes hertil. De er et Par muntre Folk, men de er ikke meget hjemme. Jeg vilde ønske hun blev her i Sommer hos os, det vilde være godt for min Kone. I Aften har vi et stort Selskab her i Kastellet.

Du burde skrive til General Beck, fordi han har bragt dig i Forslag til Premierleutenant. Det er en gammel Tjenestebrug, som Du ikke må forsømme. Vi er alle friske her i Kastellet på Madammen nær, hun har Koldfeber. Carl har stået sig godt i "Efterslægtens". (Præsten, der har skrevet læseværdige breve fra Enderslev og Dalby).

18.3. 1812: ... "din mig tilsendte Sang er meget køn - jeg takker dig derfor. Organist Lorentzen skal besørges Musikken dertil. Gerne ønskede jeg en liden Prolog førend Stykket begynder og da kunde Prologen sluttes med Sangen. Jeg tror det vilde tage sig godt ud. Måske Lise sad og spillede på sin Harpe alene, og Grethe, Walborg og Carl så kom ind på Theatret og hver for sig sagde noget ligesom af dem selv om Dagens Festligheder m.m. og at de da hentede de andre Søskende ind. Nathalie (det eneste Barn med hans anden Kone) som bekransede Moders Portræt eller også at Wilhelm og Gustav besørgede en Transparent eller sligt, hvorefter din Sang kunde synges. Men hvorledes får vi alt dette gjort.

Benzonslund er altså ikke noget Paradis, men et Sultested. Det gør mig ondt for dig og dine Kuske, men man kan i denne Verden ikke altid danse på Roser."

10.4. 1812: ... "den mig tilsendte Prolog finder fuldkommen vores Bifald og skal fremsiges af Hanne, som har Lyst og Evne dertil. I den sidste Komædie spillede hun meget godt og desuden har hun kun en liden Rolle i "Den døve Elsker". Flye de mørke Timer så meget som muligt. Gerne delte jeg de sorgfulde Timer med dig, thi det jeg har mistet græmmer mig endnu daglig og gør mig deltagende med andre, men for alting i Verden med dig min Søn. I din Alder kan man langt lettere finde Adspredelse - Trøst og Roe udi min. Jeg levede i 12 År så lykkeligt - det trettende var mig skrækkeligt - og siden var jeg aldrig den jeg før var. Religion og et mandigt Hjerte hjælper os meget til at bære Sorg og at overvinde mange Besværligheder, vi finde her i Livet. Men vi må også arbejde selv til vort eget Bedste. Vi må flye det som fængsler os og søge Glæden der hvor den findes for retskafne Mennesker. Kan vi ikke opnå det vi ønske, da må vi som Mand søge at undvære det og håbe noget bedre. Lev vel min Christen - studér brav det franske, thi dette Sprog bliver stedse mere nødvendigt for os - skriv snart til mig - din evig troe Fader."

29.7. 1812: ... Formodentlig har Du fået Journal-Befalingen af 24. ds. og deraf erfaret, at et betydeligt Armee Corps skal sammentrækkes - hvor iblandt begge ridende Artilleri-Batterier og at der altså i denne Tid ikke er Udsigter til, at Du kan få det omskrevne forrige Kommando, som formodentlig vel går ind, sålænge Armeerne er concentreret. Beck var aldeles ikke uvillig til at give dig dette Kommando igen, men nu er det jo umulig.

Alting er bleven meget krigerisk her og vi formoder et Overfald af de svenske i Forening med 20.000 Russer og 10.000 Englændere, som tillige med 45.000 Svenske skal samle sig og embarqueres på en Del Transport-Skibe samt den i Eckernförde værende meget betydelige engelske Flåde. Imidlertid er vi ikke sikre om denne forenede Udrustning gælder os, thi endnu er det kun Formodninger og Forsigtighedsregler vi iagttage. Vi belaver os ligeledes på at forsvare Kjøbenhavn og Kastellet til Søes og til Lands.

Måske at franskmændenes Fremgang i Rusland og Nordamerikas Krigserklæring mod England kan forandre det hele. Imidlertid må vi være færdige og når det gælder slæes som brave danske, der skal forsvare og ofre alt for Konge og Fædreland. Alle de Rygter Du hører er Sludder-Sladder. Napoleon befinder sig meget vel og har alt slået tvende betydelige russiske Armee-Corps. Måske er han inden Mikkelsdag i Petersborg. Endnu er intet fjendtlig at se, men kun at formode. Den kallundborgske Flotille har formodentlig fået anden Station til Forsvar.

Såsnart jeg får noget at vide med Vished, som jeg må formode er dig ubekjendt, skal jeg skrive dig det, dog ønsker jeg helst, at Du med Billighed sender mig Bud her til, thi at skrive slige Ting i denne Tid med Feltposten er en egen sag."

7.10. 1812: ... " Jeg formodede, at Du ikke var mere i Gyrsting og troede dig nærmere til Roskildekanten, hvor Armeeens første Division skal ligge i Lejr. og Cavalleriet tilligemed Artilleriet skal i de derværende nærmeste Byer. Formodentlig bliver Du endnu nogen Tid liggende i Gyrsting, da det nu er meget at formode, at de Svenske for det første ikke besøger os. Den franske Armees sejrrige Fremgang i Rusland har formodentlig forandret deres Forsæt at gjøre et Forsøg på at indtage Sjælland, hvilket vel også er vanskeligt for dem.

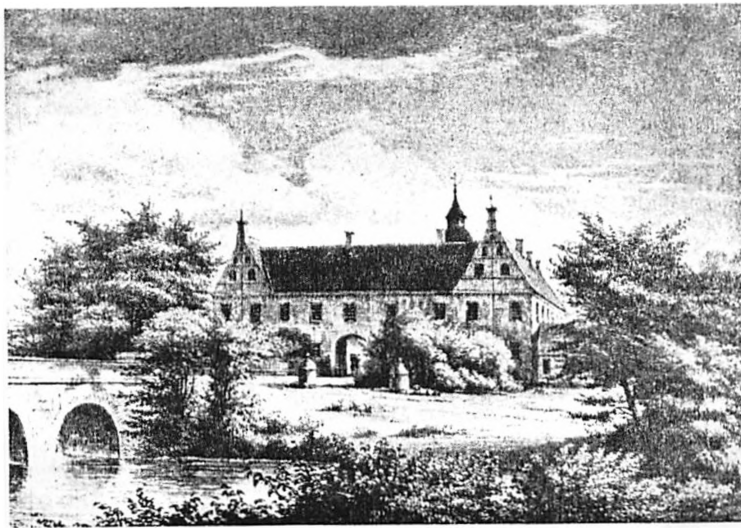
Imidlertid er det dog meget at formode, at de ikke så ganske har opgivet dette vovelige Forsøg, da de endnu ikke har standset deres Tilberedelser, og endnu for ganske nylig har embarqueret Tropper i Gottenborg og sender Courerere til England, ligesom også alle de Efterretninger vi har fra Sverrige er meget betænkelige for os Danske, hvorfor vi endnu stedse må være bered til at modtage dem.

Af Aviserne har Du vel erfaret, at Russerne, førend de forlod Moskau, afbrændte denne uhyre store Stad, og at den franske Armee nu tildels har opslået deres Bopæl der, - og i Omegnen af Somme. Man har Grund til at formode, at snart skeer en Våbenstilstand, hvor Sverrige næppe vil tage Del. Det glæder mig, at Du er kommet til den brave Provst Münster, som var en af dine første Vejledere og Velyndere i din barnlige Alder. Hils ham og hans agtværdige Kone på det forbindtligste fra mig. Jeg håber vist at have den Fornøjelse i Vinter at se dem begge hos os her i Kastelet.

Her i Kastelet er alt ved det gamle undtagen at Grethe og Walborg - 11 og 12 År - daglig går til Mad-Linde (Madam Linde) på Kjøbmagergade i Skolen. Carl er kommen i Latinskole eller den såkaldte Cathedralsskole. Hendrich har jeg måttet tage ud af Efterslægtsskolen, han øver nu i Regning, Skrivning og skal lære Landvæsen. Hils Georg Sprechler fra din hengivne Fader.

C.G. Würtzen"

Kongsdal tilhørte 1794-1812 Niels Lassen. Forbindelsen hertil er omtalt i flere af brevene fra Kastelet: 27.1. og 21.7. 1810 og 18.2. 1812. De afslører en løbende venskabelig kontakt mellem de to familier. En broder til Niels Lassen, Chr. Ludv. L., 1766-1839, var sammen med J.H. Hegermann-Lindencrone (1765-1849) værge for Carl Gottfreds umyndige børn.

Kongsdal 1850, set fra Nordvest.

D. HGD.

FAMILIEN HAXTHAUSENS PRIVATARKIV

I 1816 skrev den da 60 årige oberst Carl Gottfred v. Würtzen, mens han endnu var kommandant i Kastellet, et brev til sin da 22 årige datter Hanne.

Disse breve er kommet os i hænde via stationsforstander i Ulstrup, Frederik Vilhelm v. Würtzen f. 8.4. 1838, altså af bedstefars generation, og søn af "Christen" - ham til hvem alle brevene eller i hvert fald de fleste i vor families privatarkiv, er sendt.

Et par af stationsforstanderens brødre rejste til Amerika, en til New York, en anden til Vestindien. Fru Anna Würtzen, gift med direktør Frederik Emil Würtzen, Randers, mener, at hendes svigerfar fik overladt breve og malerier da brødrene emigrerede.

Citadellet, Frederikshavn den 14.8. 1816:

Det fornøjede mig, at Henrik er velanskrevet hos Assessor Grüner, og at han har Håb til, under hans Vejledning at få gode Kundskaber i Agerdyrkning, som dog er den eneste Vej for ham til videre Befordring. Men når han kan vente at komme så vidt, at han kan gifte sig. Dette kan jeg ikke indse. Stakkels lille Thrine. Tiden vil falde hende lang.

En Lystighed går din Næse forbi min kjære Hanne. Imorgen skulde Du have været på et Bal for Landkadetterne på Eremitagen i Dyrehaven, hvor der i anledning af Carl af Hessens Guldbryllup holdes Gudstjeneste Kl. 12 om Middagen under åben Himmel. NB - når det ikke regner alt for stærkt. Dernæst spises til Middag og om Aftenen Kl. 7 begynder Ballet. Alle herværende Generaler Incl. min ringe Person møder Kl. 11.30. Bal-Dammerne hvoriblandt Fru Bierfreund, Lise, Grethe og Valborg, som kører i vores lille Offenbacker, møder Kl. 7. Jeg kører imorgen tidlig med Kammerherre Hegermann. Når vi kuns får godt Vejr, thi næsten daglig har vi Regn og Blæst.

Carl - 17 år, hjemmegående Søn, Elev på Cathedralskolen, senere Præst - har talt om en Hr. Christensen, som i Begyndelsen af næste Uge rejser til Førslev (- hvor Hanne åbenbart er i Besøg hos Pastor Juhl, der er hendes Onkel). Han har sin egen Vogn, og da den går tom tilbage, sa var dette en meget bequem Lejlighed for dig at komme til Byen igen. Hr. Christensen har lovet Carl at komme her ind til os forinden han rejser, og derfor skriver jeg dette Brev idag, thi måske kommer han i Aften eller imorgen. Hvis ikke sender jeg det med Posten Løvedag. - Jeg kan da også skrive noget om Højtideligheden i Dyrehaven, for nogenlunde at tilfredsstille din Nysgerrighed.

Løverdag, den 31. August 1816:

Efter at have bivånet en meget højtidelig Gudstjeneste i Kadetternes nydelig udyntede Loger og efter at have spist og drukket godt, kom jeg i Aften Kl. 8 hjem. Undervejs mødte jeg din Søster, som med længselfuld Glæde kørte til Ballet og kom hjem imorges Kl. henad 7. Ballet var efter Lises sigende Guddommeligt - mere kan jeg ikke sige dig derom, thi de sover nu alle 3.

Vejret var temmelig godt på lidt Regn og Blæst nær. Brorsen holdt en skøn Tale og vi sang tvende gudelige Psalmer, alt under åben Himmel i mange Menneskers Overværelse fra Omegnen. De fleste Hoboister fra Kjøbenhavns Garnison musicerede med blæsende Instrumenter, kort det hele var meget skøn.

Jeg fik i Aften dit 3. Brev. Jeg ønskede så gjerne at hente dig i Ringsted på Torsdag den 5. september, men da vores Vogn kun er skrøbelig, så er det vovelig at gjøre denne lange Tur. Jeg skal derfor efter Parolen gå ud på Vesterbro og spørge den omskrevne Hr. Christensen.

Efter lang Søgen fandt jeg endelig Hr. Christensen, både Faderen og Sønnen. Den gamle kører sidst i denne Uge med sin Søn til Førsløv, besøger en Datter, han har der i Nærheden og kører et Par Dage efter sin Ankomst igjen fra Førsløv til Kjøbenhavn. Manden var meget galant og forsikrede at han med største Omhyggelighed skulde bringe dig her til Kastellet. Han har en meget smuk Vogn og et Par gode Heste, men han vil ligge i Ringsted om Natten. Du måtte altså være enten hos Staals eller på Postgården om Natten, måske også hos Provst Münster, som vist med Fornøjelse vil tage imod dig.

Hils Onkel, lille Lehne og Henrik ...

Du kan tage med Christensen til Lykkensgave ved Roskilde Kro, hos Herholdts Stedsøn, hvor Du også må blive Natten over, og så lader vi Herholdts vide, når Du er på Lykkensgave, hvor da Fru Herholdt og Lise Herholdt kommer for at være der en hel Dag med dig. Om Eftermiddagen kommer Moder med Lise og henter dig fra Lykkensgave. Således har Moder og Lise sagt mig, at jeg skulde tilskrive dig. Måske kan Du lade os vide nogle Dage førend Du rejser fra Førsløv, hvilken Dag vi skal afhente dig fra Lykkensgave.

Oberst Carl Gottfred v. Würtzen døde den 28. maj 1817. Straks efter udtalte artillerikorpsset ønsket om at måtte afgive såvel officerer som underofficerer ved begravelsen, der skulle finde sted den 2. juni. Würtzen var nemlig gammel artillerist og havde 1795 været kompagnichef for det ridende artillerikompani i København.

Ved graven mødte et hestetrukket batteri på 3 kanoner for at afgive salut, medens Kastellet hilste sin kommandant ved tre skud (Generalsalut) fra Dronningens Bastion, da ligtoget passerede Udenværkerne.

KAMMERHERRINDE
HANNE BARONESSE AF HAXTHAUSEN
FØDT WÜRTZEN
1794—1883
GIFT MED
OBERST, KAMMERHERRER MAXIMILIAN BARON AF HAXTHAUSEN

FREDERIK GOTTLÖB V. WURTZEN

Frederik Gottlob var det ottende af Christian Heinrich og Anna Margrethes børn. Han kom til verden den 16. februar 1756 og han var kun seks år da moderen døde fra hele børneflokken under et ophold i Holsten, hvortil faderen efter kongelig ordre var udkommanderet under urolighederne i tresserne. Imens var den lille Frederik og søsteren Charlotte anbragt hos moster Frederikke, gift med Niels Fursmann, som boede Løngangsstræde 32 og om hvem det hedder, at han var forrejt til Kina som Charga. Det ved vi fordi Frederik V da lod udgå forordning til "Ober-Præsident, samt Borgemestere og Raad udi den kongelige Residenz-Stad Kiøbenhavn" om at alle skulle skrives i mandtal den 27. september 1762.

For næsten alle hans søskende gik alt såre godt. De byggede sig en pæn fremtid op. Det gjorde Frederik også, men den varede kun kort. Han blev hjemme i bageriet og kommet til skelsår og alder blev han faderens kompagnon som entreprenør. Fra Krohns historiske redegørelse ved vi, at han var medunderskriver af Kontrakten af 1783 angående leverancen af brød til militæret, dvs. til garnisonerne i København, Kastellet og Kronborg. Herved pådrog han sig et ansvar, der kom til at koste ham dyrt og som 10 år senere tvang ham til at forlade landet efterladende sin familie til en usikker fremtid.

Men ellers er det kun lidt vi hører om Frederik Gottlob. Hans navn kom ikke til at kaste glans over familien - tværtimod - Men han var kun 18 år, da den første store mangel i kornmagasinerne blev konstateret. Opbevaringsforholdene i Kastellets skrøbelige lofter såvel som ude i byen var under al kritik og kontrollen svigtede.

Men foreløbig så alt lyst ud for den nybagte proviantforvalter. I forsommeren 1786, den 29. maj, blev han i Frue Kirke *) viet til jomfru Anna Marie Wøldike, datter af amtsforvalter Peter Wøldike, Skanderborg og hustru Marie Müller *). Om bruden hedder det at hun var "- fra salig Hr. Conferensråd og Professor Kalls Enkefrue", dvs. at hun har været i huset hos sin faster forud for brylluppet. Hun var af god familie og i det hele taget et passende parti for den ni år ældre Frederik Gottlob.

Noter:

Landsarkivet, Xerokopi 14, Vor Frue Sogn.

Marie Müller, datter af advokat Detlef Müller, døbt i Tønder d. 8.2.1739. Faddere: Justitsrådinde Marie Müller og Anne Magdalene Valentiner. Medd. fra Landsarkivet, Åbenrå.

Det unge par flyttede ind på Kastellet. Det var juledag 1792 at deres ældste søn blev døbt. Højtideligheden fandt sted i Citadelskirken, den med det lille spir og arresthuset bag ved, hvorfra fangerne gennem huller i væggen ind til kirkerummet kunne følge gudstjenesten. En meget agtværdig kreds med den gamle, halvblinde farfar, overkrigs-kommissæren som familiens ældste og vel også et par stykker af datidens kendte navne civile og militære, var samlet i dagens anledning og havde indtaget deres pladser på de øverste rækker som en slags garanter for, at den lille Christian Henrik blev opdraget i den kristne børnelærdom og ledet ad de rette veje, hvis der skulle ske hans forældre noget alvorligt, forinden han kom til skelsår og alder. Men faderen var, ifølge dr. Bang, Frederiks Hospital, rask og rørig, sund på sjæl og legeme og fri for symptomer, der kunne lade "befrygte hans livs mulige forkortelse". Ingen mørke skyer trak op fra den kant. Lysene på alteret brændte roligt, degnen læste indgangsbønnen og organisten intone-rede en julesalme. Udenfor på eksercerpladsen var alt stille og roligt. Skildvagterne var på deres pladser. Ingen onde magter syntes at true Citadelllets julefred.

Der var kun få af familien Würtzen i 1792 og derfor var det fortrinsvis moderen, Anna Maries slægt, familierne Wøldike og Kall, der var faddere, og der var ikke mindre end syv. Hvem var de? - En enkelt Wøldike, foruden Anne Marie, var til stede. Det var postforvalter, cancelliråd Peder Wøldike (1738-1796), København, søn af provsten fra Haderslev af samme navn og sønnesøn af biskoppen - altså ikke nogen påfaldende nær slægting.

Kastelskirken, set fra nordøst. Fot. F. H.

Nok så interessant var den 50 årige etatsråd Aaschow (Urban Bruun Aaschow, 1742-1806, Pers. hist. Leks. 1887, Bricka), en kendt og anset læge, bl.a. medlem af direktionen for Frederiks Hospital og allerede som 32 årig udnævnt til livmedicus hos Enkedronning Juliane Marie, der fra 1784 til sin død 1796 holdt hof på Fredensborg. Aaschow ægtede 1774 Anne Maries kusine, Anne Marie Kall (1741-1801) en datter af konferensråd, professor J.C. Kall (1714-1775) og hustru Elisabeth f. Wøldike, altså faster Elisabeth, hos hvem Anne Marie havde tilbragt sin tidlige ungdom. Etatsrådets tilknytning til hoffet kan godt være forklaringen på, at vor tipoldemor slog sig ned i Fredensborg efter sammenbruddet i 1794 og på hvorfor Frederik Gottlob, hendes mand, efter alt foreliggende at dømme, endte som bagermester på slottet.

Endnu to medlemmer af familien Kall var til stede: Professor Kall, som må formodes at være Nicolai Christoffer (1749-1823) og jomfru Johanne Elisabeth, 17 år og ugift datter af professor Abraham Kall.

En ung lovende officer, der samme år var udnævnt til generaladjutant hos Kronprinsen, den senere Kong Frederik VI, var også blandt fadderne. Han var med i følget, da den blonde 16 årige og militærglade kronprins i åben holstensk vogn skulle se sit land for første gang og vise sig for folket.

Hans navn var Kirchhoff (Johan Hieronymus K., 1763-1843, Dansk Biografisk Leksikon, 1982). Om denne forcerede rejse til vogns, til hest og til fods gennem kirker, skoler, hospitaler og fængsler, parader og tafler, har han skrevet en dagbog, om hvilken det hedder, at "man kan glæde sig ved et godt lune og komisk sans hos den unge løjtnant". Sin militære løbebane sluttede han af som generalløjtnant.

Endnu en officer, løjtnant Schrings er anført som fadder. Kirchhoff og Schrings har også været faddere for Carl Gottfreds børn. De må formodes at være nære venner af familien. Og lad os endelig ikke glemme faster Louise alias "Tante Behmann", der ifølge efterladte breve kom til at stå Christian Henrik nær.

Frederik Gottlob havde gjort et godt parti, verden omkring ham synes at fungere perfekt. Men hvordan var han selv. I en erklæring fra hans læge, dr. Bang, Frederiks Hospital, hedder det, at han er "ved gode sinds- og legemskræfter og er i stand til vedblivende at passe sine sædvanlige forretninger". Men en lang række "facts" omkring hans liv og færden kan ikke undgå at efterlade indtrykket af en noget veg og holdningsløs karakter.

I denne fabrikslignende bygning, det såkaldte Søndre Magasin, havde bageriet til huse. Her havde Frederik Gottlob og faderen deres virkefelt gennem mange år:

Ægteskabet varede kun 8 år til den bevægede 14. juli 1794, da det tilsyneladende gik i opløsning på ubestemt tid. I en alder af 38 år var Frederik Gottlob endt i et økonomisk ufore, i gældsforpligtelser, som han ikke kunne klare. Hjemmet var opløst og familien splittet.

Frederik Gottlobs ægteskabelige lykke blev således af ret kort varighed. Hvad skete der med hans unge kone Anna Marie og deres 2 årige søn Christian. Blev hun udstødt af det gode selskab som følge af den vanære, der overgik hendes mand? Nej, foreløbig forblev hun indenfor familiens kreds, eller i hvert fald i dens nærhed. I slutningen af september blev hun indlagt på Fødselstiftelsen, dengang en pavillon langs Amaliegade under Frederiks Hospital med professor Mathias Saxtorph som chef.

Under disse særegne omstændigheder blev vor oldefar født den 29. september 1794 og døbt den 5. oktober. Det skete i den til Hospitalet hørende kirke, hvor - mærkeligt nok - også operationer fandt sted. Han fik navnet August Mathias Valentiner Würtzen. Faddere var: Fru Bille, jomfru Wøldike, Etatsråd Saxtorph (Mathias Saxtorph, 1740-1800, Dansk Biografisk Leksikon) professor Wøldike (Jeremias Wøldike, 1736-1813, Dansk Biografisk Leksikon) og løjtnant Würtzen.

Det kan tilføjes, at professor Wøldike næppe kan være andre end matematikeren Jeremias Wøldike, en søn af professor Marcus Wøldike, der var broder til Biskoppen og således en fjern slægting af Anna Marie. Jeremias var forøvrigt meget kunstinteressert og forfatter til indskriptionen på Holbergs sarkofag i Sorø Klosterkirke (Weilbachs Kunstnerleksikon, Bd.3, 1952, S.576). Løjtnant Würtzen må nok være svogeren Carl Gottfred, uanset at denne allerede fra 1788 var stabskaptajn.

Som man ser - repræsentanter fra begge sider af familien stod vagt om det yngste skud på stammen, eller den tynde tråd, som det senere skulle vise sig at vor gren af familien hang i. Alligevel vendte Anna Marie ryggen til Kastellet. Søgte hun til rolige landlige omgivelser for at finde sig selv efter det ydmygende nederlag. Faktum er at hun genfindes 1801 i Asminderød indlogeret med egen husførelse under sit pigenavn Wøldike, mens drengene fejlagtigt er opført under navnet Worting - er det en bevidst tilsløring - gemmer hun sig for omverdenen i den nordsjællandke flække.

Der er beviser på, at det var hendes egen slægt, der kom hende til undsætning, da hun blev alene med børnene. Der var f.eks. fatteren Nicolai, den senere professor og etatsråd. Han fik et halvt år efter bryllupet udvirket, at hun fik en pension i påkommende tilfælde. Det tyder også på et nært sammenhold i familien at familienavnet Wøldike bibeholdes som mellemnavn i Rehling familien. Anna Maries slægt var velsituerede og formående folk.

Man kan da spørge - har fætter Nicolai kendt Frederik Gottlob, med hvem han var jævnaldrende, bedre end hun selv? Var han måske en forvænt og letlevende ungkarl med dyre ungkarlevaner og ubetalte skrædderregninger i åbenlys kontrast til det spidsborgerlige og skriftkloge miljø, han nu bejlede til? Var han i virkeligheden en svag karakter, der blev gående hjemme på Kastellet, fordi han savnede den unge mands sunde etableringsinstinkt? I Enkekassens protokoller nævnes han som "Lærer eller kgl. Lærer".

De forhåndenværende efterretninger omkring Frederik Gottlobs som det synes noget vagabonderende livsførelse peger i den retning, at han virkelig rejste til Rusland, som det også står skrevet i slægtstavlen. Broderen Carl Gottfreds anden kone Anna Schmidt stammede fra Narva, en by i guvernementet St. Petersburg. Det russiske eksil var langt nok til, at han nåede at stifte familie med kone og børn (disse oplysninger findes i et udkast, formodentlig udarbejdet af Lengnick, fundet i brevsamlingen på Landsarkivet dateret omkring 1855). Man kan da ikke beskylde ham for at være særlig nøjeregnende med hensyn til familien hjemme i Danmark, så lidt som til den nyetablerede russiske afdeling. Han røber hermed - hvis det er sandt - et karaktertræk, som fætter Nicolai måske afslørede ved første øjekast.

Fra Rusland kan han være vendt hjem antagelig kort efter århundredeskiftet - tidligt nok til at være til stede ved drengenes optagelse på latinskolen i Frederiksborg - og herefter genoptaget samlivet med familien. Det synes sikkert, at han endte sine dage som bagermester på Fredensborg den 20. november 1807.

Anna Marie blev boende i Fredensborg efter sin mands død i mere end 30 år med pension resten af sine dage. Hun er sidst registreret i Fredensborg Slotssogn som 70 årig (Folketællingen 1834, Fredensborg, Bd. 34, s.159). indlogeret hos en vis Frederik Appel, 66 år og afskediget materialforvalter, dennes hustru Bodil Andersdatter, 63, og datter Marie, 24 år. Hun døde den 12. november 1836 (Kirkebogen, Fredensborg Slotssogn, 187, nr.3) efterladende sig sine to sønner, Christian, der året efter trak sig tilbage fra sin stilling som kopist i Rentekammeret på grund af vedvarende svagelighed, og August, der netop var ved at købe Tanderupgård i Hanherred. Der findes ingen sikre holdepunkter for samkvæmmet mellem moderen og sønnerne - tværtimod kan man tro, at en bemærkning fra Christian i et brev til fætteren Christen i anledning af "Tante Behmanns" død om at "hun har været som en moder for mig" - antyder, at det var hos tanten han boede, mens han var ansat i rentekammeret og dermed et muligt skisma mellem ham og moderen.

ANNA MARIE WØLDIKE OG HENDES FAMILIE

Anna Maries - vor tipoldemors - slægt tilhørte den solide embedsstand inden for kirken og skolen og den var ligesom vor egen slægt kommet fra Holsten. Hendes farfar var den "udi Katechisationen så umanerligt brændende" Viborg bisp, Andreas Wøldike, fra begyndelsen tysk præst i Helsingør.

I 1733 blev han sognepræst ved Holmens Kirke og provst for Land- og Søetaten. Noget stort ry som prædikant vandt han ikke - så lidt som andetsteds. De urolige forhold inden for kirken førte ham stadig ind i begivenheder, han ikke magtede. Nogen særlig karakterfast mand var han ikke - snart var han ortodoks, snart pietist. Christian VI mistede tålmodigheden og krævede hans forflyttelse og i 1735 udnævntes han meget mod sin vilje til biskop i Viborg. I dette embede, som han beklædte i en menneskealder, er han beskrevet som en myndig, men jævn og bramfri mand. Wøldike holdt sine visitatser om vinteren, da der oftest ikke var skole om sommeren. Uanset vejret sås hans lukkede vogn køre rundt. Under visitatsen sagde han ikke meget i andres påhør, men bagefter blev præst eller skoleholder inviteret på en køretur i kareten, hvor han talte alvorligt til dem. Han havde svært ved at få visitatsberetningerne fra hånden og skrev til Kollegiet: "Jeg kommer ikke lettelig fra mit Skrivebord nogen Nat førend Kl. 12 à 1 og op igen Kl. 4 à halv fem". Han havde noget læspende ved sin tale, og det var tydeligt, at tysk var hans modersmål. Men alligevel omtales af flere det indtryk som den fromme og ærværdige mand gjorde som han stod dér på prædikestolen med sine egne grå hår og tog sin kallot af til bøn.

I sit ægteskab med Anne Maria Kruse (1688-1748) havde biskop Wøldike sønnen Peter og døtrene Elisabeth og Regine Dorothea, gift med henholdsvis professor, konferensråd I.C. Kall (1714-1775) og Johan Rehling (1703-1775), hvis søn, Andreas Johan Rehling (1748-1790), var provst og slotspræst på Frederiksborg Slot fra 1786 til 1796. (Angående familien Rehling se Personalhist. Tidsskrift, 6. Bd., s.172).

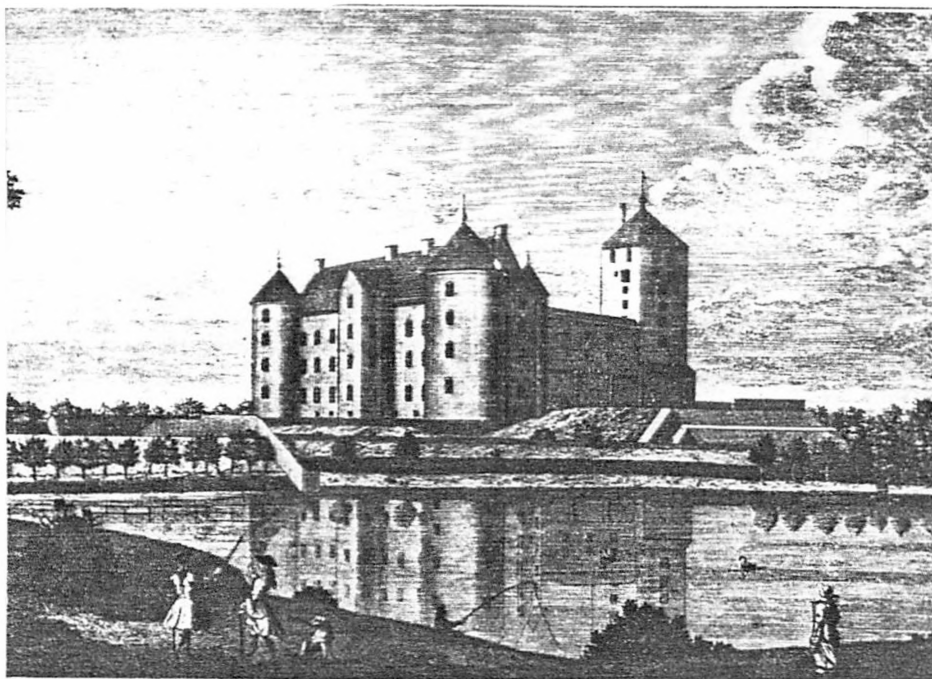
Biskop Wøldike. Maleri i Domkirken.

ANNA MARIES FAR, PETER WØLDIKE

I en alder af 35 år havde biskoppens søn allerede skabt sig en pæn position i byen. Han var kongens betroede skriver, amtsfuldmægtig (amtsforvalter 1761-1767) og ejer af et hus, som det hedder "to Loft høy", hvoraf der på stedet kun var fire.

Skanderborg var dengang kun en lille by med ca. 500 indbyggere. Hovedgaden førte over torvet og videre over en dæmning til slotsholmen. På det yderste næs i den af skove og bakker omgivne sø lå en af landets anseeligste kongeborge, tungsindigt rugende over fordums storhed med rigets mænd, der kom og gik - et yndet opholdssted for drot og marsk, især for Frederik II, der lod kirken indrette i slottets hovedfløj.

Det var her biskop Wøldike holdt sit barnebarn over dåben og gav det navnet Anna Marie den 13. april 1761. Denne datter døde 1764. "Vor" Anna Marie er født 1765, døbt 15. februar og døde 1836 i Fredensborg. Han var selv fadder tillige med amtmanden, kammerherre Woyda, og fru en bar.

Skanderborg Slot 1746.
Efter Kobberstik i L. Thurah's „Den danske Vitruvius“.

Men det var ikke bare ved slotskirkens døbefond amtmanden traf sin forvalter. De sås også i mere verdslige ærinder, nok oftest i det stadigt mere og mere øde slot, hvor amtmanden selv boede og hvor den stedlige øvrighed holdt møder i lensmandsfløjen over porten mod syd. Deres navne er gået over i den lille købstads historie og begge har efterladt sig et nobelt, professionelt visitkort.

I pietismens dage var moralens vogtere strenge dommere. Krænkelser af lov og orden blev ikke tolereret. Således idømte v. Woyda en ung mand en mulkt på 8 Sk. for på 5. søndag efter Trinitatis at have sat sig til at drikke under prædiken og derefter yppet kiv med sine naboer.

Chr. VI's sabbatbestemmelser skulle efterleves, men det var ikke altid at præsterne anmeldte overtrædelserne.

I 1760'erne blev det bestemt, at Ryttergodset skulle inddrages og sælges til skade for bønderne, der udnyttede jorden til landbrug. Bønderne havde ingen penge, men byfoged Müncheberg var ivrig og ny i tjenesten og opkøbte jorden, for at forhindre, at der blev oprettet en hovedgård. Nogle år efter var bønderne bedre stillet og forlangte at få jorden tilbudt som anpart. Blandt flere andre satte justitsråd Wøldike og capellanen Schandorf, der havde en stor del i fæste på livstid sig imod. Sagen endte hos Stiftamtmanden i Århus, men Rosenørn var ikke nogen ven af Byfogeden, som tabte sagen. Dommen bestemte, at jorden tilhørte Skanderborg købstad.

Anna Maries mor Marie Müller var født i Tønder. Efter hendes død - allerede som 27-årig d. 5. december 1766 giftede faderen sig med Augusta Magdalene Valentiner - navne som Anna Marie lod gå i arv til sin yngste søn August Mathias Valentiner Würtzen - den senere apoteker i Kettrup.

Så ved vi da så meget, at det var ved "Skanderborrig Enge - Alt ved den blanke sø" hun levede sin barndom og at hendes hjem var et hus i to stokværk i Adelgade, indtil hun rejste til København, hvor hun fik ophold i huset hos sin faster Elisabeth, enke efter professor, konferensråd J.C. Kall.

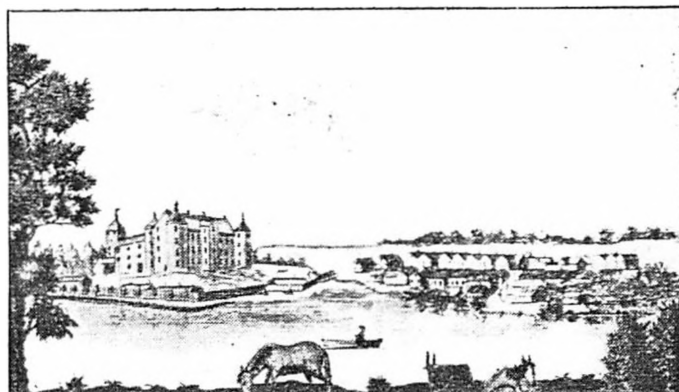
Amtsforvalterne boede i ejendommen nr.1 - nu nr.5 - der senere blev dommergård og som nu er museum og egnsarkiv, men de nuværende bygninger er fra en senere tid.

Peter Wøldike tilbragte sine sidste år i Nibe, hvor han boede i enken Madam Steenholms gård. Han døde d. 11. juni 1787 64 år gammel og opnåede således at se sin datter gift med Frederik Gottlob v. Würtzen. I Nibe bys skifteprotokol findes et omfattende skifte efter Wøldike, hvori også svigersønnen er nævnt flere gange med anførelse af pengebeløb, der sikkert må udlægges som medgift.

I Skovby Kirke ved Århus findes et gravkapel indrettet af amtsforvalter Peter Wøldike i 1765. Et trægitter opstillet ca. 1,5 meter indenfor tårnbuen adskiller kapellet fra kirkerummet. På fløjddørenes tremmer er anbragt to rokokoskjolde med slægtens våben. I gravkrypten hviler Wøldikes første hustru Anna Marie Møller f. i Tønder 1739 og død 1765. Ved hendes side er fire børnekister, hvoraf en bærer navnet Anna Marie Wøldike, døbt d. 13. april 1761, begravet d. 26. februar 1764.

Fig. 20. Udsnit af trægitteret til amtsforvalter Peter Wøldikes (†)gravkapel fra o. 1765 (s. 1982). NE fot. 1978. – Section of wooden lattice of the sepulchral chapel for Peter Wøldike, from 1765.

Skanderborg ca. 1767.

CHARLOTTE V. WÜRTZEN

Det var ikke August Mathias Würtzen - min generations oldefar - der som den første af slægten kom op til Hanherred, da han begyndte som apoteker i Kettrup i 1825. Det var hans faster Charlotte, den yngste datter fra Kastellet.

Hun fik en bevæget barndom. Kun 4 år gammel var hun sat i pleje hos onkel Niels Fursmann, der boede i Løngangsstræde mens forældrene var udstationeret i Holsten i 1762. Det stakkels barn fik ikke mere sin mor at se, for hun kom aldrig hjem igen. Hvad vi ved om hendes ungdom i København antyder en regelret opdragelse efter den tids skik med henblik på ægteskab. Gift blev hun da også - omend lidt sent - og det var som præstekone i ægteskabet med fætteren Lorentz Juhl hun levede et stille men omskifteligt liv, der fulgte med de forflytninger, som Juhls temperament vel ofte var anledning til. Lorentz Juhl trådte i faderens fodspor i valg af livsstilling, men ellers var han helt sin egen.

Faderen, Frederik Juhl, Charlottes morbror, var født på Kronborg Ladegård den 28. marts 1727. Han havde fået nok af sin fars meriter inden for våbenbranchen - han ville være præst. I 1755 blev han ordineret som residerende kapellan ved St. Mariæ Kirke i Helsingør samt Slotskirken på Kronborg med pligt til at prædike såvel på tysk som på dansk. Sit første embede som sognepræst fik han 6 år efter i Klim-Thorup i Hanherred, et meget pauvert kald ved det larmende Vesterhav, rig på lyng, marehalm og klitter, men ikke på ret meget andet. Han var gift med Elisabeth Birgitte Bartholin (1736 - 1796, datter af amts- og proviantforvalter Winzens Otto Bartholin, død som generalkommisær på Kronborg 1781) og døde 1785 kun 46 år gammel.

Sogneprest Lorentz Juhl.

Charlotte Juhl, født Würtzen.

Originalen tegnet av Poul Ipsen 1789.

Sønnen Lorentz var født den 22. februar 1761 - altså mens faderen endnu var kapellan i Helsingør. Han må jo således have tilbragt sin barndom i Hanhøred, men efter faderens død blev han student i Helsingør 1779 og theologisk kandidat 1785. Mærkeligt nok søgte han også Klim-Thorup og modtog embedet som residerende kapellan den 5. juni 1789.

En måned efter udnævnelsen giftede den 28-årige kapellan sig med sin kusine, datter af proviantforvalteren på Kastelet Chr. Heinrich v. Würtzen. Hun var den yngste af børneflokket, hvoraf 6 levede - og levede godt. Hun var 3 år ældre end sin mand, opdraget i Madame le Grands pensionat i København og som det fremgår af tegningen, åbenbart udført til lejligheden, en moden og erfaren ung dame af det gode selskab, efter et sikkert forlydende med adgang til Hoffet, kort tilhørende kredse, hvor en almindelig kirkens tjener ikke blev regnet for meget.

Det er let at forestille sig, at det barske vestjyske vejr- lig ved havet ikke behagede Charlotte, hvis helbred var skrøbeligt.

Gejstligheden var den gang delt op i forskellige trosretninger: Pietisme og rationalisme, der stod stejlt over for hinanden, men Juhl synes ikke at have savnet fortalere fra begge lejre. Han var endnu et ubeskrevet blad i kaldsbøgerne.

Allerede i 1792 blev Juhl, med støtte fra biskop Studsgård, for "sine grundige teologiske Indsigter, fortrinlige Lærergaver og Embedsflid samt hele Menighedens Agtelse" sognepræst i Liørslev på det sydlige Mors ved Sallingssund. Her døde hans gamle mor den 29. juli 1796. Året efter søgte han embede som sognepræst i Rødding, hvor han blev i 12 år. Men Rødding var i det lange løb isoleret og usundt uden muligheder for børnenes opdragelse. Sognevejene besværliggjorde ham i hans embedspligter og han ønskede sig et mildere klima for sin svage kone. I det lille samfund var samarbejdet ikke godt. Kaldsbogen indeholder følgende: "Hans koleriske temperament pådrog ham adskillige fortrædeligheder".

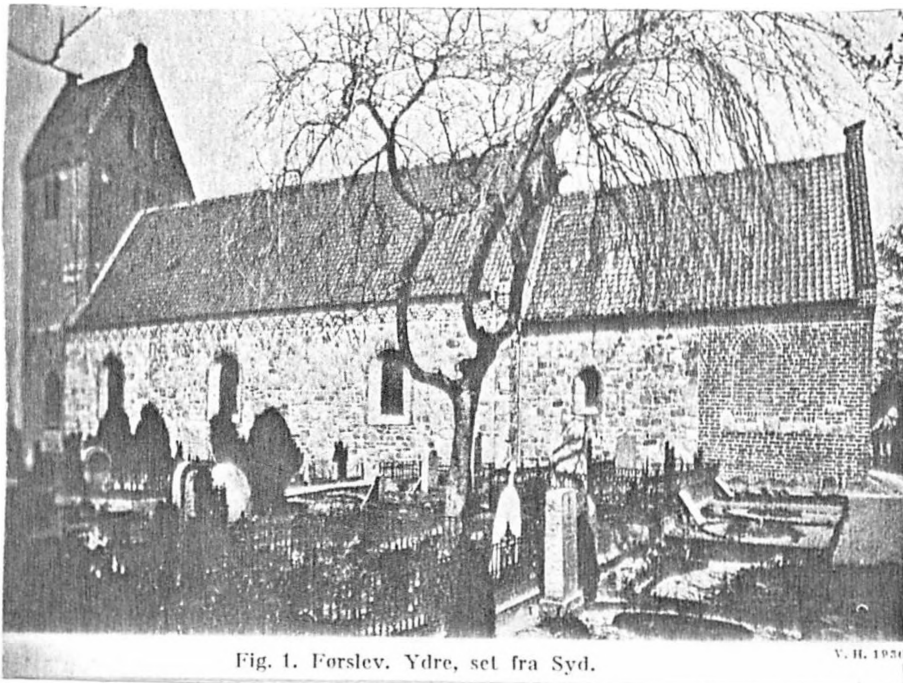
Sit sidste embede fik Juhl i Førslev den 29. april 1809 beliggende på det flade terræn vest for herregården Førslevgård, med hvilken familien havde en venskabelig forbindelse i Neergårds tid.

Pastor Juhl var en svær og tyk mand. Hans tre svigersønner Vogt nævner ham som en streng og myndig og noget vanskelig herre. Ifølge Rødding "besad han gode Evner og var Verdensmand i Ordets bedste Bemærkelse". Traditionen i Førslev kalder ham "en kraftig Personlighed, som var noget af Datidens Sogneherre". Han var dertil en ivrig og dygtig Lomberspiller. Når han gik op ad kirkegulvet, kunne han bøje sig ned til godsforvalter Tidemann: "Kommer De ikke ned til mig i Aften og får Dem en Lomber".

Den gamle firlængede og hvidkalkede præstegård var strå-tækt. I de små værelser var der så lavt under taget, at man kunne nå med hånden. I haven var der et smukt lindelysthus.

I sommeren 1810 var Charlotte i besøg hos broderen Carl Gotfred, der var kommandant på Kastellet. I den anledning skrev han i et brev til sønnen Christen: - hun er meget forandret, men glad og tilfreds med forflyttelsen til Førslev året før. Charlotte døde den 4. maj 1813 - og broderens opfattelse af hendes ægteskab synes at komme til udtryk i et andet brev til sønnen: " - jeg har begravet hende som som Broder, om endskønt hun er bedre, hvor hun nu er".

To år efter hustruens død blev Juhl konsistorialråd, en titel der tildeltes veltjente præster. Han opretholdt dog forbindelsen med familien Würtzen - med de to nevøer - Carl mens denne var hjælpepræst i Dalby-Thureby og især Henrik - den senere forpagter af Ydernæsgård, da han i 1820'erne var ude efter en passende landejendom. Ja, endog den forkælede Hanne, der synes at have ført en noget omflakkende tilværelse, før hun blev gift med Baronen - kom agende helt inde fra Kastellet. Den aldrende præst satte stor pris på familien og de på deres side kom gerne hos onkel Juhl og blev er par dage. Han har nok ikke været så slem alligevel.

Pastor Juhl giftede sig ni år efter hustruens død med sin forgængers enke og døde den 8. juni 1833. I sit ægteskab med Charlotte Würtzen havde han en søn og tre døtre: Signe, Charlotte og Lene, der blev gift med tre nordmænd - Vogt - og grundlagde en stor, indflydelsesrig familie - men det er et kapitel for sig. Norsk biografisk leksikon har herom ca. 70 sider. Eksempler: Henrik Ludvig Volrath, en søn af Signe: Forfatter, theologisk kandidat. Den lille bibelshistorie udkom i flere oplag; oversat til talrige sprog. Niels, søn af Charlotte: Jurist, Amtmand, Statsråd. Carl Jacob, en søn af Lene: Oberst, Kammerherre.

HENRIK CARL WÜRTZEN, 1795-1834

Om børnene fra Kastellet fortæller deres far i sommeren 1810: "Hanne rejste idag med Lassens til Kongsdal, Lise er hos Bedstemoder. Henrik og Carl har ferie og dagdriver. Jordbær har vi næsten hver Dag i denne Tid - og alt det øvrige går i den gamle Slendrian". Efter eksamen det følgende forår lyder parolen: "Wilhelm er lidt mere flittig, men Gustav måtte forleden Søndag blive hjemme af Dovenskab og med Henrik og Carl er det kun så som så". Altså en flok opløbne og dvaske lømler, der kun kan give faderen anledning til hovedrysten og dybe panderynker.

I 1812 får Carl præmie i Efterslægten og overflyttes til Cathedralsskolen. Henrik derimod forbliver i 3. klasse. Han er begyndt at "junkere" - han udvikler sig til en "petit maitre" - en laps eller spradebasse og bliver hen på efteråret taget ud af skolen. En voksende interesse for kontanter skaffer han sig dækning for som bydreng for den ældre broder Christen, som han forsyner med en standsmæssig ekvipering, mens han gør tjeneste som løjtnant i Ringsted, og som han beundrer.

"Tillykke med din Dåd" skriver han til broderen, da kompagniet forlægges til Holsten "for at hindre Fjenden i at tilægge sig vort Fødeland. Wilhelm vil snart følge efter dig, for han vil til de jyske Dragoner".

Men faderen har sine egne planer med Henrik. Han skal være landmand. Foreløbig må han øve sig i skrivning og regning. Det var som 16-årig Henrik blev sendt hjemmefra. Han blev landvæsenselev hos assessor Grüner på Kalundborgkanten. Her fik han virkelig modtagelse og omsorgsfuld behandling ikke mindst af præstens datter i Grevinge Ane Cathrine Biilmann (1793-1867, datter af Morten J. Biilmann, 1763-1828, præst i Grevinge, Holbæk Amt 1806 og i Skelskør 1815-1828).

Han var nu 18 år og hun 19. Henrik havde visse betænkeligheder ved at drøfte så private anliggender med faderen og måske også en fornemmelse af, hvad han ville sige. De enedes om at holde forbindelsen hemmelig. Men den gode pige kunne ikke have hemmeligheder for sin mor og det kunne den gode kone heller ikke for sin mand, der selvfølgelig ikke havde noget imod den pæne unge mand som svigersøn. Henrik hyggede sig i præstefamilien. Tiden gik. Efterretningssektionen svigtede og således gik det til, at nyheden ikke nåede hjem til det patriarkalske hovedkvarter før den var henved tre år gammel. Faderen tog det pænt. Han kommenterer til Hanne forlovelsen med let hånd og venlig deltagelse: "Det fornøjer mig, at Henrik er velanskrevet hos Assessor Grüner, og at han har Håb til under hans Vejledning at få gode Kundskaber i Agerdyrkning, som dog er den eneste Vej for ham til videre Befordring. Men når han kan vente at komme så vidt, at han kan gifte sig. Dette kan jeg ikke indse. Stakkels Trine. Tiden vil falde hende lang".

Det første af Henriks breve er fra Førslev, hvor han er i besøg hos onkel Juhl. De efterfølgende er fra Skelskør og indeholder ingen oplysninger om bopæl og bestilling. De er alle til broderen Christen, der er premierløjtnant med adressen: Artilleristokken 2, Citadellet, og 23 år og ugift.

Førslev, den 15.11. 1817: "Gode Christen - Dit Brev har jeg modtaget, men de 10 Rbd. er fløjten. I Søndags ventede jeg Brevet, men fik i Stedet en Seddel fra Postmesteren i Ringsted, hvori han skriver, at der er kommet et Brev til mig, hvori man formoder, der er uanmeldte Penge. Onkel der kender lidt til Postmesteren, skrev til ham omgående og Postmesteren har lovet at gøre sig al mulig Umage, for at jeg kan erholde samme.Om ikke mere er dog 5 Rbd. forlorne og den for mig så højst nødvendige Frakke får jeg da ikke så snart. Justitsråden er kommet til Gunderslev for få Dage siden og, om Gud vil, ser jeg ham nok imorgen, da jeg agter at tage hen til ham. Rosinande er nu i Førslev, da jeg ikke kan få den på Foder her. Lene står og gloer på Papiret (Lene Juhl, pastor Juhls datter, 21 år) - Hun beder mig om at hilse. H.C. Würtzen".

Skelskør, den 15.4. 1818: "Lykkelig og vel kom jeg da til Skelskør i Søndags Morges efter flere Gange at have været gennemvåd og igen tør af Vinden. Sneen blandet med Regn, der mødte mig udenfor dit Hotel, forfulgte mig lige til Ringsted. Jeg har ikke været i Førslev og kommer der ikke før Mandag. Til den Tid at få Svar fra Rosenvinge kan nok ikke ventes, der, om han har fået Etatsråd Hansens Brev,

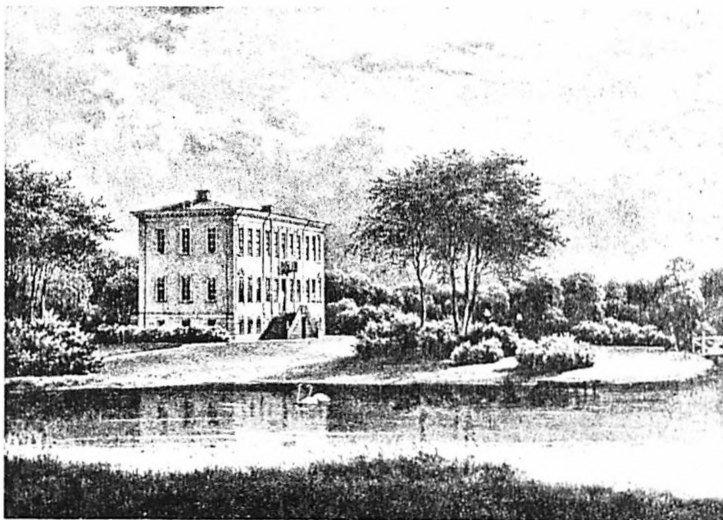
vist ikke er så præcis til at skrive. Ser Du ham, tal da men ham, da jeg altid er bange for, at den jyske Rejse er lige så sikker som den fynske. Der står tre Piger og venter, da en Spadseretur er bestemt. Tal med Kollerup Rosenvinge. Hils på Østerbro. H.C. W." (Se brevet af 21.2.1820).

Skelskør, den 2.5. 1818: "Gode Christen - Igår var jeg i Førslev og fik dit Brev. For det første må jeg aflægge dig min hjerteligste Taksigelse, fordi Du antager dig min Sag hos din Ven og Broder Etatsråd Rosenvinge Hvad den juridiske Eksamen angår, vil jeg gøre mig nogle Betænkninger derover. Hellere være en god Forpagter end en Landvæsens-Kommissarius, Prokurator eller Godsforvalter. Hestehandelen går det dårligt med. Degnen er en Rakkerhund, han vil ikke købe Rosinande. Jeg tror derfor, at det er bedre, at den står herude. Hils Larsen og Biilmann og alle på Østerbro. Trine og hendes Fader beder mig hilse. Din Ven og Broder. H.C. Würtzen".

Skelskør, den 18.10. 1818: "Kære Christen - Nu er det længe siden, vi to hørte noget til hinanden, vel er det ikke længe siden, jeg logerte i dit Hotel, men dengang var Du endnu ikke kommet til Byen. Af et Brev, Walborg har fået fra Lise, har jeg blandt andre Nyheder erfaret, at Du er ariveret til Byen og er blevet så fed på Landet, at foruden andre Yndigheder en sirlig Dobbeltthage har ladet sig tilsyne. Formodentlig har Du alt hørt, hvad Vending Landvæsenet har taget og at jeg med det første vil blive Købmand de Comp.: Skelskør. Det er nu på det nærmeste med det, det har været. Gården er der alt gjort Udveje til, og jeg kommer derfor nu med det første til Byen for at gøre alt det øvrige, så dersom det ikke er til Ulejlighed, vil jeg tage mig den Frihed at indlogere mig hos dig. De Renter, der til d. 1. Oktober er til rede på mine tvende Obligationer, må Du endelig sende mig. Vel har Carl lovet at hæve og sende mig dem, men det meget Latin, der daglig går ind i hans Hoved har formodentlig ganske bragt hans Løfte ud. Din Ven og Broder H.C. Würtzen". (Carl: 18 år, theologisk student, København).

Skelskør, den 20.3. 1819: " - Gode Christen - Tak for dit sidste Brev og for din Ulejlighed med mine Penge-Anstalter. De 13 Rbd. har jeg rigtig modtaget og ved tvende Baller fortæret. jeg tør derfor vel bede dig endnu engang at sende mig 4-5 Rbd., når Du sælger 2 Spu: og sender mig Beløbet, får jeg vel hjælpe mig, til jeg forlader det kære Skelskør. For din vist velmente Lykønskning til min Fødselsdag (23 år) takkes Du inderlig. Gid den opfyldes, ja, gid min Fremtids Himmel må blive klarere end den synes, mangan mørk Sky vil vist langsom fare over den, inden den klares, men det er jo Torden, der renser Luften. Du takkes ligeledes for det nye Uhr, Du har købt til mig. Det skulde kun gøre mig ondt, hvis Du har sat dig i en for stor Bekostning. Alle Biilmanns beder mig hils. Er Moders Norgesrejse bestemt. På Mandag går jeg til Førslev og besøger Onkel et Par dage. Din hengivne Ven og Broder H.C. Würtzen."

I 1820 var Henrik forvalter på Stenalt. Etatsråd Hansen , som han i forvejen havde korresponderet med, var en fattig håndværkers søn fra Odense. Hans usædvanlige evner bragte ham hurtigt ud i store forretninger. (Hans Jørgen Hansen, 1763-1831, gift med Birgitte Catrine, f. Schrøder d.1809, dansk jurist, prokurator, birkedommer, statsråd 1810. Købte Bramstrup ved Odense 1804 og boede der til sin død - senere Stenalt og Løvenholm i Nørrejylland. De vanskelige år efter bankerotten i 1813 blev hans ruin. Han idømtes fængselstraf for svigagtige transaktioner og døde i yderste armod).

Stenalt 1850, set fra Sydvest.
Efter Richardt og Becker.

Måske var det broderen Wilhelm, der trak Henrik nordpå. Den charmerende Wilhelm, som ingen kunne stå for, som allerede kendte mange og var kendt af endnu flere. Han sad nu inde i officersmessen i Randers, endnu kun med en secondløjtnants rang, 24 år gammel. Mod øst lå Stenalt - kun adskilt fra Randers by ved fjordens bugtede forløb og frugtbare grønne enge.

To mil mod syd, en lille smule mod øst, stod godset Løvenholms røde mure omgivet af vidtstrakte skovarealer. Det tilhørte altsammen etatsråden og lignede et jordisk paradys, men det var det ikke for Henrik. Det var her han mødte sin onde ånd i skikkelse af en godsforvalter eller ridefoged fra Løvenholm. Hør nu bare her:

Stenalt, den 19.1. 1820: "Kære Christen - Wilhelm er vel endnu i Byen og bor vel hos dig. Spørg ham, hvad han synes om Cancelliråd Rasmussen på Løvenholm og lad ham fortælle dig noget om hans Karakter, Hjertelag og om hvad Folk såvel i Randers som i Omegnen synes om ham og hør så følgende: Han var engang Forvalter hos Etatsråd Hansen og blev gift med Stuepigen, "Skjøn Dorthe" kaldet. Etatsråd Hansen kendte hende før og Rasmus fik "Bramstrup", som Etatsråden ejer og beboer, i Forpagtning. Nu levede de i Enighed og Kærlighed, og Elskovsfrugten blev 8 Børn, der næsten alle bar Etatsrådets Stempel. Etatsrådets Venner bad ham lade alt det Pak fare, men hvad gjorde man ikke for Rasmus's Skyld. Han lovede det, men holdt det ikke.

Etatsråden købte for 4-5 År siden Stenalt og Løvenholm. Hr. Rasmus fik den sidste og blev Ejer af den. Denne er kun en dårlig Gård og hans Næse kløede stedse efter den anden. For om muligt at få denne i sine Kløer, skulde alt gå skævt på Stenalt. De Folk, der opfyldte deres Pligt duede ikke i Rasmus's Øjne og blev ved falske Beskyldninger anklaget for Hr. Etatsråden af hans Ven, hvis Udsagn måtte være rigtig - og altså opsagt. Dette blev 3 Forvalteres Skæbne før min Tid og min blev ikke bedre. Da jeg skulde til Stenalt var Rasmussen lovet Pladsen, men Etatsråden besindede sig og tog mig. Denne Streg i Rasmussens Regning måtte rettes, og jeg altså styrtes. Han kom til Stenalt for at efterse mig i Sømmene, men jeg fulgte Etatsrådets Ordre og gav ham Fanden. Etatsråden kom til Stenalt og da han så, jeg stedse var ved ham, og han gerne vilde, jeg skulde det, blev han (Rasmussen) bange og planlagde nu mit Fald. I Terminen fulgtes de to Venner ad til København. Nu var der Lejlighed for at bagtale mig på det bedste, og han glemte det heller ikke. Jeg opfyldte i Etatsrådets Fraværelse så nøje som muligt alt det, han havde befalet mig og skrev ugentlig til ham, når jeg fik Breve igen, men han fik ikke mine Breve. Etatsråden skrev, han troede, jeg var død og bad andre om at underrette ham om, hvorledes jeg havde det.

Jeg skrev, at jeg vilde skaffe Beviser fra Posthuset. Derpå fik jeg intet Svar. Så skrev han, at han endelig havde fået mine Breve. Hr. Rasmussen var nok det Menneske, som opholdt dem, for da Etatsråden kom til Stenalt igen og jeg sagde til ham, at nogen måtte have haft fat på mine Breve, sagde han: Jeg fik dem dog, lad det nu være glemt. Når han var her, var alting godt, undtagen når vi havde den Ære at se Hr. Rasmussen, da var intet godt, alt skidt, og Skænd og onde Ord fik vi alle. Hr. Rasmussen, der altid var meget forekommende imod mig, sagde en Dag, da Etatsråden ret havde skændt på mig for ingenting. Idag var den gamle ret uduelig, hvad var det, han skændte over. Det ved jeg ikke, sagde jeg. Jeg forstår det heller ikke, sagde han. Men det gør jeg, skønt jeg ikke ved, hvorfor Etatsråden var vred, forstod jeg dog, hvad alt dette vilde sige. De tror dog vel ikke, at det var min Skyld, sagde han. Nej, kan jeg ikke gøre godt, ondt gør jeg da vist ikke. Den sorte Sjæl, han lod som om, han hørte sine egne ord og gik. Når jeg havde Ærinde til Løvenholm har han altid været meget forekommende. Han og især Fruen har altid spurgt, hvorfor jeg ikke kom. Når han har været borte, har jeg været der nogle Gange. Fruen har altid været meget ærlig og altid bedet mig komme snart igen. Dog hendes Hjerte er ikke stort bedre, men altid bedre end hans. Skulde Slangen, der forførte Adam og Eva lignes ved noget Menneske, tror eller ved jeg, ingen mere træffende end ham. Han er Ven med alle, når han er hos dem og deres Fjende, når de har vendt ham Ryggen. Dog Glæden smiler ikke stedse og Lykken følger ikke altid Mennesket. Hans Tid, der vil føre ham sin fortjente Løn, kommer nok også og måske kan da jeg med samme Latter gå ham imøde, dog det vil jeg ikke. Jeg vil vise ham, at en Würtzen har et Hjerte, der er mere værd end en Herregård og en tyk mave.

For øjeblikket har jeg ingen Plads til Maj, men jeg har flere Jern i Ilden og håber dog, at et vil blive godt. Spørg Wilhelm, om han ikke ved, om nogen af Arenstorfferne vil have een. Ham på Overgård har nok ingen. Falder der ingen Renter, jeg begynder at trænge til Penge. Husk at sende mig Axien til Underskrift, så jeg kan få de Penge først i Marts. Det er længe siden, jeg skrev til dig. Jeg har også haft meget at skrive og mange Ærgrelser og dette opvækker ingen Skrivelyst. Hils alle fra din Ven og Broder H.C.W."

Stenalt, den 19.1. 1820: - "Når kommer Wilhelm til Randers. Henrik er nu fast besluttet på at blive Ejer eller Forpagter af en Gård af passende Størrelse, så at han kan gifte sig. Han har her to helt naturlige Forbundsfæller og det er Trine og hendes Far, der er Kapellan i Skelskør og til Tjeneste med gode Råd og Vink for så vidt angår Ejendomsmarkedet på Syd-Sjælland. Men ikke nok med det. Han har hele Familiens Tilslutning og Sanktion og det skal nu vise sig - og helst snart - hvormeget den er værd i Kontanter. Christen skal se at få Oplysning om, hvormeget han kan regne med hos Familie og Venner. Han og Trine ønsker sig kun det dag-

lige Brød, men helst det sjællandske - desværre også det dyreste. Der er slet ingen dyb Uoverensstemmelse med Etatsråden, som står ham bi med hele sin livslange - og som det senere skal vise sig - bitre Erfaringer som Godsejer i den stor Stil."

Den 21. februar 1820 skriver Henrik til broderen i København: - "Idag er det Lises Fødselsdag, gratuler hende fra mig. I Randers siger Folk, at Wilhelm er i København, for at gifte en af sin Familie med 25.000 Rbd. Er det hende."

Og senere: - "For nogen Tid siden havde jeg Brev fra Etatsråd Hansen, som skrev, at hvis jeg ingen Emploi havde, skulde han sørge for mig. Derfor har jeg ikke indladt med Mylius. Din Skildring af bemeldte Herre er så sand, at jeg ikke kan omtale, hvorfor jeg ikke vil være hos ham. Wilhelm er endnu ikke kommet til Randers. Han ligger syg i Fyen på Hindsgavl hos Føns's. Sygdommen er vel ikke farlig. I Randers siger de, som de kalder det, at han ligger for Anker ... Den glade Tidende om den gamle Præsts død i Skelskør havde Trine rigtignok skrevet til mig. Biilmann får nu kaldet ubeskåren. Det er vel ikke afgjort med Processen. Den har ofte i min Ensomhed gjort mig i ondt Lune. Jeg har travlt - jeg er ikke færdig med Brevet til Etatsråd Rosenvinge, det er Helligdag og jeg skal spise hos min Amtsprovst - næsten det eneste Sted jeg kommer."

Sin sidste tid på Stenalt bruger Henrik til at se på Gårde sammen med Etatsråden, der er en klog og kyndig rådgiver. Gården "Sorvad" ved Grenå, tilhørende en Hr. Hvid, har interesse. Hr. Hansen skranter og Henrik er hans sekretær. Han arbejder med regnskabet hele dagen, det skal være færdigt, inden Hansen rejser hjem til Bramsted, hvor han bor. Henrik følger ham og de vil se på "Sorvad". Wilhelm har boet hos ham i to dage.

FORPAGTER AF YDERNÆS OG LUNDEGÅRD

Henrik troede på sin fremtid som landmand. Ikke desto mindre kom han ud for svære rystelser i sit korte liv. Godsejer blev han aldrig men forpagter af henved 500 tdr. land, beliggende umiddelbart syd for Næstved på et næs mellem Susåen og det snævre farvand, der kaldes Karrebæk Fjord og henhørende under baroniet Gaunø.

I begyndelsen af 1821 er han igen i Skelskør hos svigerfamilien pastor Biilmanns. Herom fortæller han i breve til broderen Christen:

"Igår - den 19. Januar - var jeg og Præsten i Slagelse og

læste Konditionerne for "Hagested", der er sådan, at ingen Mand kan leve af den, uden af blive en Kjældring. Majoren var ikke hjemme, men med de Konditioner kan ingen forpagte af ham. - På Mandag rejser jeg og Præsten til Holsteinborg. Man har sagt, at "Snedingegård", der tilhører Greven, skal bortforpagtes."

I august er det "Lille Svendstrup" - hvert enkelt tilfælde bliver nøje analyseret. "Gud ved, hvornår jeg får noget" klager Henrik. "Jeg må nok vente til Processen er endt". - Det er den allerede i december. "Tak for det glade Budskab - nu håber jeg at blive Forpagter til Maj - eller om Jappe vil slå noget af - købe "Lille Svendstrup". Jeg kommer til København mellem Jul og Nytår og Valborg følger da med, siden Haxthausens til den Tid er kommen."

Henrik og Trine blev gift den 25. oktober 1822 og flyttede ind på Ydernæs. Svigermor er med for at hjælpe til. Møblerne skal komme med en skipper fra Hornbæk og Trine er især interesseret i klaveret. Begyndelsen er ikke lovende. Terminen nærmer sig. Henrik savner breve - pengebreve. Især savner han et fra Wilhelm - uden det ved han ikke om han er købt eller solgt. Men i pengesager er Wilhelm af det lette kavaleri.

Ved broderen Christens hjælp lykkes det at skaffe frisk kapital og terminen overstås med skindet på næsen. Men der er ingen rigtig julestemning på Ydernæs i 1822. Brevene handler om helt andre ting. Henrik har problemer med sit fæstebrev. Administrationskommissionen har strammet konditionerne i forhold til forgængerens. Til sikkerhed for afgiften forlanger den første panteret i hans ud- og indbo og det kan han ikke finde sig i af hensyn til familien og andre private kreditorer. Det spørgsmål får han klaret ved forhandling med birkedommer Back og Grev Danneskjold. Men der er mange andre vanskeligheder.

Ydernæs omkring 1900, dengang under baroniet Gaunø, 2 km SV for Næstved, 320 td.l. hvoraf 70 skov:

"Jeg er i en slem Våde", skriver han i februar. "Det er ikke så meget for mine Kreditorers Skyld, da en af dem er Backmann, der er her på Gården efter Mørcks Tid - han vil gerne lade Pengene stå til April. Forvalteren på Gaunø er snart den værste, da han for at hjælpe, har lånt Pengene af en anden Kasse og der mangler nu 150 Rbd".

Det kniber i det hele taget med at komme i gang. Der er ingen besætning, han har måttet købe både smør og ost. For at hjælpe på økonomien har han familien Engelsteds som indlogerede, betalende gæster.

Henrik venter på brev fra Wilhelm. To ting synes at angå familiens prestige: Hannes bryllup med baronen og Henriks gård. Processen er omsider endt. Familien er kommet til penge. Hanne har forlængst sin strategi parat, "Jeg lægger min Sag i dine broderlige Hænder" skriver hun til Christen. Imens sidder Wilhelm i Randers som medlem af munderings- og armaturkommissionen, travlt optaget af at tælle hele regimentets beholdninger op. Han skriver også til Christen: "Som Du skriver, tror jeg, at jeg har en Obligation tilgode, men hvor stor ved jeg ej. Pengene vil jeg gerne have så snart som muligt, da jeg for Øjeblikket kan sætte dem i en Herregård og erholde 1. Prioritet i samme".

Den 1. marts 1823 kommer postbudet til den betrængte forpagter på Ydernæs med et nyt ultimatum fra forvalteren på Gaunø: 50 tønder byg og 150 Rbd. uopholdelig ellers, men heldigvis også med det længe ventede brev fra Wilhelm med 300 Rbd - likviditetskrisen er ikke akut mere.

Den 4. april skriver Gustav, at han ved krigsretten er dømt til 3 ugers stuearrest, men at Kongen formodentlig for gammelt bekendtskabs skyld har forandret dommen til 2 måneders fæstningsarrest. Til gengæld skriver Wilhelm, at han lever godt, vinder dygtigt i lotteriet og får medaillen for adel dåd.

Men krisen er ikke overstået. Skat skyldte han for Lundegård et helt år og forvalter Bülow er enig med ham i, at enten må han afstå den eller se at få ritmester Smidts rytterheste på græs. Han har også planer om at udleje 3-4 værelser og have en familie på kost. Men desværre melder sig kun hr. Ehrhardt, der bor ved Frederikslund i et hus med 7 tønder land og herfor betaler major Castenskjold 90 Rbd. årlig - og selvfølgelig kun flytter for vindings skyld.

En dag i foråret, da han har travlt i marken og haven med at pløje og harve og plante kål, får han besøg af svoger Borchsenius fra Roensegård. Han er sendt af moderen med løfte om, at hun efter yderste formåen vil hjælpe ham til at få gården i komplet stand med besætning og andet. Aftalen går ud på, at svogeren skal være ham behjælpelig med indkøbet, når et lån eller en gave er skriftligt dokumentet. "Du ser heraf, hans Mening er god", skriver han til

Christen - "jeg tror dog ikke det er Moders Alvor - kan Du derfor udspejle hendes rette Mening".

"Min Skattesæd for Lundegård skal leveres i København og jeg har derfor to Vogne i Byen. Der er også et Par Ord med fra os, skønt jeg ønskede hellere mundligt at tale med dig. Men mine Støvler er mådelige, min Hat ligeså og min Frakke ikke til. Jeg vilde mere ligne en Ladefoged end en Godsejer. Her er nu en yndig Lejlighed til Ydernæs. Kan du ikke få Tid til at følge med Vognen, om det end var nok så kort, vilde det dog glæde os at se dig - Trine, vor lille Pøde og den elskværdige Jomfru Tomsen beder dig hilset ved din Broder Henrik." - Ydernæs, den 14. januar 1825.

Den 13. juni 1825 meddeler Henrik med stolthed at han har fået en søn (den senere landskabsmaler). Alle mulige gratulationer såvel i vers som i prosa modtages af de glade forældre. Han skal hedde Carl Gottfried og er første ægte sønnesøn af den afdøde oberst. - "Hvad synes Du, skulde han ikke være skikket til Kanonprop. Jeg vilde næsten tro det. Jeg skal endnu skrive til 5 og slutter med at ønske, at Du også snart bliver optaget i Dannemands Klassen. - Din Ven og Broder H.C. Würtzen."

Hvad vi ved om Henrik Carl Würtzens løbebane slutter 1825. Han døde den 28. januar 1834. Hans enke Ane Chatrine og en svigerinde af hende, også enke, boede 1845 (folketællingen 1845) som indlogerede i Klerkegade 416, henholdsvis 3. og 2. sal, i København med deres uforsørgede og til dels umyndige børn. Man rykker sammen under tilsyneladende meget små kår.

Note:

Den først i afsnittet omtalte proces er afsluttet i december 1821 og må være om arv og skifte efter Carl Gotfred, der døde den 28.5. 1817. Det drejer sig om 73 Rd. I et fortløbende brev til broderen Christen anmoder Hanne indtrængende om at arven, også brødrenes andel, må tilfalde hende, dog ikke Henriks. I brev af 20.6. 1821 beder hun Christen om at ordne forskelligt vedrørende et møblement: 1 chatol, 1 kommode og 2 borde, som står hos snedker Hansen i Vimmelskiftet - desuden 6 stole af mahogny, som står på Commandantens værelse. Hun har travlt med det forestående bryllup med baronen.

CARL DIDERICH LORENTZ V. WURTZEN

Carl var født den 5. april 1799 som søn af oberst Carl Gottfred v. Würtzen. I et brev fra faderen (afsendt fra Kastellet den 6. marts 1812, da faderen var kommandant) til sønnen Christen, mens denne var løjtnant ved det sjællandske ridende artilleri, får vi at vide, at Carl har stået sig godt i "Efterslægten". Han var den kvikkeste af drengene, hele søskendeflokkens lyse hoved - han skulle studere.

Han blev theologisk kandidat i 1825 og året efter fik han sit første embede som hjælpepræst i Dalby-Thureby. Efter at han i september 1831 var blevet sognepræst i Enderslev, giftede han sig med Emilie Henriette West, datter af murermester og kaptajn ved brandkorpset Johan Chr. West og Maren Grønlund Schou.

Om Dalby hedder det: Billeder af den gamle præstegård viser, hvor smukt den lå og hvor idyllisk den var. Dertil bidrog i høj grad de to haver med frugttræer, humlekuler og nyanlagte aspargesbede.

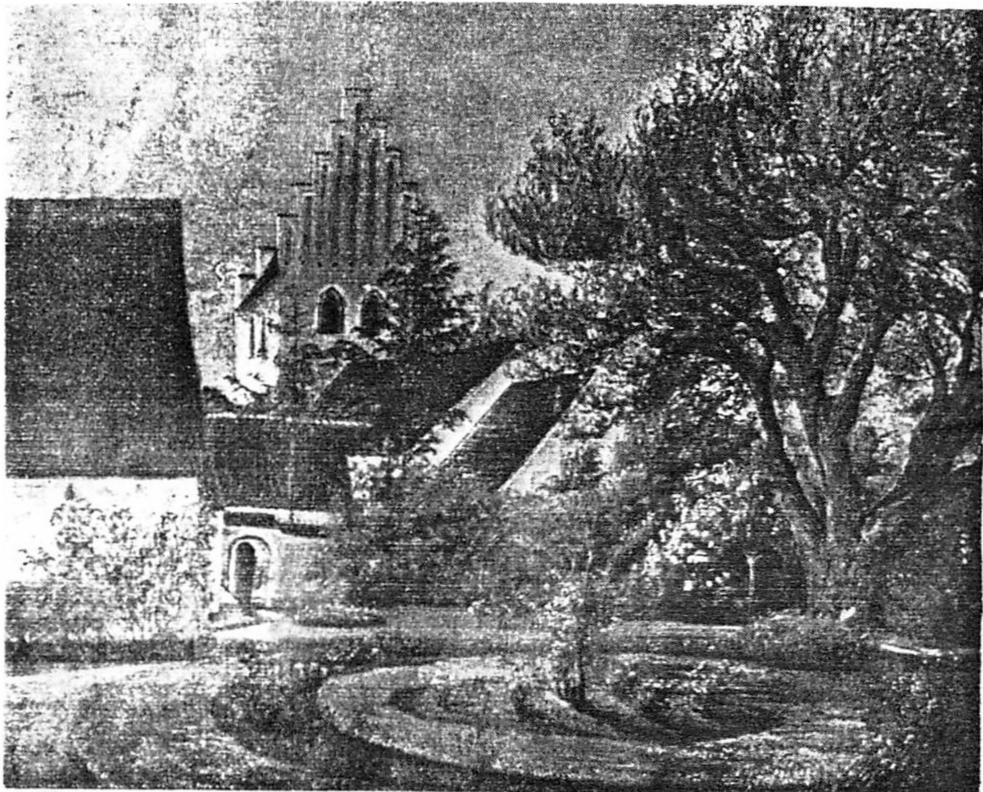
Der var også andre præster i den nærmeste familie. En søster til Carl Würtzen var gift med præsten i Reerslev (Søren Johs. Holm, 1804-1889, gift 2.gang med Carls søster Nathalia Caroline, d.17.10. 1856) og en svoger var præst ved Vallø stiftsmenighed, Frederik West, som han møder på Bregentved.

Carl Diderich Lorentz v. Würtzen. Relief i Himlingeøje kirke:

Carl er oberstens søn - det er tydeligt - han har arvet faderens sans for de skønne kunster, hans letbevægelige sind og moderens smukke og blide ansigtstræk. Han er en kyndig og belæst mand med en sirlig, letløbende brevstil og koketterer her og der - efter tidens mode blandt de stuelærde - med sin akademiske uddannelse ved latinske sentenser og citater af Virgil.

Han har kun lidt til fælles med fætter Christian, juristen, kopisten og misantropen, til hvem han ofte refererer og hvis bekvemme kontakter til myndigheder af mange slags - også de kirkelige - han lejlighedsvis udnytter. Han befinder sig bedst blandt mennesker, men ingenlunde blandt hvem som helst. Om sine motiver til at blive præst røber han ingenting, han missionerer aldrig. Den verdslige side af embedet styrer han rent rutinemæssigt, hvad enten han holder skoleeksamen eller ekspederer tjenestefolkenes skudsmål i anledning af den 1. november. Og om det gejstlige er han ikke meget meddelssom, undtagen når en eller anden professionel klerikal vending løber ham i pennen. Der foreligger intet om, at han var hverken populær endsige folkelig. Han tilhører den lange periode i kirkehistorien, hvor præsterne var de kloge, de rige og de smukke. Hans efterfølger i embedet, Schaumburg-Müller, var således model til helten Anton i Ingemanns "Landsbybørnene", hvor den dybsindige og elegiske salmedigter for en enkelt gangs skyld er oplagt til narrestreger.

Dalby Præstegaard og have ca. 1870.

Vi kan i brevene følge ham på hans vej ud i sognene til de hvidkalkede landsbykirker med rødt tegl, ud til det sjællandske bondelands røde køer, vraltende gæs og rundkindede malkepiger, her hvor man næsten altid øjner en lang poppel-alle, der forsvinder under kuplede trækroner, hvorfra et spir rager op, - og på hans vej til grevens geburts sammen med egnens øvrige honoratiores eller på rejse med dagvognen til hovedstaden eller rundt i landet - Han oplever altid noget. De første breve er fra Dalby:

Dalby, den 3.7. 1827:

"Kære Broder"

Jeg vilde ønske en uskadelig Hindring lagde sig i Vejen for din Beslutning om at besøge mig på Fredag, thi hvor såre kær din Nærværelse herude endogså vilde være både mig og den Brandtske Familie, så træffer det sig dog så fatalt, at både Hr. Brandt og jeg Mandag Morgen, hvis Gud så vil, rejser til København, og bliver der, jeg i 10 Dage, han i længere Tid. Sætte min Rejse op, det vilde jeg gerne, hvis jeg ikke alt havde gjort Aftale med Hovmesteren på Bregentved om at prædike for mig, mens jeg er i Hovedstaden.

Var det dig muligt at følge med herud, når jeg eller Hr. Brandt rejser hjem fra Byen, så var vi vist alle bedst tjente, og Du vil vist finde Dalby Præstegård ret hyggelig.

Pastor Hornsyld med Kone og Plejedatter er ankommet hertil og jeg glæder mig til den gamle Mands Bekendtskab, såsom han ret er en jovialsk Olding med Fløjls Kalot. - Blot ikke et kedsommeligt treårigt Regnskab over hvad en Jysk-Fattig har kostet Sognet voldte mig så mangt et Gab, og forårsagede, at det næsten er mig umuligt, i dette Øjeblik at skrive noget, som der er Mening i.

Din C. Würtzen

Du besørger nok medfølgende Brev, der bekvemt gennem Jochum Mallings Karl, der formodentlig daglig kommer til Bredgaden, vil kunne blive transporteret til Hr. West."

"Dalby Præstegård, den 28.3. 1828

Endelig har jeg fået Has på alle disse Helligdage og kan nu trække mit Vejrlid friere - skønt kun en føje Tid, da jeg på Søndag skal prædike, catechisere og holde et Par Konfirmationstaler. Jeg vil derfor nytte Pusterummet til at samtale lidt med dig, kære Christen eÅ 3s 8 ger til din Hjælp. Jeg ønsker nemlig, at Du vilde skynde lidt på Etatsråd Lassen, for at dog mit Kaldsbrev snart kunde blive udstedt, thi med det første bliver der nok Præstordination, og det kunde være glædeligt for mig, når jeg kunde komme med til den Stads, eller rettere, det vilde være sørgeligt, om jeg ikke kom med, da jeg ellers næppe

kom i Kjolen som man siger, førend Landemodet den 5. juli. - Item vilde Du gøre mig en Tjeneste, når Du spurgte Etatsråden, om man ikke kan få Kaldsbrevet gratis - jeg har hørt, at det ofte bliver tilstået især Personel-Kapellaner, som ikke plejer at have så fordelagtige Vilkår - dersom Du snart skaffer mig Underretning herom, skal jeg til Gengæld vie dig frit, når Du skaffer mig Garnisonspræstens Til-ladelse og de øvrige Attester.

Min Degn har fortalt mig, at Henrik har solgt "Ydernæs" - gid han dog havde en bedre Ejendom, der kunde ernære ham og hans."

"Dalby, den 16.12. 1830

Kære Christen

Bevis mig den Godhed at indlevere de medfølgende Ansøgninger i det danske Cancelli. Kunde Du ved Confer: R. Lassen skaffe mig Underretning, om jeg tør gøre mig noget Håb om at komme til Ålborg eller Århus, vilde jeg være dig meget forbunden. Det var just en Virkekreds, hvortil jeg føler mig oplagt. Det res. Kapellani i Ålborg kan ikke være sønderligt indbringende, da Pastor Gad for en Del År blev kaldet dertil, havde han næppe mere Anciennitet, end jeg har nu. Dette År har kostet mig mere i Stempel papir Afgift, end dig i Rangskat. Nu celebrerer jeg snart den 6. Jul i Dalby. Den 7. gad jeg opleve under andre Forhold. - Hvad skal jeg fortælle dig. Min Tid går hurtigt men stille hen, mest ved Pulten eller Bogen. Kun en Times tid om Dagen pløjer jeg på Marken for Motionens Skyld. Mit År går ud under meget Arbejde, uden Panteleg og Juletræ, når endda mine Højtidsprædikener måtte blive en Art Juletræ, hvormed jeg kunde give min Menighed kærkomne Gaver. Det er jo saligere at give end at tage. (Anm.: Kapellaner får ikke Offer ved Jul).

Jeg mærker, at jeg mod min Vilie har indladt mig på en huslig Scene (om Præstegårdens 10 Katte, som jages af Husjomfruen - de har hver for sig deres eget lille private "Cheminova" rundt omkring i Stuerne og det lugter ikke godt) - den får da stå fordi den kom af sig selv, kan jeg give Musen Skyld for den. - Ellers kan jeg passende sige med Virgil: "før besang jeg Småting, nu taler jeg om noget større" (Hvis Du forstår Latin: "paulo majora canamus"). Thi jeg vil bede dig bringe Haxthausen min oprigtige Lykønskning til hans Forfremmelse. Jo mere uventet den var, desto gladere var også min Overraskelse over den.

For Nathalia gør Du Undskyldninger, fordi jeg ingen Nødder har sendt hende, de er slået fejl i År som al Slags Træfrugt og derfor vanskelige af få. Til Slutning bringer Du Moder og alle Søkende og Slægtninge mit "Glæde i Jul og Nytår". Du modtager selv disse gode Ønsker.

Din Broder Carl"

"Dalby, den 21. December 1830

Kære Christen

Af mit andet Brev har Du erfaret, at jeg ikke deler Konf: Lassens gode Mening om Hvidding Sognekald. Er Hr. Hoevelts Mening den rigtige, skulde det glæde mig, om Kongen vilde benåde mig Embedet. Lassen må vist nok anses for en kompetent Dommer i denne Sag, dog selv den meget kompetente fejler undertiden i sine Domme, fordi han stundom ikke opfatter alle Præmisserne i Hukommelsen, hvorpå Konklusionen skal grundes og det er altid et Spørgsmål, om dette ikke her er Tilfældet med Lassen. - Jeg ønsker derfor gerne ved Fætter Christians Hjælp så nøje Underretning, som muligt, om Hvidding-Kalds Indtægter og Byrder, for selv at kunde fælde en rigtig Dom om kaldet ... Til Broder Henrik medfølger indesluttede 10-Rigsdalerseddel. Jeg forlanger ingen Nummere på Tørklædet uden forsåvidt der måtte blive nogle tilovers, i dette Tilfælde forbeholder jeg mig ret til ti, da det vilde være mig et kært Tørklæde, om jeg måtte vinde det. Fra Gustav havde jeg Brev under 17. ds. Om Henrik skriver han, at han har med det mest fordømte Arbejde de dårligste Indtægter, så at - var Håbet ej - måtte han fortvivle. Gustav selv, såvel som Wilhelm har det godt. "Den gode Valentin hedder det, som også spiser jydsk Brød, er gift og har en Del Småfolkere" - det skulle vel egentlig hedde Børn. Valentin vil vist ikke at hans Kones Børn skulde være hos Fættre, desuden har Gustav aldrig besøgt Valentins. En sørgelig Efterretning har Gustav bragt mig: Frederik Wests lille Søn er død i Krampeslag. Frederik var den 16. Decbr. hos Gustav og fortalte ham det. Forresten beder han selv Familien på det kærligste at hilse. Jeg fremkommer med samme Bøn og tager Afsked med dig, for at udhvile mig efter anden Juledags Glæder, der først endte Kl. 2 om Morgenen.

Din Broder Carl Würtzen"

"Dalby, den 21. Marts 1831

Kære Christen

Indesluttende Ansøgning er Du nok så god, at levere Fætter Christian, og bede ham gennem Fasting, besørge den til sit Sted, det er nok høje Tid, det indtræffer, hvis det ej skal komme bagefter. Måske Christian ved samme Lejlighed kunde skaffe mig lidt Underretning over, hvorledes mine Sager står med hensyn til Sønderby og Sjelle.

Min Udrejse var mere end almindelig uheldig, og det smukke Vejr spottede kun ad os, da vi blev sat ude af Stand til at benytte det. Lidt forbi Glostrup gik nemlig vor Vogn itu - vi måtte altså vade i det slemme Søle til en landlig Kro. Jeg rådede til at leje en anden Vogn, men da Kromanden, som så vidt jeg kunde mærke, yndede væltede Vogne, juridisk beviste, at ikke Vognmandslauget i Køge, men vi selv, kom til at betale Vognen, faldt Forslaget igennem. Der var

intet andet at gøre, end at give sig til Tåls, hvilket heller ikke faldt mig, der er et roligt Gemyt, vanskeligt, dog udarbejdede jeg en hemmelig Straffetale, hvormed jeg vilde hilse på Oldermænd Rasmussen i Køge. Havde jeg haft Ro til at meditere, var Talen sikkert blevet et Mesterstykke i bistert Vid, men min Bisidderske, en aldrende jydsk Madamme, holdt alt sin Tale ret ligesom om Oldermænden var tilstede.

Gud hjælpe Oldermænden, Gud hjælpe Køge og Kusk, Hest Vogn og Madammen selv - hvis Fanden tager hende på Ordet. Det var ellers forunderligt hvorledes vort Uheld forandrede hende: fra den gudfrygtigste Kone blev hun på en Gang besat af en Hob Djævle, i det mindste talte hun blot udråbsvis om Satan, Helveds Fordømmelse, Brænde - Man skulde tro, at der kun var et Skridt fra Himmelen og til Helvede, så pludselig var hendes Forvandling.

Hvorom alting er, handlede hun dog ikke ilde i straks at holde sin Tale, i det mindste fik hun den dog holdt. Jeg derimod, der gemte min til Køge, kom ikke til at benytte den, da vi kun holdt der i 5 Min., og Vognmanden ikke indfandt sig, desuden var jeg bleven meget hæs at det yderst slette Vejr, thi netop da vi forlod Kroen blev det et frykteligt Snevejr, hvilket varede lige til Dalby. Og nu, kære Christen modtage Du min Tak for godt Logi - Lev vel og hils Moder, Søskende og Svogre - den nye eller tilkommende ikke at forglemme."

"Dalby, den 6. August 1831

Kære Christen

Bevis mig den Tjeneste at befordre indesluttede Brev til sin Bestemmelse. Jeg kender ikke Christians Adresse og da denne Fætter ikke er nær så bekendt som Fætter N. Christensen på hvis Breve man blot behøvede at skrive "abzugaben in Europa", tror jeg det sikkert at bede dig secundere det for at bruge et yndet Udtryk. Hasle Kald bliver ikke ledigt. Hr. Mohr "hat sich wieder bedacht". Imidlertid vil dog nok en af Egnens ældre Præster blive befordret, og jeg vil i det mindste stræbe efter at komme i den Befordredes Sted. Vi har siden min Hjemkomst været beæret med en Del Gæster, hvilket igen har foranlediget flere Småture, ikke desto mindre kan jeg ikke ret finde Smag i dagligt Selskab, når Konversationstiden næsten går fra Morgen til Aften, og jeg tror, at jeg foretrækker bestandig Ensomhed fremfor bestandig Selskab.

Vor Grevindes Geburtsdag fejrede vi i Mandags med et elegant Måltid. Jeg sad ved Dr. Agier, West, Lautrup o.a. - Da nu Adelen talte om Regnen, om Temperaturen og udviklede Sommerens Karakter med hensyn til Barometrets og Thermometrets Stilling på en overordentlig populær Måde, betroede Agier mig, at han på en Frøken, hvis Dr. han var, havde opdaget en Art røde Lus, der sikkert ikke omtales i Natur-

historien. Jeg gjorde ham Bebrejdelser, fordi han ikke havde sendt et Eksempplar til Videnskabernes Selskab, så at vi kunde få en Agiers Lus, ligesom vi har en "Müllers Snudebille".

Imorgen skal jeg atter på Bregentved; der skal være Præmieuddeling og den gamle Provst Kruuse i Højelse skal holde Tale. Jeg havde alt gjort Udkast til en Tale, da jeg havde ventet, at Excellencen skulde have anmodet mig herom."

Den 24.10. 1831: - "Hvad min Forflyttelse til Enderslev angår nødes jeg til på Stand at gøre alle Regnskaberne op, og Fattigregnskabet er ved August- og Septembredagene - vi kunde herude bruge dette Udtryk ligesom Franskmandene taler om Julidagene - blevet mere vidtløftige end ellers. Jeg har desuden ved min Maves Revolution i de samme Dage, tabt en Del af min Udholdenhed og Lyst til at være beskæftiget, og befinder mig bedst ved det såkaldte "dolce farniente".

Du modtager min lykønskning til Faderglæden og bringer din Kone Ditto til Moderglæderne og jeg takker for din Indbydelse til kommende Døb.

På Søndag tager jeg Afsked med Menigheden her og Onsdag Aften venter jeg at kunne indtræffe i Byen, hvor jeg forbliver 8-10 Dage. Den 13. Novbr. - vil Gud - indsætter min Provst mig til Sognepræst for Endeslev og Vråby Menigheder. Holm og Nathalie *) har bedt mig vie dem, hvilket jeg har lovet.

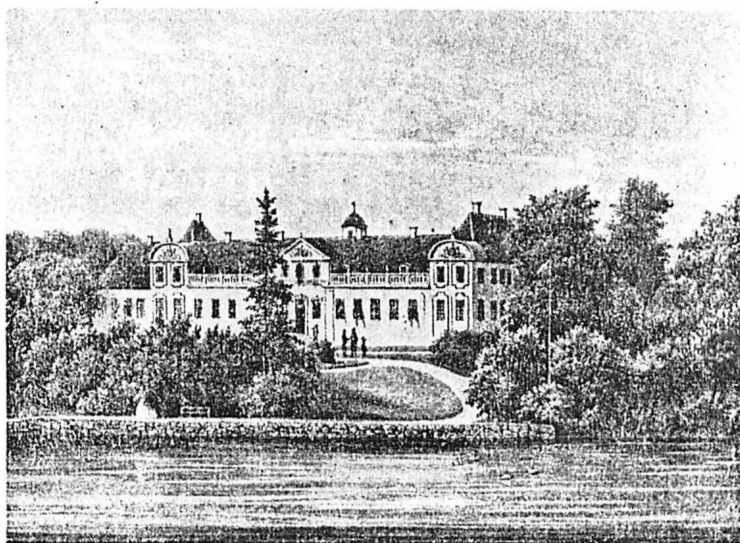
Hvad mit Præstekald angår, så er det et ret godt Levebrød - omtrent som Onkel Juhls. Præstegården er den mindst anseelige, jeg har været i, men Værelserne går endda nok an blot de hang bedre sammen. Jette West er designeret Præstekone for Endeslev-Vråby og til Sommer tænker jeg på at gifte mig med hende, om alt går heldigt. Du vil nok besørge det indesluttede Brev til hende. Jeg må afbryde for at tage mig en lille Motion. Undskyld at jeg har jadsket lidt vel meget, og overdrevet den "behagelige Skødesløshed", der ellers ikke klæder det i Brevstilen. Lev vel.

Din hengivne Broder C. Würtzen"

"Til velbyrdige og højædle Herr Artilleri Kaptajn Ch. v. Würtzen, Adrr: Brogaden på Christianshavn, første Gård på venstre Hånd, når man kommer over Knippelsbro, 2.sal."

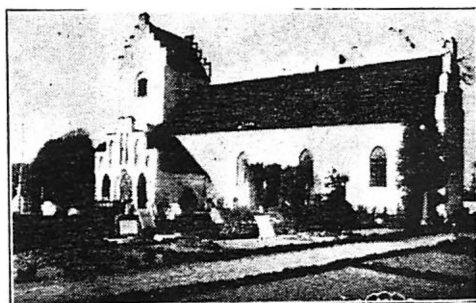
*):

Caroline Nathalie v. Würtzen, 1811-1898. Gift 1. gang med Assessor i Poliretten, Hans Holm den 17.11. 1831 i Slotskirken, 1791-1832. Ingen forlovere nævnt, men der henvises til Sct. Petri Menighed. Brudeparrets adresse: Kronprinsessegade 373. Brudens adresse: Bredgade. 2. gang med Søren Holm, 1804-1889. Præst i Reerslev-Vindinge, syd for Hedehusene. Forældre: urtekræmmer, kaptajn, Henrik Holm.

Bregentved 1845.
Efter Richardt og Becker.

I sin livslange gerning som præst, fra 1826-1868, forblev Carl Würtzen i Præstø Amt. Den frodige og rigt afvekslende ø-natur, der er så karakteristisk for denne egn, har passet godt til hans æstetisk orienterede temperament. Landadelens mondæne livsførelse på de rige godser - opført af landets mest ansete arkitekter med kunstskatte, omgivende haver og parker - var sikkert det rette element for den unge lidt forvante københavnske teolog. Præstekaldet var der ikke meget ved. Biskop Münster har kaldt den kirkelige interesse i befolkningen meget ringe, det var et embede, som man snart ønskede udskiftet med et bedre. Dog hedder det i lokalhistorien: "her i Enderslev bar det også fremad på alle hold. Medens Præsterne Thanning (1812-1831) og dernæst Würtzen og Schaumburg-Müller virkede her, brød det så småt igennem."

ENDERSLEV KIRKE.

Romansk Kridtstenskirke; i sengotisk Tid forlænget og tilbygget Taarn og Vaabehus.

8.5. 1832: - "Hr. Kaptajn Ch. v. Würtzen, Christianshavn.

Kære Christen

Jeg håber Du vil være min Forlover, når jeg skal giftes. Jettes Forlover bliver sandsynligvis hendes Fætter William West. I Studiestræde 77, 1.Sal hos Svigermamma vil Du erholde nøjere Underretning. Den 23.5. ønsker jeg med Guds Hjælp at holde Bryllup og som Baggesens hurtige Frier gør jeg det af i en Snup. Den 21. kommer jeg til Byen, og når Vielsen er holdt, og vi har spist frokost, tager Jette og jeg til Enderslev. Vejret er så grumme slemt og dog må jeg se at få Jordan tilsået, tilmed skal jeg hjælpe Kokkepigen, med at lave mad, og skikke Gesandter til Kallundborg efter Køretøj. Derfor kære Christen må Du Undskylde min usammenhængende Stil, især da jeg nyder et mådeligt Tractement - og Helten uden Mad og Drikke er intet. Men hvad bliver der af Helten, når han nøgttern skal giftes? Jeg må derfor skynde mig, inden jeg rent mister mit Huld, thi til at gøre Omvendelser og holde Bryllup udfordres, at man endnu er ved Kræfter."

Den 20.12. 1832: - "Jeg håber, kære Christen at dit Befindende nu er bedre, end da jeg sidst hørte fra dig, at Blodet atter er steget fra Hovedet nedad, så at Du ordentlig menstruerer, skønt dette egentlig hører blandt kvindernes Mannerer. Jeg har Gud ske Lov endnu så lidt Kendskab til Hæmorider, at jeg endogså til Latter for nogle Venner forvekslede dem med Homorider d.e.: de Homeriske Sanges Forfattere. Din Dreng er vel vokset bravt. Til Sommer får vi - vi nærer i det mindste Håbet - een herude ved min Vindskibelighed, der ikke vil vige for din, undtagen i Kinderens Runding. Jette er rask - jeg også - til trods for en Tyfus Epedemi, som har grasseret her i Sognet, med til Lykke nu er ophørt. 16 Personer havde Sygdommen, hvoraf tre døde Vi tænker på Dig, Kone og Søn med broderlig Velvilje og beder Gud skænke dig Lykke og Glæde til Nytårgave."

24.7. 1833: - "Jettes Moder, der i nogle Dage har været ude hos os, bragte mig den sørgelige Efterretning, at Henrik var kommet syg til Byen og indlagt på det alm. Hospital. Underret mig derfor endelig om, hvad hans Sygdom egentlig er, og hvorledes det går ham.

Vi befinder os i Enderslev ret vel. Den lille Pige er blevet tyk og fed og skaffer os megen Glæde, kun føler vi endnu Trykket af Nådens Året, da vi måtte afgive Kaldets halve Indtægt og købe Sæd til dyre Priser. Moder har lovet at komme ud tillige med Nathalia og Walborg til vor Lilles Døb. Glem ikke at bringe Henrik mit Ønske om hans Bedring."

20.9. 1833: - "Bønderne, som tager Bud med fra os, blev uventet tilsagt at møde på Amager med Fourage, så at vi først sildig fik deres Arbejde til Side.

Forresten har vi det ret vel herude, vor Glut som i disse Dage har fyldt sin 5. Måned, tiltager mere og mere i såvel fysisk som intellektuel Henseende: Hun kan t.Ex. således spadsere fra, når man hjælper hende lidt, Jettes Knæ til hendes Skulder, kan sig, men glemmer det som oftest og lege "borte borte". Hvad hendes Filosofi angår, hælder hun mest til Kynikernes Sekt, og er strengest i at udøve de passive Dyder med Undtagelse af Tålmodighedens Dyd, da det er hende en Pest at vente. Hvorom Alting er, håber jeg dog, at hun med Tiden vil indse sit Systems Mangler og følge anden Skole."

5.10. 1833: - "Vil du bringe Justitsråd Schramm indesluttede Attester med Hilsen, at jeg ønsker at gøre Indskud i den alm. Enkekasse for min evt. Enke til Pension 60 Rbd. ... Meld Hr. Justitsråden at jeg ikke kan gøre Indskudet kontant, men skal stræbe i de tilståede seks År terminsvis at indbetale det. Dog ønsker jeg, om muligt, indtil Nytår at fritages for nogensomhelst Kontribution, da jeg ligesom Officeren i Barselstuen "ikke er ved Penge". ... Det er mig meget om at gøre med dette Bevis, da jeg inden Skiftetid skal have indberettet dette til Biskoppen - ikke just fordi jeg venter før Skiftetid at omskifte Tiden med Evigheden, men fordi Cancelliet så vil have det."

15.2. 1836: - "Du vil nok, ligesom ifjor, betale Renter og Afdrag for mig til den Alm. Enkekasse. Jeg indeslutter 30 Rigsdaler og håber hermed at kunde tilfredsstille Enkekassens Fordringer. - Jeg har udskudt Sagen af finansielle Grunde. - Jeg er veltilfreds med Kapitels Taxten i År, det har forøget mine Tiendepenge. Jeg kan imidlertid ikke sælge så meget som i Fjor af min Høst."

Vi er alle friske, Anna tager til i Intelligens - har lært adskillige Udtryk, der er af Vigtighed for hendes Families Dannelse t.Ex. "Gud skal vide", men hendes Begreb om Legalitet er indskrænket, hun tror mig således undertiden uberegtiget til at tage Jette på Skødet. Vi agter os til Byen til Foråret, men kunde ikke bestemme Tiden, da der er sket et Par Forflyttelser i Herredet, og de herved fremkomne Vakancer giver mig nogle Ekstra-Forretninger. Ritmester Moltke, hvem jeg talte med ved den unge Grev Moltkes Begravelse, bragte mig Hilsener fra Wilhelm og Gustav - de havde det vel. Moltke er Wilhelms Regiments Kammerat."

18.1. 1837: - "Det glæder mig at høre, at din gode Henriette har skænket dig en lille Datter, og at hun såvelsom Barnet befinder sig "efter Omstændighederne vel", som det hedder i det gængse Barselstue-Talebrug. Vi ønsker hjerteligt, at Moder og Datter må fremdeles have det godt og få skønne Dage i Livet. Min Jette, der endnu bevarer den skik, der var almindelig i salig Holbergs Dage, at sende lidt Mad til Barselskonen, gør i Tanken sin visit med en kalkunsk

Hane i Hånden.

Smørret som medfølger, skulde jeg melde, betales med 48 Skilling Pundet, men da den forrige bønne betales for dyr, skal der trækkes to Pund fra nærværende Bønne, for hvilke der alt er gjort Regning.

Anna er vel munter og fornøjet, men går ca. 20 Gange på Potten daglig, snart med mere snart med mindre Held, så hendes Mave i det mindste er i Orden. Vi har være indesneet fra i Søndags, men nu er der dog banet en Vej til Køge. Jeg måtte køre over Marker og Grøfter i Søndags for at komme til Vraaby..."

25.10. 1837: - "Jeg skulde alt for længe siden have svaret på dit Brev af 29.9. - en Feber, hvori jeg faldt, har hindret mig deri. Vel har jeg besejret Feberen, men jeg tror, at dersom jeg vinder endnu sådan en Sejr. da er det ude med mig. Thi jeg kan nu, efter at Sygdommen omtrent i 14 dage har været hævet, kun til Knaphed gå over Gulvet. Dog må jeg tilstå, at Benene er min svageste Side, og at jeg, især hvad Sjøleevnerne angår, ikke kunde mærke til nogen Svækkelse.

At Walborgs sidste Vilje er mig hellig, og at jeg ganske billiger hendes Bestemmelse m.H.t. hvad hun efterlader, det ved Du, som Du selv ytrer i dit Brev. Jeg erklærer derfor herved, at jeg er villig til at afstå, det som kunde tilfalde mig i Arv efter Walborg, til Søster Grethe og Broder Henriks Børn.

Idag har jeg modtaget Efterretning om Walborgs Død. Jeg har set denne Sorg så længe i Forvejen - jeg har så længe følt, at Jorden ikke mere var noget for hende, undtagen den Grav, I snart skulle overgive hende til, så at det sørgelige Budskab ikke gjorde noget stærkt Indtryk på mig. Jeg lykønsker hende den Hvile, hvortil hun er gået over, og som hun vel kunde trænge til efter en så langvarig smertefuld Kamp. Det gør mig ondt, at jeg ikke kan følge hende til Jorden, og at Du således bliver den eneste til at opfylde denne Broderpligt. - Jeg har alt, kære Christen, skrevet et Par Breve foruden dette, og føler mig lidt træt - undskyld derfor, at jeg endnu økonomiserer med mine Kræfter og ender mit Brev."

10.1. 1838: - " ... Min Nabo og Ven Luplau er død. Således er Dalby Præstekald ledigt. Jeg agter ikke at bestræbe mig for at få det. Man siger, at Hovmesteren Hr. Marcussen har Løfte om at få det. Af Aviserne har jeg set, at Fætter Christian er entlediget i Nåde, han har dog fået en passende Pension - Mon han nu agter aldeles intet at foretage sig, eller har han lagt Planer til ved privat Virksomhed at hjælpe på Pensionen. Sørgeligt er det, alt i hans Alder at være Invalid. Jette og Anna, der befinder sig

meget vel, sender dig og dine i Forening med mig vore bedste Ønsker om Held og Glæde i det nye År. Vi højtideligholder idag Jettes Fødselsdag."

14.2. 1838: - " ... Vi lider her af Forkølelse. Anna fik først et Anfald af Hoste og måtte bruge Brækmiddel og noget sødt Mixtur, nu er hun restitueret, skønt ikke fuldkomment. Men nu må den stakkels Jette holde for. Hendes Hovede og Bryst var temmelig angrebet, dog er hun ikke sengeliggende, og føler sig også noget bedre end i Søndags. Jeg har hidtil holdt mig fri for disse Anfald. Jeg har hørt, at hos Haxthausens har Børnene været syge. Det er ligeledes forebragt os, at Du tænker på at forøge dit Børnehold. Jeg vil henviser dig til Almanakken for 1834. Du vil deri finde en Afhandling af Drewsen, der viser, at det er urigtigt alt for meget at forøge sit Kvæghold - skulde dette ikke endnu mere gælde om Børneholdet? Hils din Kone og dine Små på det kærligste fra os. Vil Gud, håber vi at kunde besøge Eder inden Påske."

13.10. 1839: - "Jeg har hørt, at enten Wilhelm eller Gustav er kommet til København og logerer hos dig. Underret mig om, hvilken Broder det er, og hvor længe han bliver i Byen. Måske gør jeg da en Sviptur til Eder, for at tale med ham. Vi - Jette, lille Anna og jeg - har længe lagt på en Københavns-Rejse, men nu bliver der intet af Rejsen. Anna har nemlig fået Skarlagensfeber, skønt i meget mild Grad, og må nu leve i streng Afsondrethed i et Par Måneder. Tre af vore Folk har nu også overstået samme Sygdom.

Skarlagensfeber har grasseret i Sommer i mine Sogne meget almindeligt, men også meget mild. I Bregentveds Omegn har den derimod været ondartet og min kære Greve begraver idag en dejlig Dreng. Lad mig nu snart vide, hvorlænge Broderen bliver i Byen. Jeg håber dog, at Gud holder sin Hånd over mit Hus og at jeg på nogle Dage kan forlade Hjemmet for at besøge Eder."

1.11. 1838: - "Bring din Kone vor Tak for det tilsendte Øl, såvel som for Annas Hårnet og de veludførte Kommissioner. Kjoletøjet har ganske Jettes Behag og Anna har meget travlt med at udtænke nye Måder at sætte Nettet på. Jens bringer Eder en Fjerding Frugt. Alt er forøvrigt vel herude, men jeg er lidt træt af at holde skoleeksamen idag, og ekspedere tjenestefolkernes Skudsmål i Anledning af den 1. Nov., så at jeg må bede dig undskylde, at jeg lader mit Brev indskrænke sig til disse linier. Indskrænkninger fordrer jo desuden tidsånden. Adskillige af mine Skolebørn opdagede jeg idag, har i Sommermånederne kun fyldt dette Princip alt for meget. De har virkelig indskrænket sig såre meget. Vi sender dig og dine vore Hilsener og beder dig dele dem med vore fælles Kære i Brogade, Kastellet osv.
Din Broder Carl"

10.10. 1839: - "Kære Christen - Grethe skriver os til, at din lille Wilhelm *) skal drikke Agern-Kaffe, vi har derfor plukket en Del Agern til ham og sender dem hermed. De kunde såvidt jeg er blevet underrettet ikke benyttes, før de er tørrede - herude sker det i Bageovnen, efter at der er skåret et Kors i Enden på dem. Dog - da Lægen har anordnet Medicamentet, vil han vel også underrette Eder om dets Tilberedelse. Gid det må virke helbredende. Vi er alle ved Helsen, men begynder at fryse lidt om Aftenen, da vi endnu ikke vil ty til Kakkelovnen. Om 14 Dage eller 3 Uger tænker vi på at aflægge et Besøg i København. Bonden har meldt sin Afrejse så sildig, at jeg nu allerede må afbryde. Modtag vore hjerteligste Hilsener og bring dem til Venner og Slægtninge. Anna beder mig forhøre, om Emil *) kan læse godt, og pålægger Carl *) at hilse Henriette. Hvorfor imidlertid Hilsenen skal gå denne Omvej, ved jeg ikke. Formodentlig anser hun ham for meget pålidelig.

Din Broder Carl Würtzen."

29.3. 1841: - "Kære Christen

Hr. Nyholm, med hvem jeg tilbragte Fredag Aften i Vellested Præstegård, har rigtigt besørget dit Brev og meddelt mig, at han to Gange under sit Ophold i København, har mødt dig på Gaden og fundet dig Velgående. Det glædede mig at høre og tillige at kunde læse hans Udsagn bekræftet i dit Brev. Da dine Børns Upasselighed og Søster Grethes Feberanfald nok vil vige for Solskinnet, der altid plejer at fordrive Dårligheden, man samler sig om Vinteren, og da jeg tør antage, at din gode Jettes Øjensvaghed er en Følge af hvad man i Barselshistorien benævner med det elastiske Udtryk "Omstændigheder", håber jeg at træffe Eder alle sunde og tilfredse, når jeg i begyndelsen af Maj kommer til Byen, for at bivåne Idas Bryllup. Jette og jeg fornøjer os hjertelig over det nye Skud på Stamtræet, lykønsker ligeså hjertelig den frugtbare Gren, hvor af dit er udsprunget og nærer det gode Håb, at det vil blive en ægte Pøde. - Vort Stamtræ udfolder sig egentlig meget symetrisk: Du den midterste Gren - Hovedgrenen - sætter mange Frugtgrene, der lader forhåbe, at en smuk Krone vil danne sig i Træets Top, vi andre er, hvad Gartneren kalder Trægrenene og tjener

*):

Frederik Wilhelm Würtzen, 1 1/2 år, stationsforstander i Ulstrup.

Gustav Emil Würtzen, 6 år, Handelsfuldm. bosat i New York.

Carl Jacob Würtzen, 8 år, cand. jur Ass. i Indenrigsmin.

især til at give det hele Syn og Proportion. Når derfor nogen i Fremtiden vil lade mig høre, at jeg har kun en dårlig Figur, så vil jeg gøre samme opmærksom på, at, om jeg end, i og for mig selv betragtet, er uproportional, så hører jeg dog til et proportionalt Hele. Du kan, kære Christen, i disse Ord læse dig til, at jeg uproportionale Gren dog har Vædske-Humor, og af Humøret kan Du igen slutte dig til, at det må stå sig ret vel i mit Hjem, således forholder det sig, Gud være lovet, også. Jette føler sig vel. Det gør hende således godt, at kunne gå ud i Haven og indånde den friske Luft. Hendes Sygdomstilfælde har også forbedret sig og den Mathed, hun følte i Vinter, er nu for en stor Del borte. Hun tror nu selv på sin Helbredelse, men dette var ikke Tilfældet i Vinter, og derover har jeg haft min Sorg. Anna er rask, kjelen, hun vil gerne feriere, plukke Primler og Vintergækker og løbe efter Sommerfugle, hvoraf i disse Dage enkelte har vist sig. Imidlertid har hun dog gjort temmelig gode Fremskridt på Videnskabernes Bane og Naturhistorien er så at sige hendes private Studium. Hendes Skrivebog fortjener derimod at kastes i Privetet, så mådelig ser den ud.

Af Nyheder herudefra ved jeg iøvrigt intet at meddele Dig. Bønderne her i Egnen er i Almindelighed ret stræbsomme i deres Gerning, men uden politisk og religiøst Liv. Dog er der adskillige Undtagelser. Ved Stændervalgene i Vinter var der ikke så få, der gav hans Majestæt Kongen deres Stemme til Stænderdeputeret, og nogle i Herfølge Sogn, som hører til de Opvakte, vilde have den kære Jesus til Deputeret og yttrede til den Erklæring, at han ikke var på Valglisterne, den Mening, at det var galt, når Herren ikke var med i denne Sag. Hvorom alting er, indeholder disse Menneskers besynderlige Valg dog den ganske fornuftige Tanke, at Kongen bør være Manden og ikke Stænderne og at de gammeldags Kristnes Tro ikke bør chicaneres, og der er noget i denne Tanke. Den uoplyste Del af Bondestanden, dvs. næsten den hele Stand, kan ikke fatte Stændernes Betydning, Bondens interesse og vel i flere Henseender blevet fremmet, men i sådanne Ting, som han ikke forstår sig på, derimod er hans Skatter ikke blevet lettet, Stænderskatten er endogså kommet til. I Jagtsagen har Fæstebonden intet vundet ved Stændernes Forslag, Skolevæsenet er blevet på mange Måder bekosteligere o.s.f. og dette har gjort mange Bønder uvillige mod Institutionen, så at de i Grunden ikke havde noget imod, at den gik ind igen. Disse Relationer må træde i Stedet for Nyheder, måske er de også nye for Dig. Hils din Kone og dine Børn på det kærligste fra os og modtag selv vore Hilsener.

Din Ven og Broder C. Würtzen"

"Velbårne Hr. Artillerimajor Ch. Würtzen, Stormgaden, København.

Kære Christen: Vi har siden i Mandags ventet, at Gustav og Wilhelm skulde indtræffe her i Enderslev, men hidtil er

vore Forventninger blevet skuffede. Da min vogn afgår i Nat til Byen, for at afsætte nogle Tønder Hvede, benytter jeg Lejligheden til at encouragere dem til at underkaste sig en Rejses Besvær, for at de dog kunne se, hvorledes vi har det herude. Men hvor opholder de sig? Jeg formoder, at Du ser dem daglig, og derfor bedst kan overtale dem til at komme. Vilde de tage til Takke med at køre på en Arbejdsvogn, der ikke er fri for at støde, så er min Vogn, der afgår på Løverdag Morgen, til deres Disposition. Foreslå det endelig for dem så overtalende som muligt - som gamle Ryttere, må de vel kunne tåle at stødes lidt. Vi har det iøvrigt alle vel, men Vejret er ikke føjeligt. Med Markarbejdet ser det sørgeligt ud. Jeg har endnu 16 Td. Land Eng, som ikke er slået, mine Tørv ligger i Vand og min Brakjord kan jeg ikke få behandlet eller forsynet med Gødning. Desto bedre kan jeg altså undvære Karlen og sende ham til Torvs. Vi beder dig hilse din Jette og dine Børn fra os på det kærligste, idet vi håber, at Du såvel som de er raske.

Enderslev, den 12. August 1841 - Din hengivne Broder Carl Würtzen"

"Kære Christen: Jeg har af Berlingske Tidende set, at der Torsdagen den 27. ds. fremlægges den affattede Repartition i Grethes Bo, da jeg den Dag har Forretninger med det nyligt oprettede Forstanderskab, vil jeg ikke kunne forlade Enderslev, og beder dig derfor at melde dette til Skiftestretten, om det måtte således være fornødent. I Februar Måned kommer jeg nogle Dage til Byen, og kan da personlig møde, modtage min Andel og meddele min Kvittering. Da der ikke kan være nogen Vanskelighed med dette Bos Afslutning, mener jeg, at min Nærværelse ikke er fornøden på Torsdag og at det for mit Vedkommende godt kan gå, som jeg har antydnet.

Vi har det iøvrigt vel, men jeg må gerne i Januar Måned forhverve mit Brød i mit Ansigts Sved og hellige Timerne til at affatte meget kedsommelige skematiske Indberetninger, Regnskaber og Attester. Med Anna Malling var jeg sammen et Par Gange i Julen. Det lod til, at Juleglæderne herude tilfredsstillede hende. På et Bal på Bregentved så jeg hende meget fornøjet svinge om med en ung Sømand - en Søn af din gamle Inclination Nicoline Wleugel - der endskønt han endnu kun bar en Epeulette, men med Håbets Anker i, til Ære for Etaten, krydsede meget sikkert med hende. Jeg beder dig bringe din Jette og dine Børn vore kærligste Hilsener ligesom også vore øvrige Kære i Byen.

Enderslev, den 20. Januar 1842 - Din Broder Carl Würtzen."

"Velbårne Hr. Artillerimajor Ch. v. Würtzen, København.

Kære Christen: Vi har med megen Deltagelse læst dit Brev og erfaret af hvilken hård Sygdom din kære Henriette har været angreben og hvilken Fare Du har svævet i ved dit Fald, Gud

være lovet, at I begge er blevet bevaret for os, og at han også har vendt dette til det bedre. Naturligvis modtager vi gerne din Kone og de to mindste Børn, for at hun kan nyde Landluften hos os. Den eneste Vanskelighed, der stiller sig imod Sagen, er det Tilfælde, at Biskop Mynster kommer til os, thi da vilde vi være meget forlegne på Grund af Lokalteterne. Men om han kommer, ved ingen forude med Bestemthed. Formodningen grunder sig nok især på, at det er 7 År siden han sidst var hos os, og at han hvert 7. År kan ventes igen. Du kan vel tænke, at vi gerne ser denne elskelige Mand om det endog er en kilden Sag for os Bønder-Talenter at prædike for Landets mest udmærkede Prædikant. Imidlertid er det såre gavnligt for os en Gang imellem at erfare vor egen Ubetydelighed. Da Stænderne samles først i Juli, må hans Visitats indtræffe i Juni, hvis han for Resten bærer os med sin Nærværelse i Sommer. Det er således alene hans supponerede Ankomst, der kan være en Hindring for din Kones Ophold hos os i Juni Måned.

Men ligesom man jo ikke lukker en Fæstnings Porte op for en supponent Brigades Skyld, der i en Manøvre-Disposition antages at passere dem, således behøver vi da heller ikke at lukke vor Port for din Kone og de Små for en supponent Biskops Visitats Skyld og derfor mener jeg, at Du vel hos Doctor Baltharsar Münter eller hos Biskoppens Amanuensis Ove Müller kunde erholde sikker Underretning om Biskop Mynster kommer i vort Herred - Bjæverskov Herred før Stænderforsamlingen, for at vi derefter kunde arrangere os. Da Du står i venskabelig Forbindelse med dem begge, kan dette jo på Grund af Omstændighederne godt gå an, selv om en Bispevisitats skulde være en Overraskelse. Man ved jo nok, hvordan det går med den Slags Overraskelse. Kommer Biskoppen ikke til os, kunde vi gerne modtage din Kone såsnart hun kan påtage sig en så lang Rejse, men hvis Biskoppen har bestemt at besøge vort Herred i Juni, vilde vi vanskelig kunde huse hende, før han har forladt os.

Min Jette er ganske vel, men må dog conferere med Lægen angående hendes Hæmorrhoidal-Tilfælde, thi deri består nok egentlig hendes Vanskelighed. Vi var i Tirsdags på Vallø for at hilse på Decanessen, og fik således en Passiar med Anna Malling, der kunde underrette os om Vennernes Befindende i København. Alt er iøvrigt vel for os med Undtagelse af Rugen, der står temmelig tynd og på Grund af langvarig Tørke nu ikke kan håbes at vilde bedre sig. Af Berlingske Tidende ser jeg, at din Gage er blevet større og sender Dig i den Anledning min Gratulation. Mon Haxthausen kommer til Helsingør, eller der ved Reductionen sker Forandring, for at han kan forblive, hvor han er? Gustav går vel af på Grund af Ansøgning, men hvad bliver Wilhelms Lov? - Dog Sagen må jo snart klare sig.

Enderslev, den 19. Maj 1842 - Bring alle vore Hilsener, Din hengivne Broder Carl Würtzen"

"Det har gjort mig meget ondt, kære Christen, at læse dit Navn blandt dem, som ved de skete forandringer i Militær-Etaten skulde aftræde fra Tjenesten. Du er tilfreds med din Stilling. De Forretninger og Pligter, Du pålægger dig er Du voksen, den giver dig og dine et antageligt Udkomme. Hvor naturligt derfor, at den indtrufne uventede Begivenhed smerter dig og tillige gør dig urolig, når Du sammenligner dine Vartpenge og din Børneflok. Allerede det at blive sat ud af de tilvante Forhold, udelukket fra de sædvanlige daglige Gerninger, har for os Mennesker, hvis Velbefindende kun altfor meget afhænger af vore Vaner, noget trykkende ved sig, og er Du endog Mand til at kunde sætte dig ind i nye Forhold og nye Forretninger, har Du den Satisfaction, at Du ikke udtræder af Etaten, som man lægger et ubrugeligt Redskab tilside, men at dit Navn dér har en god Klang, så må det dog være dig tungt nok at sige Artillerikorpsset Farvel, hvortil din Barndom, Ungdom, Manddom er knyttet, og der har været Pointet i dit Liv.

Hertil kommer endnu økonomiske Hensyn, der i det mindste for Øjeblikket må gøre din Afskedigelse såre ubehagelig for dig. Alt dette føler jeg ganske og det er dette, som opfordrer mig til at udtale min Deltagelse over den dig trufne Lod.

Men endskønt, kære Christen, jeg erkender, at Talen er om en Modgang, der har ramt dig, og deler den som en dig tilskikket Sorg, så nærer jeg dog den Overbevisning, at denne Modgang tidligere eller sildigere bliver til Medgang, og at således også denne Sorg vil have gavnlige Følger for dig. Hvad vi, når det indtræffer, tror at være os beredt af Mennesker, det viser sig stedse bagefter i sine Følger som vise Tilskikkelser fra Forsynet. Dette er ingen Lærdom, Medlidenhed med de dødeliges Kummer har ophittet som en Slags Trøst, men det er en Livets Erfaring enhver tænkende Mand har gjort. Idet jeg derfor tænker på din Afskedigelse, holder jeg tillige fast ved denne Livserfaring, og derved får den for mig en mildere Betydning. Det gør mig vel, at Du aftræder som påskønnet dygtig Officer, men just dette giver dig tillige Fordringer på Fremtiden, thi Du er brugbar, Du kan være skikket til andre Fag. Aftrådte Du derimod ikke nu, men forblev i din Stilling, indtil en eller anden legemlig Svaghed satte dig ude af Stand til at røgte dit Kald, hvor langt ugunstigere var da ikke Forholdene for dig med Hensyn til en civil Ansættelse? Som sagen nu forholder sig, er det ganske anderledes. Du kan være ved Tjenesten. Kongen og dine Foresatte må erkende det lige så vel som dine Venner og Kammerater. Det må endogså være Kongen meget om at gøre, at få de Kræfter anbragt, som ved Reduktionen er sat ud af Virksomhed.

Men selv om der ikke øjeblikkelig måtte åbne sig en passende Plads til din Anbringelse, vil det sikkert være dig muligt at supplere nogle af de afkortede Indtægter ved hensigtsmæssig Benyttelse af din tid. Også dette beroliger mig meget med Hensyn til din Fremtid. Gid Du må finde gode Tals-

mænd, der kan virke for dig og selv holde fast ved Håbet om snart at komme i en ny Virkekreds.

Hvornår kunne vi vente din Kone og de to? Biskoppen antages nu ikke at kunde komme til os i denne Sommer, før sagtens hen ad Høsten. Men bestemte Efterretninger har vi ikke - kun Rygter. Mig skulde det være kært, om han gav sig Tid til Efteråret, thi Enderslev Kirke er under Hovedreparation, og kan derfor i Øjeblikket ikke benyttes til Gudstjeneste. Der er således ingen rimelig Hindring for os til at kunne modtage din Kone, når hendes Kræfter tillader hende Rejsen. Jeg venter snart Underretning fra dig i denne Anledning.

Haxthausens Forflyttelse til Garden hørte jeg alt omtale for en fjorten Dage siden på Bregentved, og Grev Moltke talte endogså om, at efter Rygtet skulde han være Kommandant, og at Oberstløjtnant Juul skulde gå af. Hans Excellence var ikke bedre underrettet end andre om de militære Sager. Wilhelm ser jeg har gjort et godt Skridt fremad, og det kan altså ikke længere nægtes ham at indtræde i Ægtestanden. Hans Forflyttelse til Odense mener jeg ikke er ham imod. Jette og Anna er raske - De bringer dig i Forening med mig de venligste Ønsker.

Enderslev, den 3. juni 1842 - Din hengivne Broder C. Würtzen"

"Hr Major v. Würtzen, Overgaden neden Vandet 159 på Christianshavn.

Min kære Würtzen.

Tak for dit Brev af 22. Juli, som glædede mig meget. Dog bedrøvede det mig at læse Capt. Tottrup's sørgelige Endeligt og havde andre fortalt det, havde jeg vist ikke troet det. Det gør mig også ondt at høre, at Jomfru Madsen ikke er vel. Jeg har også været urolig over den Knude, så jeg længes ret efter at høre fra Eder. Med Længsel imødeså jeg Niels Bedemands Ankomst igår Aftes, thi jeg troede han havde et lille brev med fra hende. Vi venter også brev fra Nathalie, men her heller intet. Derimod hørte Carl, at hun nok var kommet til København, så vi gik nok glip af den fornøjelse at se hende i Enderslev. Vi har haft meget travlt, siden du rejste. Du ved jo nok, at Anna fik Tøj til en ny Kjole til et Børnebal hos Decanessen og da jeg kom hjem fra Køge i Onsdags, begyndte vi på den, men så kom Peder fra Valløe om Torsdagen og fortalte, at Ballet blev udsat til sidst i August. Altså lå vi Kjolen hen en Dags Tid. Dog Løverdag Aften kom Cancelieråd Noe og inviterede Anna, og da han så Peder også ham til et lille Bal fra 6 til 11 Onsdag Aften, og nu blev der travlt ellers havde jeg skrevet Tirsdags. Uncle Carl skulde til Bregentved også igår, et par af Husmændene skulde til Køge Marked, så Jette og jeg og Børnene og Pigerne var alene hjemme. Uncle kørte Kl. 11 Formiddag og vores 2 små skrålte ham ud af Gården, thi

de vilde med, men derimod så de med stor Fornøjelse på, at Anna og Peder Kl. 5 kørte stramme og prægtige til Bal og kom tilbage Kl. 2 om Natten. På Bregentved havde Oncle talt med Anna Malling. Digteren Andersen havde også været der og havde fortalt Eventyr for de gamle Damer.

Jeg har det godt, kun længes jeg efter Jer allesammen, men tænker, jeg kommer rigtig stærk hjem. Jeg drikker 3 Gange om Dagen Mælk og Kærnemælk 2-3 Gange om Ugen, og vi, Jette og jeg, har hver Dag spadsert en lang Tur. Igår gik vi vist fuldkommen en Mil. Vi var borte over 2 Timer og gik hele Tiden temmelig stærkt, men vi var så trætte, da vi kom hjem, så Du kan tro Thevandet smagte behageligt. Jeg længes så meget efter at høre det endelige Udfald af Carls Eksamen. Gud give han måtte være kommen i en anden Klasse. Peder morer sig livlig, og han er rigtig også en rar lille Dreng. Han er altid gode Venner og meget omhyggelig med de Små. Jeg vilde ønske vore Dreng havde lidt af hans Venlighed. Han kom hjem fra Ballet smykket med 3 røde og 2 lyseblå Sløjfer, som Damerne havde smykket ham med i en Dans og Cancellieråd Nohe havde forestillet ham for en anden Herre som General-Krigskommisær Abrahamsen, hvilket morede Drengen meget i Anledning af de fine Ordener. Jeg er meget fattig på Nyheder, men jeg håber snart at få Brev fra Hjemmet med Nyt og hvordan Brændevinen bekommer dig. Jeg spiser kun lidt Frugt, fordi jeg ikke ved, om jeg må, men måske jeg kunde få lidt Underretning derom, for resten befinder jeg mig vel uden. Hils Moder og Emilie fra mig, det glæder mig, at de også ligger på Landet. Jeg håber, at gamle Mutter er rask.

Fra Aviserne ved jeg, at Pauline Gothenhard for nylig skal være ankommet til København, har Du set hende? Har hun forandret sig? Hvor sød er hendes lille Dreng?

Hils hende mange Gange fra mig. Lev nu vel min gode Christen. Hils Børnene og hils Mads mange Gange fra mig. Gud give Du må blive rigtig rask og se noget godt imøde, det ønskes dig af Hjertet - Din hengivne Kone Henriette.

Enderslev Præstegård d. 28.7. 1842"

"Kære Christen: Jeg har fra København modtaget den sørgelige Efterretning, at din Helbreds-tilstand i den senere Tid har været foruroligende, at Du er plaget af hyppige Brækninger og andre legemlige Onder, der tyder på svækket Fordøjelse. Alt det gør mig såvel som mine meget ondt at tænke os en så kær Broder og Ven syg og lidende, kan Du indse, og derfor iler jeg med, efter at Helligdagene er tilendebragt, at bevidne dig vor Deltagelse, og forhøre til dit Befindende. Da Mavesyre, Hæmorrhoider og hvad alle disse gastriske Besværligheder kaldes, er dine vante Led-sagere, og vel for en Del følger af din Lønsituation, håber jeg, at Du vel også denne Gang vil overvinde dem, thi sikkert er de Besværinger hvoraf Du nu lider nye Yttrings-

måder for dit gamle Onde. Den mildere Luft og den varmere Sol, der nu vederkvæger os i Enderslev, når da også til Vejle. Det er min Overbevisning, at de også vil have helbringende Indflydelse på dit Befindende, og at Du ved hyppig Bevægelse i det frie, og fremfor alt ved en streng Diæt nok vil komme til de gamle Kræfter.

Gid at vi snart må modtage glædeligere Efterretninger fra dig! Desto værre er vi adskilte. Jeg kan ikke besøge dig, ikke sidde ved din Side eller gøre Spadsereture med dig, om din Tilstand iøvrigt måtte tillade slige Udflugter, jeg kan kun sende dig mine gode Ønsker, og bevidne dig mit broderlige Hjertelag imod dig. Jeg beder Gud bevare dig og dine og sætter mit Håb til ham.

Jeg kan tænke mig, at de Forretninger, Du har som Sø- og Land Krigskommisær og der fordrer vidtløftige Skriverier og en trættende Nøjagtighed især i det første År, måtte være dig besværlige og anstrengende for dit Helbred, dog - da Du nu er i Tur, vil Arbejdet blive dig lettere og bestandig volde dig mindre Besvær. Jeg håber, at det Embede kan ernære dig og dine. Frederik West skrev mig til engang i Vinter, at han havde talt med dig på en Sessionsrejse, og at Du havde yttret, at Du omtrent havde en Netto-indtægt af 1600 Rbd. Det kan vel ikke give meget Overskud, men man kan dog indrette sig med denne Indtægt. Gid da Gud måtte forunde dig Helbred og give dig Kræfter til din Gerning, at Du kan nyde Lønnen for dit Arbejde i din huslige Kreds. Din Henriette og alle Børnene er dog vel? - Så vel som Kone og Børn kunne være, når Faderen er syg? Gid de snart må blive gladere ved at se dig rask!

I min Kreds er alt ved det gamle. Jettes Helbred er ret god, Anna bliver altid længere og længere. Om 8 Dage fylder hun sit elvte År. Hun skænker os mange Glæder. Når jeg blot ikke så tit måtte forsømme hende, thi hun burde egentlig være langt videre i Kundskaber, end hun er. Desto mere Uskyldighed har hun jo rigtignok. Hvad mig selv angår, da tør jeg ikke klage. Blodet generer mig vel. Fordøjelsen er gerne i Uorden, men jeg stoler på, at Havearbejdet og halv Kost ville bringe mig igen i Orden. Vi har haft den Glæde, at Frederik West er kaldet til Præst på Møen. Vi hører således begge til Præstø Amt og kunne håbe årligen at komme til at se og tale med hinanden.

Fra Hanne og Lise har jeg ikke hørt i nogen Tid, men jeg tror, at alle vore kære i Byen befinder sig vel. Det er 14 Dage siden, at jeg var hos Diaconessen på Valløe, og talte med Anna Malling. Nu har hun forladt Valløe, og har travlt med sit Udstyr. Hvor ofte har jeg ikke i Vinter tænkt på at vilde skrive til dig og til Gustav, uden dog at have udført det.

Nu bringer Efterretningen om din Sygdom mig ufortøvet til at udføre den så ofte påtænkte Gerning. Jeg ved, at Du også har tænkt på mig og mine, gid nu, at mit Brev måtte træffe

dig så vel, at Du kunde føle dig oplagt til at meddele mig, hvorledes dit Befindende er, og bestyrke mit Håb, at Du er i Bedring. Gustav besøger Du vel imellem? Det glæder mig, at Du dog har en Broder i Nærheden. Hils ham og hans Kone og ønsk ham til Lykke med deres Forening. Gud velsigne dig og din Kone og alle dine Børn, det er mit Ønske til dig, kære Christen, et Ønske, som jeg ved min Jette og Anna deler med mig.

Enderslev d. 8. April 1844 - Din C. Würtzen".

"Velbårne Herr Major, Land- og Søkrigskommisær von Würtzen - Vejle.

Kære Christen! Idet jeg bringer dig og din Kone min Tak for den Tid jeg tilbragte hos Eder i det skøntbeliggende Vejle og ligeledes mindes med Taksigelse den omhyggelige Jomfru Madsens mange Velgerninger imod mig, så er det mit Håb, at Du vedbliver, som Du begyndte under mit Ophold hos dig, og arbejder dig stadig fremad på Forbedringens Vej. Jeg har fortalt til alle, som kender og elsker dig, og ham jeg traf på, at Du var i Bedring, og at der var Håb om, at Du måske i Slutningen af Sommeren kunde gøre en Rekreatjonsrejse til København, jeg har glædet mange ved denne Efterretning! Strøb derfor at oppe dig, og vær uhyre forsigtig i dine gastriske Nydelser, så at min Efterretning ikke skal blive en Skipper-Efterretning, men virkelig indtræffer.

Min Hjemrejse løb heldig af.. Fra Vejle til Horsens nød jeg den Lykke at finde i Diligencen ved Siden af en Frøken Lüders fra Kiel, der med sin Moder agtede sig til Justitsråd Rohdes i Horsens. Rigtignok prostituerede jeg mig lidt med mit slette Tysk og måtte bede dem undskylde, at jeg forhutlede deres smukke Modersmål så slemt, men de fandt sig dog deri med Resignation, og var så galante at lyve lidt og forsikre, at det gik meget godt. På den øvrige Del af Rejsen til Århus, kunde jeg røge min Pibe, da mine Medrejsende ligeledes var Tobaksrygere. Vi kom Kl. 10 til Århus og afrejste den følgende Morgen Kl. 5 med Dampskibet. Det gik fortræffeligt. Jeg kunde meget godt tåle Skibets gyngende Bevægelse, Kokkens velsmagende Karbonade, og den Berlingske Tidende's trættende Stil. Af Passagerer var der ikke mange. Damerne, tre i Tallet, holdt sig indesluttet i deres Kahyt. Herrerne var med Undtagelse af Pastor Paludan, Kandidat Carøe og mig, næsten alle Købmænd. Jeg taler om dem på første Plads. Dog var der en mærkelig Personlighed med, der ikke var Købmand, endskønt han rigtignok i sin Tid har falleret og destilleret adskillige Tønder Guld, nemlig Stiftamtmand Thygesen. Hans ligefremme Tale og den Måde, hvorpå han udtrykte sig, hans fine Bemærkninger og imponante Udvortes, gjorde ham i mine Øjne til en interessant gammel Mand. Man kunde gerne holde ham for en Exkonge eller en i Krigen prøvet General, man kunde gerne antage ham for en berømt Kunstner eller en formående Minister, så betydningsfuld var hans Miner, hans Vid og hele hans Adfærd. Og

dejligt kunde han fordøje, sove, snorke i Søvnens Timer, så at jeg med god Grund kunde ønske dig hans Mave og hans Sovehjerter.

Da jeg Kl. 5 kom til København, stod Pastor Malling under sin Skoleparaply, thi det regnede, og ventede på mig. Jeg gik altså hjem med ham til Lise og Nathalie og husvaledede dem med Efterretningen om din Bedring.

Endnu samme Aften gik jeg til Jürgensen og afleverede dit Uhr. Manden var ikke hjemme, men hans meget betroede Svend lovede at meddele ham nøjagtig alle Efterretninger, som jeg bragte.

Jeg begav mig nu til Haxthausens, og overleverede din Henriettes Brev til Hanne, og confererede med hende om de holstenske Sild, hvortil din Husvin. Den følgende Eftermiddag var jeg på Frederiksberg hos Moder. Hun er munter og veltilmode, men besværes med et dårligt Ben, som gør, at hun må holde sig i siddende Stilling. Dog tror jeg ikke, at det har noget at betyde, og mener, at hun snart vil kunne spadserere i Frederiksberg Have. Nathalie havde stor Lyst til at besøge Vejle, men da alle rejser fra Byen i Sommerferien, nemlig Lise og Hanne Malling til Køge, Tine til Holsten, Luise og Peder til Enderslev, Sophie Haxthausen til Holbæk, må hun passe Moder, indtil de andre vender hjem, og da håber hun, at Du vil indtræffe i København. Sin Rejse til dig har hun således opsat indtil videre.

Lørdag Middag var jeg atter i Enderslev, og fandt alt ved det gamle.

Jette og Anna glædede sig ret over, at det nu var meget bedre med dig, og vi fattede den Plan at arrangere os således, at vi kunde tilbringe nogle dage med dig i Byen, om vort Håb opfyldes, og du føler dig så vel, at Du vilde kunne påtage dig en Rejse til København.

Imorgen kommer Jettes Moder og Søster tillige med min Svoger Beck herud. Christian Bull er atter indtruffen fra Møen, Han har hos Frederik Vest her opslaget sine Pauluner, for uforstyrret at kunne studere. Når blot Forstyrrelsen kom udvortes fra og ikke indvortes fra hans respective Talenter f.Ex. hans musikalske Hang, og hans ikke respectable Lyder f.Ex. hans Mangel af en alvorlig Livs-Anskuelse.

Meddel Broder Gustav, at jeg gennem Haxthausen venter Underretning fra Etatsråd Skram om, hvormeget den almindelige Enkekasse kan sætte i hans Bondegård på 1. Prioritet, samt hvilke Formaliteter, der bliver at iagttage. Så snart Meddelelse indtræffer, skal jeg skrive ham til derom.

Nu må jeg gøre en Ende på mit Brev, det vil sige, jeg må slutte det, ikke just tilintetgøre det, om det ej er bedre Skæbne værd. Dog for at det i det mindste kan erholde nogen Værdi som et Kærlighedspant, vil jeg forsikre dig om min og

I 1846 blev Carl Würtzen beskikket som Sognepræst for Hårlev-Himlingeøje Menigheder ikke langt fra Enderslev. Da broderen Christen døde i Vejle i 1844, har vi ingen oplysninger om det sidste embede bortset fra en Bispevisitats, som fandt sted i Himlingeøje i 1851. Biskop Mynster har nedskrevet følgende bemærkninger i protokollen: "- han talte om Kirkens Velsignelse, en smuk Idé, - i det hele taget smukt og godt udført. Foredraget frit, men Stemmen mindre behagelig. Katekissationen - det vil sige det belærende i Prædikenen - god. Meget talrig Forsamling. Ungdommen svarede temmelig godt, men var just ikke oplagt og levende".

I Himlingeøje Kirke findes et relief af pastor Würtzen udført af billedhuggeren August Såbye og herved åbnes der en forbindelse til kunstnerkredse, som ikke kan overraske den, der har læst Carls breve.

Den blev etableret via datteren Anna, af hvem vi gennem faderens breve har kunnet danne os et indtryk indtil hendes 11. år. Hun blev 30 år gammel gift med den 10 år ældre kaptajn af infanteriet F.F. Hansen (1823-1916).

KAPTAJN F.F. HANSEN OG ANNA VALBORG WÜRTZEN

August Vilh. Saabye (1823-1916), hvis navn er knyttet til betydelige værker inden for dansk billedhuggerkunst, var gift to gange. Først med Anna Pauline Hansen - en søster til ovennævnte kaptajn - og siden med Hanne Haxthausen, hvis mor var født Würtzen.

Det var helt i den klassiske stil den unge kunstner under sit ophold i Rom mødte sit livs første eventyr. Spadserende sammen med en norsk kunstneren ud ad Via Appia - en af de berømteste og ældste af Roms landeveje - blev de overhalet af en ekvipage med to elegante damer på bagsædet. Tilfældet er som bekendt den mest impulsive iscenesætter i historien - kunsthistorien ikke undtaget - og efter diverse formaliteter blev den ene af damerne identificeret som Anna Pauline Hansen (1822-1867), der sammen med en veninde var på ferie- og studieophold i den evige stad. Bortset fra navnet var hun ikke helt almindelig. Hendes far var Frederik Ferdinand Hansen (1793-1839), cand. jur. Overretsprokurator og ejer af Flynderupgård ved Espergærde, erhvervet for hjembragt formue fra St. Croix.

Da faderen døde 1839, kom Anna, 17 år, i huset hos sin ugifte farbroder, Generalløjtnant, Krigsminister Chr. Frederik Hansen - kendt for sin indsats i slaget ved Dybøl i 1848, hos hvem den særdeles begavede unge dame fik en perfekt uddannelse bl.a. i sprog, hvoraf hun beherskede fire. Hun blev gift med Saabye i Rom 1858. Det gæstfri hjem

Efter 10 år i Italien vendte billedhuggeren hjem til Danmark, men hustruen døde allerede to år efter. Sammen med svogeren kaptajn F.F. Hansen, hvis ægteskab var barnløst, byggede han en herskabelig villa på Nøjsomhedsvej med plads til atelier og Kaptajnen på 1. sal. Dertil en have på 1 Td land, gartnerier og fritliggende grønt terræn mod Kalkbrønderiet.

I 1869 giftede Saabye sig med baronesse Hanne Louise Augusta Haxthausen, en datter af Hanne Bartholine Haxthausen, f. Würtzen. Det var hende, der 15 år tidligere skrev til tanten i Vejle: " - Du kan ikke tænke dig, kære gode Tante Jette , en stateligere Mand end Mynter. Du kan da begribe at hans Konfirmation var dejlig. Jeg havde en meget smuk sort Silkekjole på..... Tine og jeg var forleden Torsdag på stort Bal i Kongens Klub, vi dansede i den store Sal i Hotel d'Angleterre på bonet Gulv efter 19 Lumbyer. Prindserne Augustenbourg og Ferdinand var der og hvem jeg morede mig mest over var den lille Dværg, han stod næsten hele Tiden midt i Dansesalen med Hænderne i Buxerne og fløjtede og slog Tackt med det store Hoved..... Jomfruerne Fjeldstedt og Nielsen var der også og gjorde megen Lykke..... I Fredags 14 Dage var jeg i Komeden og så Den Stundesløse og Balletten Syvstjernen, men ak! - Hvem savnede jeg i Dansen - Melsækken - Gud ved, hvorledes han har det, den lille Skat.

Mandagen igjen var jeg der, og så Romeo og Julie. La Cracovienne (polsk dans), som blev dandset meget smukt af Jomfru Fjeldstedt, hun fik også Blomster - Kongen var der og klappede også hjerteligt"

Der toner her frem billedet af en indtagende og livsglad ung dame, som allerede fra sin tidligste ungdom deltog i det københavnske selskabs- og forlystelsesliv og som nok heller ikke har været helt ukendt med sin egen betydning.

Det var hende, der flyttede ind i stueetagen som frue i villaen, men her blev hendes entré absolut ingen succes - tværtimod. Der var kold luft på trappen mellem de to etager. Saabys lille dreng kunne bedst lide kaptajnen og hans kone. Forholdet imellem de to svogre blev efterhånden ret utåleligt. Idyllen var forduftet. Saabye tog konsekvensen og byggede sit eget hus i Rosenvænget med et prægtigt atelier.

Således vandt da "gamle onkel" og præstedatteren fra Hårlev en stille sejr indenfor murene over den nytilkomne baronesse. De blev nemlig boende i huset.

FREDERIKSBORG LATINSKOLE

Om oldefars barndom hedder det fra pålidelig kilde: -"efter Faderens Død flyttede Moderen til Fredensborg, hvor han nød Skoleundervisning. I hans 13. År kom han i Frederiksborg Latinskole - eller lærde Skole - hvor han blev til 1811" (eksamensprotokollen, medd. fra apoteker Åge Schæffer: De danske Apotekers Historie). August kom altså i skolen i 1806 og hans 2 år ældre broder måske i 1804. Moderens familie havde traditionelt en vis tilknytning til skolen. En fætter, Andreas Johan Rehling (1748-1790), var provst og slotspræst på Frederiksborg fra 1786 til 1790 og to af hans sønner og en svigersøn var studenter derfra. En af sønnerne, Herman Rehling (1779-1882), var også præst og hører på skolen fra 1800 til 1804.

Der synes således ikke at herske tvivl om, hvem der skaffede drengene adgang til latinskolen: Det var deres mors slægt, Wøldike familien, biskoppens to døtre Elisabeth og Regine, eller snarere de indflydelsesrige mænd, de giftede sig med.

Fredriksborg Lærde skole blev indstiftet af Chr. IV til oplæring af ungdommen i gode sæder. Den bestod af en aflang bygning opført af svære røde mursten, to stokværk høj og dækket med rødt tegl. På facaden var to rækker vinduer med rammer af egetræ og de små tildels grønne ruder var indfattet i bly. I den vestlige del af underste stokværk var et stort rum med murstensgulv og hvidkalkede vægge kun sparsomt belyst fra de små højtsiddende ruder. Her forgik undervisningen. Disciplene sad på træbænke langs murene og hørerne på store grønmalede træstole foran vinduespillerne. To trappetrin oppe tronedede rektor på et stort kateder i mesterlektion, der var adskilt ved et tremmegitter.

Helt op til 1805 var det disciplene pålagt at forrette korsangen i købstadskirkerne. I de øverste klasser måtte de søn- og helligdage vandre 3-4 mil ud i landet for at hente de såkaldte degnerenter fra 15 sogne. Til gengæld herfor måtte disciplene passe degnetjenesten. De tilbragte megen tid på landevejene og måtte optræde som skaffere ved de ikke helt stilfærdige bondegilder. Mange blev mere eller mindre ødelagte på grund af det udsvævende levned.

Men fra begyndelsen af det 19. århundrede - netop da de to brødre Würtzen, Christian og August, blev disciple - fik skolen en ganske særlig plads blandt landets latinskoler. De mange privilegier og stipendier gav den et præg af Herlufsholm. Der indførtes klasseundervisning og latinen, der før var hovedformålet, afløstes delvis af tysk og fransk. Det blev en betalingssskole, hvortil mange københavnske familier gerne sendte deres børn, fordi den havde et godt omdømme. Disciplenes sociale status ændredes og de blev nu betragtet som samfundets vordende embedsmænd og rekruteredes også i stigende grad fra omegnens ansete familier.

Til hele denne udvikling bidrog i høj grad rektor Bendt Bendtsen. Af vækst var han lille og skæv og bar i kolde dage en Kalmuks Chenille med nakkehåret samlet i en pisk. Bendtsen var højt elsket endog af de rå mesterlektionere. Det var strengt forbudt at kalde ham "Bendt langpisk" eller at komme med hentydninger tilhans tarvelige påklædning. Man glemte aldrig den sidste aften, når man som dimittend trådte ind i den prunkløse skolestue og modtog det latinske testimonium til universitetet. Mens rektor ufravigelig tiltalte alle med "man", brugte han herefter "De".

Personalhistorien har bevaret et øjebliksbillede fra den gang, fra 1816, med tilknytning til familien Würtzen. Her møder vi Christian, den senere jurist og kopist i rentekammeret, omend i skikkelsen af en baggrundsfigur, som det beskedne menneske han efter alt at dømme var. En studentikos, lun og gemytlig tone strømmer os i møde fra disse linier, der stammer fra det år, Christian blev kandidat, helt nøjagtigt den 2. juni:

"Her er jeg kjære Dahl. - Lige overfor mig i Lunds Vindue sidder Martha og min Rikke i det ene Vindue, og Tunastine og Ingernine i det andet. Ved siden af mig står Stenbloch og skænker Thee. Bag ved mig have Poul Bendtsen, Jørgen Ditto og Würtzen etableret et Styrvoltspil. Rundt om mig er Flytnings Confusion. Hvorledes lever Du kjære Ven. Jeg har medtaget Din Peter Salicath"

Brevet er til prof. E.P.J. Dahl og skrevet på overlærer ved skolen Cornelius Enevold S. Stenblochs værelse, den senere prof. i historie ved Christianias Universitet f. 1773, d. 1836.

I 1808 fik Christian 30 og Mathias 20 Rd. som stipendium.

DISCIPEL PÅ KGL. FREDERIKS HOSPITALS APOTEK

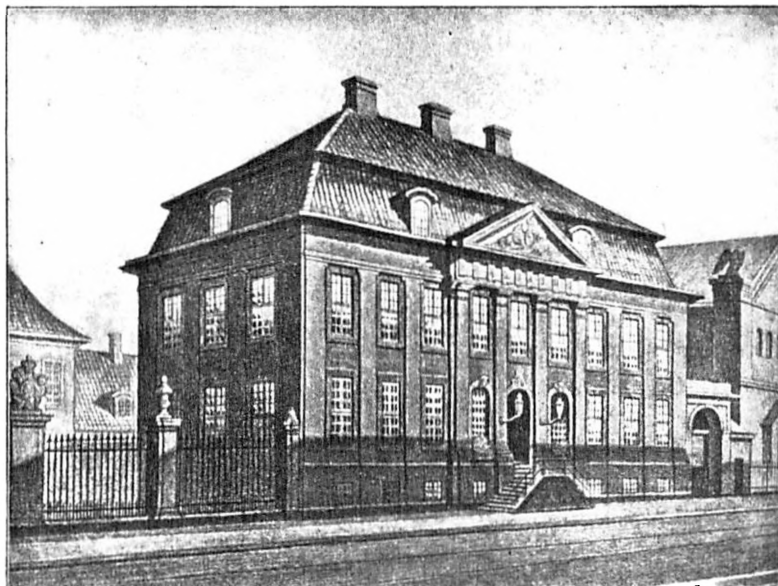
Det forholder sig således, at kulisserne omkring vore forfædres liv er blandt de mest velbevarede og bedst beskrevne i hele Kongens København. Det gælder ikke blot Kastellet, men også "Det kgl. Frederiks Hospitals Apotek", Thuras Palæ i Bredgade i København. Det ligger der den dag i dag, men afløstes i 1903 af Rigshospitalet.

Det var her den korpulente ritmester Vilh. Ferdinand v. Würtzen kom på brød og hyldete, grødomslag og lavementer som et led i en højst tiltrængt slankekur og herfra gjorde sine sprælske dagbogsnotater.

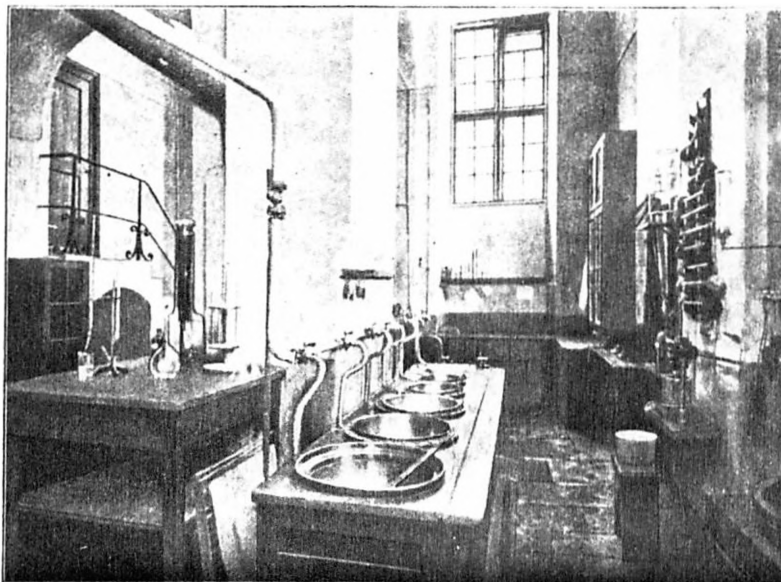
Det var også her August Mathias af lyst til farmacien kom i lære hos apoteker Jacob Møller, muligvis med bistand af onkel Carl Gotfreds anden kone, som var enke efter Jens Samuel Grønlund, der var apoteker samme sted indtil 1804. Hun drev apoteket ved bestyrer knap et årstid, indtil det blev overtaget af Jacob Møller, hvem hun må have kendt.

Det var kun to år efter at hun havde indgået det nye ægteskab med Kastellets kommandant, oberst Carl Gotfred v. Würtzen, at August Mathias blev discipel på apoteket. Han begyndte sin uddannelse på et meget estimeret sted. Apoteket var indrettet af den formuende Joachim Dietrich Cappel og indviet af Kong Frederik V. Der hvilede ingen skygger over den unge mands fremtid. Foreløbig gik det godt for den faderløse yngling - han var omgivet af indflydelsesrige velyndere.

På billederne af officinet, laboratoriet og urtekammeret kan man få et virkeligt indtryk af de omgivelser, hvor den 17 årige aftjente sin læretid som farmaceut. Stadsfysikus erklærede ham for "et meget dueligt subject" og så var sagen i orden.

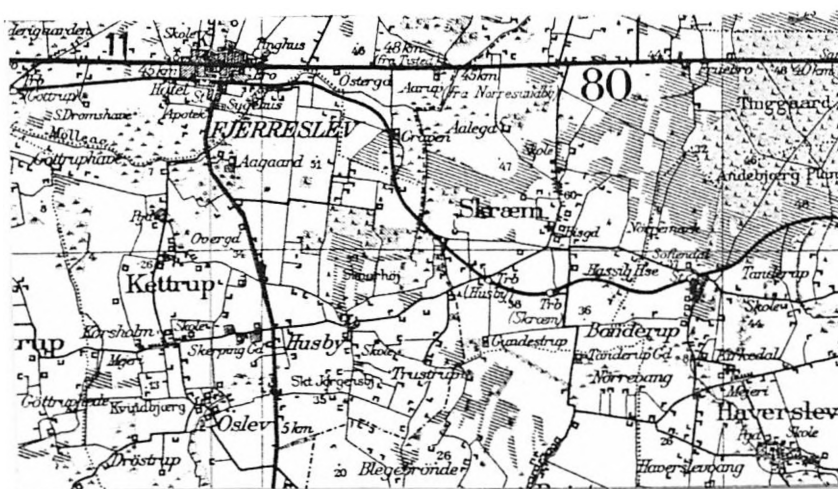
Det kgl. Frederiks Hospitals Apoteks gamle Bygning
Efter Maleri af Erich Struemann.

Laboratoriet i det gamle Apotek.

SLÆGTEN HVIID PÅ ÅGÅRD

Ågård ligger i en dal, der gennemstrømmes af Mølleåen, og åbner sig mod vest. Mod øst hæver terrænet sig mod Sct. Jørgensbjerg og den berygtede Husby Hole, en dyb udgravning, hvor 12 adelsmænd og en bayersk anfører led en forsmædelig død. Vi er på skuepladsen for bondeoptøjerne i året 1441. De rebelske vendelboer rejste sig, anført af Henrik Tagesøn, til kamp mod adelen og Kong Kristoffer. Thyboerne gik over ved Vuust Tange og morsingboerne ved Fæggesund. Her mødte de den dansk-bayerske hær anført af Eske Brock, der sendte sine harniskklædte ryttere mod bondehærens vognborg.

I kampens hede gik det stærkt ud over Ågård. Ejeren Niels Pedersen (Gyldenstjerne) var ikke elsket af bønderne. Han opholdt sig på gården og kæmpede bravt. Han undslap dog selv "men kom af sin Gård ikke uden med en Stav i sin Hånd". Alt hans gods og alle hans papirer gik op i luer sammen med gården.

Man skal helt ind i parken for at få øje på Ågård. Af Gyldenstjernernes herresæde er nu kun en svag afglans og en smule lokalhistorisk publicity tilbage. På denne egn ligger også Skrøm og Trustrup, navne der for vore olde- og bedste-forældre havde en hjemlig klang.

LAURS SCHIPPER HVIID, 1709-1779

Slægten Hviid var ret udbredt på Fyn, men den jyske gren fortøner sig i det uvisse. Sikkert er det, at Laurs Schipper Hviid gennem sin herkomst var solidt forankret i borgerskabet, især dets embeds- og bestillingsmænd, der udgjorde en klan af præster, borgmestre, byfogeder og byskrivere, hvoraf nogle med respektable forgreninger til det større landbrug.

Faderen, Abraham Martin Hviid, var sognepræst til Næsborg, Salling og Oudrup og havde den 10. december 1704 bryllup i Hobro med Inger Magdalene Skipper, datter af den forrige byfoged, afgangne Lafridtz Skipper, som satte sig et varigt minde ved udsmykning af byens kirke med en altertavle 1699 (H.J. Schmidt: Af Hobro bys hist.).

Bedstefaderen var Laurits Svendsen Hviid, byfoged i Ålborg 1683, og gift med Benthe Martinsdatter Bremer, datter af købmand Bremer, der kom fra de skovklædte bjergskråninger i Rønneby-Ådalen, Blekinge, med en lang række af verdslige og gejstlige embedsmænd i sin slægt. Om byfogeden i Ålborg ved vi fra Biskop Bircherods dagbøger, at han fejrede sin datters bryllup på standsmæssig vis:

"D. 22. Sept. 1701: - vaar jeg om Aftenen med sin Kieriste til Oluf Hansen Siufs, Civis et Negotiatoris Aalborgensis og Anna Kirstine Hviids Bryllup, som holdtis i Brudens Faders, Lauridtz Hvids, Byfogeds Huus i en fornemme Forsamling. - Copulationen forrettede Brudens Broder, Hr. Abraham". (Personalhist. Tidsskr. 9.rk. 3.bd. pag.100).

Ågård var i slægten Hviids besiddelse i 75 år og Laurs Schipper Hviid var den første. Sandsynligvis begyndte han dog som foged allerede i 1735. Han var forpagter på Nørtorp,

Niels Juels barndomshjem ved Hanstholm, i hvert fald fra 1745 og blev viet i Røhr Kirke den 15. september 1744 til Anna Marie Christensdatter, jomfru af Ålborg.

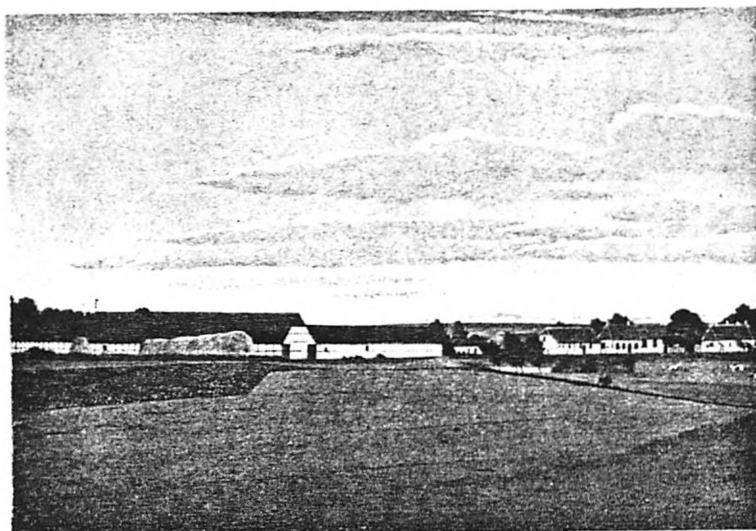
Mens Laurs Schipper Hviid var forpagter på Nørtorp, var

landsdommer Chr. Braum ejer. Her er to af børnene født, Abraham Martin 1745, opkaldt efter bedstefaderen, og den næstældste søn Christen 1747, arvingen til Ågård og siden ejer af Kokkedal.

I 1749 købte Laurs Schipper Hviid Ågård, som han ejede til sin død i 1779. Han blev bisat i Kjettrup Kirke, hvor familien oprindelig havde et gravkapel. Efter ham, beholdt enken godset, hvilket hun alt sammen solgte til sønnen Christen for 27.550 Rd. i 1787.

Guache fra 1846 af R.H. Kruse, Hassings Forlag.

I modsætning til Kokkedal var Ågård uden tårne og spir. De lave prunkløse længer fortæller intet om den mægtige herremand hr. Erik Nielsens gridske kontroverser om bøndergodset med Kong Valdemar 1350:

AAGAARD, HOVEDGAARD I KIETTRUP SOGN, THISTED AMT.

CHRISTEN HVIID, 1748-1812

Ifølge folketællingen 1787 boede den 39 årige proprietær og såkaldte hosbonde Christen Hviid på Ågård sammen med moderen Anna Marie Hviid. En søster, Karen Hamborg Hviid *), gift 1782 med den 30 år ældre sognepræst Jens Jessen *) - han i 2. ægteskab - boede også på gården med deres sammenbragte 5 børn. Det var en talrig flok, der hørte til gården i sommeren 1787, med præst, forpagter og tjenestefolk til de enkelte husstande i alt 38 personer.

Christen Hviid blev ikke længe på Ågård, kun 5 år, fra han var 39 til han var blevet en bedaget ungkarl på 44. Så skete der noget på nabogodset Kokkedal. Her boede den aldrende justitsråd Lars Johan Jelstrup (1720-1792, købte Kokkedal 1773) i sit tredje ægteskab med Birgitte von Obelitz. Egentlig var han præst i Gudum-Fabjerg fra 1748 til 1765, men opgav præstegerningen og indrettede sig bekvemt på det gamle herresæde i gudbenådet overflod beskæftiget med landlige sysler.

Et meget indtagende tidsbillede fra Jelstrups familieliv har vi fra den danske embedsmand August Hennings, der besøgte Kokkedal 1779 som et led i omfattende økonomiske reformer inden for landbruget. Hennings var holstener og en nær ven af grev Heinrich Ernst Schimmelmann (1747-1831, finans- og statsminister) og dennes første hustru Emilie f. Rantzau og endte sine dage som administrator på godset Rantzau:

*)

Karen Hamborg Hviid: Født 1751 og opkaldt efter Laurs Schipper Hviids søster, der døde i Nibe 1749 og var gift med byfoged Søren Ågesen, 1648-1746.

Jens Jesse Clemensen Jessen: 1724-1799, gift 1764 i København med Anna Elisabeth Abrahamsdatr. Rüdiger, død 1782. Sognepræst i Kettrup-Gøttrup indtil 1799.

"Jeg fandt der en Gæstfrihed fri for den kolde Høflighed, der betegner Folk i den store Verden, og for Mellemlklassens overdrevne Artighed. Husfaderen, en alderstegen Mand, var en god og venlig Gamling, måske noget vel til Års overfor sin Kone, der at dømme efter hendes friske Ydre, syntes at skulle overleve sin Mand vel tidligt. Hun mindedes endnu, hvorledes Ernst og Berger for syv År siden havde rystet Blommer ned til hende, da hun boede med sin Mand i Nærheden af Fredensborg. Den ældste Datter stod i den 16 årige Møs fulde Blomster, hendes Skønhed var, som Tasso siger, at hun blomstrede usøgt og uset, in culta e sola. Munterhed, Sundhed og Ungdom var de Gratier, der smykkede hende, om flere bekymrede hun sig ikke, og heller ikke søgte hun at give sine huslige Tjenester nogen anden Ynde end den venligste Forekommenhed i at give sin Faders Gæster en god Modtagelse." (Vensysselske Aarbøger, årg.1918 pag.266 og 261).

Da Jelstrup døde 1792 var Birgitte von Obelitz endnu i sin bedste alder og et meget attraktivt parti for den jævnaldrende landjunker på nabogodset. Christen sagde farvel til den hjemlig menage på Ågård. Dødsfaldet udløste en helt spontan omrokking på skakbrættet. Allerede samme år sagde Christen "skak" til enken og blev herremand i den store stil, og "tårnet", alias broderen Mathias, trådte lige så automatisk i stilling som vogter af den fædrende arv hjemme på Ågård *). Mathias' datter, Mette Pouline, blev 1793 i dåben båret af fru kammerråd Hviid på Kokkedal.

Man kan fristes til at tro, at der i forvejen eksisterede en underforstået og hemmelig alliance mellem de to, der til sammen ejede ret så mange tdr. hartkorn af det daværende ålborgske amt. Christen har nok set hen til den dag, da han som husbond på Kokkedal kunne leve landadelens behagelige liv. Han døde den 16. februar 1812 og hun den 17 september 1803, 57 år gammel.

*):

Det var grev Schimmelmans far, det eminente forretningsgeni, statsmanden Heinrich Carl Schimmelmann, der reddede Danmarks yderst betrængte økonomi i 1761 og til gengæld overtog geværfabrikken Hammermøllen i Hellebæk og gjorde store penge- også af den. Det lykkedes desværre ikke for Lorentz Juhl i 1731. Se nærmere herom i afsnittet "Christian Heinrich får indpas i det københavnske borgerskab".

MATHIAS HVIID, 1758-1815

Mathias var født på Ågård som den næst yngste af en søskendeflok på ti, hvoraf fem var piger. Han blev døbt i Kjettrup Kirke. Blandt fadderne var Jørgen Fogh Pedersen Clementin, sognepræst i Kjettrup, Gøtterup, og hustru Magdalene Catrine f. Danielsdatter Fridenreich.

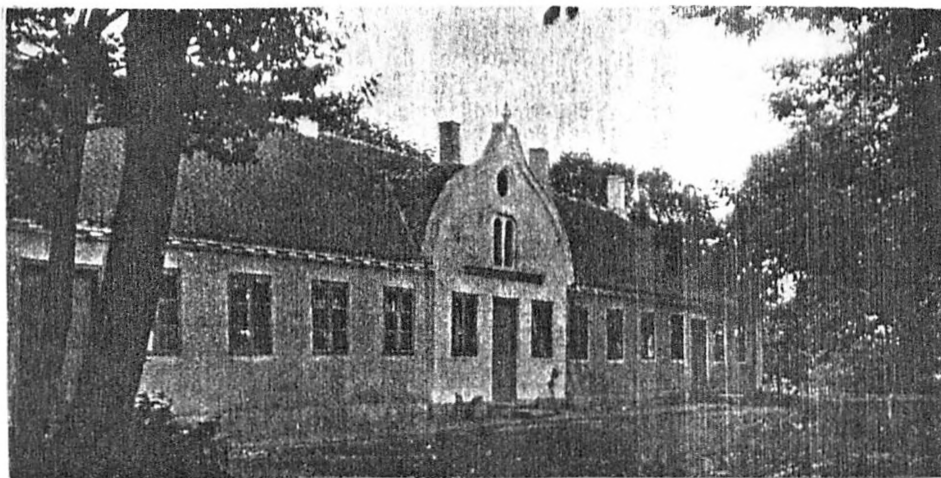
Da Mathias blev voksen, rejste han ud for at forberede sin fremtid som landmand - og sikkert gerne som ejer af Ågård.

En kun et år yngre broder, Laurids Svendsen Hviid, var allerede begyndt for sig selv som forpagter på Jegerum og købte 1793 Vestrupgård, som han solgte samme år. I 1795 købte han Drustrup af Bratskov Gods og 1798 blev han ejer af Lundergård.

I 1787 finder vi Mathias, 29 år, som conditionerende, antagelig forvalter, hos den 53 årige Didrik Andr. Colding (folketællingen 1787, Ejdrup sogn) ejer af gården Halkær beliggende på de flade engdrag i Ejdrup sogn ved en vig af Limfjordens sydlige bred ca. 10 km syd for Nibe.

Colding var begyndt som foged, men 1772 købte han Halkær af sin svoger Anders Egebjerg og han var nu - 1787 - enkemand med to hjemmeboende børn, den 24 årige ugifte Mariane af første ægteskab med Mette Pouline Winther (gift 1761 i Blære) og den 13 årige Ove Christian af andet ægteskab med Elisabeth Cathrine Glud (gift 1772 i Rorup). Colding ejede Halkær til 1795. Den solgtes igen 1805 og blev stærkt udparcelleret 1810.

Halkær:

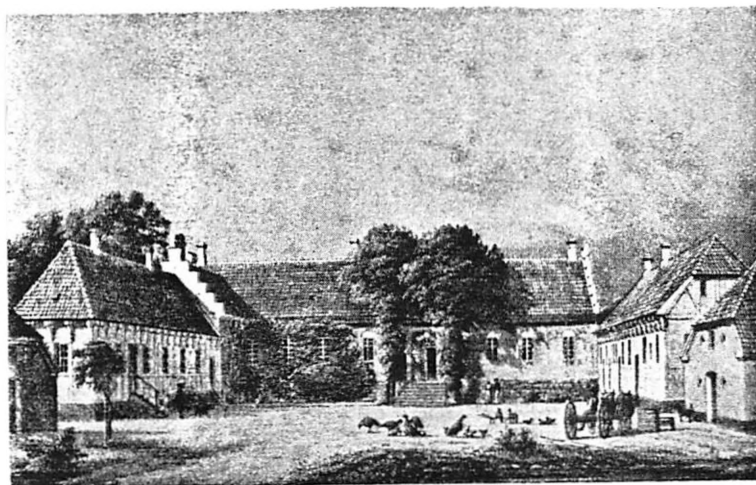

Mathias faldt godt til hos familien Colding og den 13. marts 1889 holdt han bryllup med Mariane. Hvor længe det unge par blev hjemme på Halkær vides ikke, men 1792 var Mathias forpagter på Tårupgård, den gang en stiftelse under Juuelnes administration og beliggende i en naturskøn egn ved Hjarbæk fjord. Her blev deres ældste søn, Didrik Andreas Hviid døbt i Tårup Kirke den 11. december. (Se afsnittet omhandlende Kjettrup Apotek). Faddere var følgende: Kammerråd Colding, Halkær, sognepræsten fra Kjettrup pastor Jessen, gift med Mathias' søster Karen Hamborg Hviid, som bar, og broderen hr. Christen Hviid, Ågård.

Et års tid efter vendte Mathias hjem for at overtage gården efter broderen. Den ny ejer, der nu kaldes jorde-godsejer, var 34 år og husbond for en stab på en snes medarbejdere bl.a. en teologisk kandidat, såkaldt informerer, Hendrik Skoue.

Ni år senere er familien forøget med to piger, Ane Marie og Mette Pouline. Den tredje datter, Laurentze - oldefars tilkommende kone - blev født i 1803.

Mathias Hviid var velanskrevet på egnen og afholdt af sine mange medarbejdere hjemme på gården og ude på bøndergodset. Til godset var knyttet såkaldte fæstegårde, dvs. på livstid forpagtede gårde, hvoraf fæsterne betalte en afgift, der kaldtes landgilden, før 1700 som naturalier siden kontant. Mathias Hviid tillod ofte fæsterne at arbejde for landgilden. Det hedder sig, at den var ret høj på Ågård, fordi gårdene var gode og velholdte fra de velsituerede ejere på hovedgården (Thisted Amts Årbog, 1735-37).

Taarupgaard 1857, set fra Syd.

Efter Richardt og Secher.

Indtil 1810 var alt såre godt. Men efter 7-årskrigen med England var tiderne for landbruget meget sløje. Omkring 1813, mens Mathias Hviid endnu sad ved styret, var priserne for landejendomme faldet med 75%. Den 5. januar 1813 forkyndte en forordning med Frederik VI's underskrift, at staten var bankerot. Finansminister Schimmelmann sad på kassen og den var tom. Der blev iværksat en pengeombytning - for 6 gamle pengesedler fik man kun 1 ny - og en ejendomsskat på 6%. Bankerotten gjorde mange rige folk til stoddere, skrev Oehlenschläger.

Mathias Hviid blev ikke gammel, han døde i 1815 56 år gammel. Hans efterlodte hustru Mariane f. Colding, beholdt godset endnu i 6 år. Hun beholdt også skindet på næsen for så vidt som hun i 1820 solgte til kammerherre Mylius for 29.000 Daler sølv. Allerede 7 år efter måtte staten overtage hele herligheden.

Herefter trak madame Hviid sig tilbage til en aflægger af Ågård, der bærer slægtens navn, Hviidshøjgård, som hun ejede (Landsarkivet for Nørrejylland: Skøde- og pantepro- tokol 25.6.-19.1. 1825, pag. 204b og 205a) og beboede endnu i året 1826. Det ved vi fordi hun da modtog en dom om betaling af et rentebeløb til Mylius. Afviklingen forløb altså ikke uden divergenser. Hun var nok en stejl dame.

Hjemme på Hviidshøjgård boede også den 24 årige ugifte datter Laurentze. Sådan lå landet, da det trak op til, at Hanherrederne omsider skulle få et apotek på den lange vej mellem Thisted og Ålborg.

I Kjettrup Kirke findes et maleri af Clemens Jessen, 1674-1717, præst i Kværndrup, ophængt af hans søn Jess Clemmensen Jessen og i våbenhuset har siddet en plade til minde og præsten Jens Jessen, død 1799, og hans første hustru, død 1782, sat af hans anden hustru, Karen Hamborg Hviid.

Desuden fandtes i en muret tøndehvælving under koret i året 1923 tre velbevarede barnekister - heraf en med påskriften Elisabeth Hviid, 1795 - og flere voksenkister med kranier.

SLÆGTEN COLDING

Manden på Halkær, Didrik Andreas Colding, Mathias Hviids svigerfar, var af gammel præsteslægt. Hans farfar, Jeppe Nielsen Colding, var sognepræst i Velling, Hinds Herred, Ribe Stift. Han var gift med Maren Pedersdatter Hegelund, datter af sognepræsten i Staving ved Skjern, Peder Jørgensen Hegelund.

Slægten Hegelund stammede fra Ribe, hvor Jens Christensen Hegelund var borgmester i 1500-tallet og hans søn Peder Jensen Hegelund var biskop fra 1595.

Didrik Andreas Coldings far, Niels Jepsen Colding, var sognepræst i Års Haubro, en god milsvej syd for Halkjær. Han var gift med Anna Birgitte Frederiksdatter Bloch, datter af sognepræsten i Ellidshøj og Svendstrup Frederik Sørensen Bloch.

Slægten Bloch stammede fra Hinsted Herred, hvor 3 generationer i lige linie var herredsfogeder fra omkr. 1620 til 1700. Pastor Frederik Bloch gik ikke af vejen for kontant afregning af diverse uoverensstemmelser ved direkte håndspålæggelse. Han omtales som en slem slagsbroder.

Da pastor Niels Colding fratrådte 1756, efterfulgtes han af svigersønnen Peder Thomsen Lund, søn af Thomas Thomassen Lund, ejer af hovedgården Slumstrup 1720-1750.

Pastor Lunds søster Ellen Thomasdatter Lund blev gift med Peder Madsen Lillelund fra den nærliggende hovedgård Rybjerg.

FRA KONDITIONERET FARMACEUT TIL APOTEKSBESTYRER

Efter overstået eksamen i 1816 forlod August Mathias v. Würtzen hovedstaden for at gøre tjeneste, eller conditio-
nere, som det hed, på apoteker i provinsen først i Århus senere i Thisted.

Han kunne være søgt uden for faget, det gjorde mange: - som bryggere i Åbenrå, mineralvandsfabrikanter i Haderslev eller endog som brændevinsbrænder i Store Heddinge. Andre brød sig en levevej i det fremmede som apotekere eller konsulere, eller begge dele i Brooklyn, i Chicago eller på Porto Rico. De var fulde af eventyrlyst.

August var nu færdig til at folde vingerne ud, men han var ingen trækfugl. Han havde mistet sin far endnu som mindre-årig. Det har nok stækket ham lidt i starten. Han foretrak at blive hjemme.

Han kunne også, hvis han havde haft penge, have købt et apotek, men de var dyre og selvrisikoen var betydelig. Det gjorde derimod hans meddicipel fra Frederiks Hospitals apotek, Lars Chr. Dahlerup, søn af hospitalsforstander og vejinspektør Hans Dahlerup. De to unge mennesker har været på apoteket en kortere tid sammen, men Dahlerup blev kandidat to år senere.

Han må have været formuende, for allerede 24 år gammel købte han Thisted Svane Apotek for 10.800 Rd. omfattende apotek og gård med tilliggende grund og to haver.

Men ikke nok med det. Allerede året efter fik han bevilling til at oprette apotek i Kjettrup ved Fjerritslev og drive det sammen med Thisted Apotek. Han fik bevillingen med den klausul, at det skulle være åbnet inden der var gået et år.

Nu havde han travlt, og han manglede faktisk en bestyrer til det nye apotek i Kjettrup.

August Mathias fik pladsen.

KETTRUP APOTEK

Den 18. august 1824 fik apoteker L.C. Dahlerup, Thisted bevilling til at anlægge et apotek i Fjerritslev By med forpligtelse til at have apoteket åbnet inden et år. Nedenstående avertissement fra "Nord Cimbriske Tilskuer" underskrevet af konstitueret stiftfysikus Koppel viser, at klausulen blev overholdt.

Oprettelsen af apoteket bekendtgjordes i »Nord Cimbriske Tilskuer« med følgende

Avertissement.

Det af Hr. Apotheker Dahlerup anlagte Kjettrup Apotek, som for tiden er i Kjettrup Præstegård, bekendtgjordes i Tilskueren den 9de August 1825, ei allene derved, men ogsaa forsynet med et tillæg, og for Stedet påfølgende Quantum Medicamentorum af god Qualitet og vel confererede.

Kjettrup Præstegård, den 9de August 1825.

Koppel,
konstitueret Stiftsfysikus.

Alle Medlemmer af Ovensaaende anbefaler jeg mig hermed paa det arbedsigste til at betyde og belæste de Indvognede af Høiherrens, som maatte ville forpaa mig derved, at Stedets bekendtgjorte, at foruden Medicin i Blæse, et Anlæg af et ogsaa forsynet med alle Sorter Uetokram, Maler og Fugtvarer, som ogsaa ved ved og sammen med Vin, Høiherrens til et Billigt Pris, samt hurtig og med Omsorg forsynet enhver, som maatte reflecte paa Ovensaaende.

Thisted, den 18de August 1825

Dahlerup.

En uge før fristens udløb, den 9. august 1825 fandt den første visitats sted, ikke i Fjerritslev, men i præstegården i Kettrup.

Forklaringen er nok den, at Kettrup var egnens største by og vedblev at være det, indtil jernbanen mellem Thisted og Aalborg blev åbnet 1897 og gjorde Fjerritslev til det naturlige midtpunkt for oplandet. Ved visitatsen blev apoteket erklæret for hensigtsmæssigt indrettet og forsynet med et passende kvantum velkonserverede medicinalvarer af god kvalitet.

Det var ikke ualmindeligt, at et nyoprettet apotek blev indrettet i den stedlige præstegård. Sognepræsten for Kettrup-Gøttrup menighed var fra 1822-1835, den hæderlige, men originale Jørgen Billeschou. I hans hus måtte ingen fødselsdage fejres eller helligholdes og ingen kendte hverken hans egen eller hans kones fødselsdag. Blev han spurgt, hvor gammel han var, blev han vred og sagde: Fanden er gammel.

Kettrup Apotek efter en ombygning 1850. Indtil da var apoteket i det gamle stuehus på Hviidshøjgård efter den foreløbige placering i præstegården:

I betragtning af, at oplandet strakte sig fra Thisted til Ålborg, blev rammerne om apoteket ret snart for snævre. Måske svarede præsten heller ikke helt til de forventninger, som den driftige og ekspanderende apoteker Dahlerup havde gjort sig om sin stedfortræder eller bestyrer. Apotekerhistorien fortæller, at den næste visitats fandt sted den 9. oktober 1829 i "Hviidshøjgård", der stadig drives som almindelig bondegård og kaldes det gamle apotek.

Som bestyrer af apoteket i Dahlerups tid, dvs. 1824 til 1841, da han solgte til W.E. Bendixen, kendes kun August Mathias Valentin Würtzen, der bestyrede apoteket til 1837. Hvornår han er tiltrådt vides ikke. Han kom fra Århus og var ugift. Han savnede et sted at bo og det fik han hos madam Hviid på Hviidshøjgård, hvor hun boede sammen med sin ugifte datter Laurentze. Om han har kendt familien gennem sin tilkommende svoger *), prokuristen i København, er kun en hypotese og næppe sandsynligt, eftersom August synes at have vendt ryggen til københavnerlivet ret omgående efter eksamen, hvad der bekræftes derved, at han slet ikke havde det samme kendskab som broderen Christian til den der boende familie, herunder fætter Christen.

At det var Augusts relation til familien Hviid, der førte til, at apoteket kom ind i varmen på Hviidshøjgård er oplagt og tidspunktet har sikkert været begyndelsen af 1827, da det for alvor trak op til bryllup. Apoteket var Hanherreds første og eneste, indtil der 1898 oprettedes en filial i Brovst, men først da det var i god drift og først da det viste sig at svare til forventningen kunne August og Laurentze gifte sig.

*):

Diderich Andreas Hviid, f. 22.7., døbt 19.8. 1792 i Tårup sogn, søn af senere ejer af Ågård, Mathias Lauridsen Hviid og Marianne Dideriksdatter Colding. Gift 22.7. 1815 i København (Garnison) med Anna Sophie Pauline Bruun. Kom i Randers skole maj 1806 (2. latinske klasse). Forlod skolen juli 1810 på grund af svagelighed. 26.4. 1813 exam. jur. (bekvem, vel). Kaldes efter vielsen prokurator. Senere skæbne kendes ikke. Jurister 1736-1936.

August nærede ikke den samme skræk for fødselsdage som sognepræsten. Han fulgte farfaderens, den gamle overkrigskommissær Christian Heinrich v. Würtzens, eksempel og giftede sig på sin fødselsdag. Brylluppet fandt sted i Kettrup kirke den 29. april 1827:

"- da den 33 årige Bestyrer af Hanherreds Apotek August Mathias Valentin v. Würtzen blev viet til den 25 årige Laurentze Christine Hviid, født på Ågård den 6. Marts 1802, boende hos Moderen i Hjemmet i Kettrup. Forlovere var Propr. Mørch, Nørtorp og Apoteker Dahlerup, Thisted."

August var nu faldet til på egnen. Hans fremtid synes fastlagt i hvert fald for en årrække. Fredensborgdrengen, der havde levet de første 10 år af sit liv i ret små kår med moderen som eneste forsørger - hendes pension var kun 50 Rd. årlig. Kostskoleeleven, som formående slægtninge fik sluset ind til en god uddannelse på Frederiksborg Lærde Skole, disciplen fra Frederiks Hospitals Apotek, et højt estimeret lærested i selve Kongens København, var havnet her i den omblæste, nordjyske afkrog ved Mølleåens sumpede bredder.

Var han mon tilfreds med det? Ja - det har vi hans egne ord for.

Apoteket i den stråtækte Hvidshøjgård blev familiens første hjem. Her er alle børnene født. Mathias Hviid Würtzen var den næstældste. Han havde tre søstre, Frederikke, Caroline og Christiane, og en broder, Wilhelm, som døde endnu ung og ubemærket. Den lille Mathias, min bedstefar, har allerede fra barnsben indsnuset så meget af apotekeratmosfæren, at han tidligt bestemte sig til at gå i faderens fodspor.

Det gamle apotek på Hvidshøjgård var en blandet landhandel. Det fremgår af annoncen i forbindelse med åbningen i præstegården i 1825, hvor man anbefaler sig med medicinalvarer, med alle former for urtekram, maling, god gammel rødvin samt rom og punch etc. - billige priser samt hurtig og reel behandling forsikres enhver som måtte reflektere på tilbuddet.

Som man ser, var der tilknyttet en betydelig regulær købmandshandel til bestillingen som apoteker. I begyndelsen var det nok ingen guldgrube, men dog en god og fast indtægt, en solid og tryk ramme omkring den voksende familien.

Apotekerhistorien fortæller da også om hastigt voksende priser på apoteksprivilegier. I 1860 blev Kettrup Apotek med tilhørende landejendom, Hvidshøjgård, solgt for 25.000 Rd., medens godset Ågård i 1820 kostede 29.000 Daler sølv.

Til hjælp i apoteket og landbruget var der 7 faste medarbejdere, men ellers er det kun sparsomme efterretninger, vi har fra Kettrup Apotek i vor oldefars tid. På apoteket boede også svigermoderen madam Hviid, tidligere Ågård, og

hendes ugifte datter Mette.

Et enkelt og helt håndgribeligt bevis *) på, at apotekeren i Kettrup var en samvittighedsfuld forretningsmand, der sørgede for at få sine tilgodehavender hjem - også fra Haursløv fattigkasse, har vi dog følgende:

1830		Debet		
		Rdl.	Mrk.	Sk.
Nov.	26	Thee 2 Mrk. 2 Sk. een Pl. Draaber		
		1	3	
		2 Mrk. 10 Sk. 1 Pl. Saft 4 Mrk. 4 Sk.		
Dec.	7	1 Ds. <u>Latwerge</u> 2 Mrk. een Pl. Draaber		
		2 Mrk. 6 Sk. Een Ds. Salve 1 Mrk. 2 Sk.		
	20	een Pl. Draaber 2 Mrk. 6 Sk.		
		1	•	10
	26	Thee 2 Mrk. 4 Sk. Urter 2 Mrk.		
			1	8
		Een Pl. Draaber 1 Mrk. 8 Sk.		
1831			1	2
		Een Flaske Draaber		
Jan.	14	Een Pl. Draaber 2 Mrk. Thee 3 Mrk. 12 Sk.		
		1	2	8
		1 Eske Pulver 2 Mrk. 12 Sk.		
		5	2	4

Hannherradernes Apothek i Kettrup
18de Februar 1831
Underskrevet Würtzen

Regningen lyder på the og dråber, pulvere og latvørge, og er absolut ikke billig: 5 Rdl., 2 Mark og 4 Skiilling. Det var mange penge i datidens mønt. Det svarede til en daglejers løn i 62 dage. Ikke underligt at mange fik medicin på sognets regning. Den er underskrevet den 18. februar 1831 af Würtzen.

En søn af en senere apoteker ved navn Holten, der tilbragte sine drengeår på Kettrup Apotek, fortæller, at der var 30-40 Tdr. land til Hvidshøjgård, 4 heste, 20 køer, foruden får, høns, duer og kalkuner. I Mølleåen havde apotekeren sine ruser, men der var hverken elektrisk lys, telefon eller jernbane. Dampskibet kom med varer fra København og lagde til i Aggersund og så blev der stor travlhed ude og inde. Forbindelsen med København var således ikke så kompliceret, som man skulle tro.

Kettrup Apotek var på Hvidshøjgård indtil det ved jernbansens åbning i 1897 blev flyttet til Fjerritslev.

*):

Artiklen er fra Løgstør Avis den 18. juli 1981 og skyldes K. Johansen, Ålborg Universitetscenter. Den er tilsendt mig af Carl Würtzen, Løgstør.

TANDERUPGÅRD

Endnu i sine velmagtsdage, 43 år gammel, sagde August Mathias Würtzen farvel til farmacien og købte Tanderupgård. Hvorfor blev han så tidligt træt af det fag, hvor han i kraft af en ret lang uddannelse hørte hjemme?

Hvorfor købte han ikke Kettrup Apotek af apoteker Dahlerup, som desuden ejede Thisted Apotek og Thyholm Apotek? Dahlerup ville jo alligevel ikke beholde apoteket, som han solgte 4 år efter til W.E. Bendixsen af den kendte slægt fra Randers.

Var det mon broderens, cand.jur. Christian Würtzens, usikre fremtid, der gav stødet til, at familien flyttede til Tanderupgård? August kan ikke have været ukendt med dennes tiltagende svagelighed. Han kendte nøje Christians vanskeligheder og vidste, at han ville have svært ved at klare sig uden tante Behmanns omsorg og pleje - hos hende har han sikkert boet.

August så hvor det bar hen og har følt sig tilskyndet til at optage ham i hjemmet. Hans husholdning var i forvejen ret omfattende med 5 børn, svigermor Marianne Hviid og hendes ugifte datter Pouline. Familien havde behov for god plads - måske også for større indtægter.

Oldefar Würtzen på 75 års dagen mens han boede i Køge hos datteren Caroline, gift Hasselbalch:

Den 20. februar 1837 købte han da Tanderupgård i Bejstrup af Christen Peder Christensen, som "gøre vitterlig, at jeg hermed til Fuldbyrdigelse af den mellem Apotheker A.M. Würtzen på Hvidshøjgård og mig under 14. Juni 1836 oprettede Kjøbekontract angående Tanderupgård m.m. skjøder og overdrager til bemeldte Hr. Würtzen Gården Tanderupgård." Der var et jordtilliggende på 11 Tdr. hartkorn og i handelen indgik en parcel i Skrøm By.

Tanderupgaard.

Det ældste eksisterende billede af gården ses her. Det er fra 1908. Det er den velkendte type fra omkring århundredskiftet, som regel med en have, af den altid blæsende vestenvind formet efter en vinkel på ca. 35 grader i forhold til det omliggende terræn.

På oldefars tid var byggeskikken anderledes, der har nok været flere enkeltstående, stråttækte huse omkring den firelængede gård. Han trak sig tilbage i en tidlig alder, men det var absolut ikke ualmindeligt den gang, at en apoteker tilbragte en slags otium på en god gård med tilstrækkelig medhjælp til at familien kunne leve standsmæssigt.

BREV FRA FÆTTEREN I KØBENHAVN

En dag kommer landpostbudet til Tanderupgård med et brev fra fætter Christen, som er major i artilleriet og bor i København. Mærkeligt nok - synes man - er det ikke fra Augusts eneste broder Christian, for det er ham det drejer sig om. - Han er åbenbart for tilbageholdende til at skrive selv.

Allerede i en alder af 46 er han på grund af tiltagende svagelighed i færd med at trække sig tilbage som kopist i rentekammeret og han ønsker meget at bo hos broderen.

August svarer tilbage, at han allerede er orienteret af sin svoger, om at broderen vil besøge ham i sommer, og tilføjer, at såfremt han ynder egnen og vil tage til takke med en tarvelig levemåde, så vil de alle glæde sig til hans ankomst og over, at han vil tage ophold hos dem. Han kender ikke selv fatteren og tilføjer, at han har haft to strenge år med at bringe gården i god drift. Den var meget forsømt ved overtagelsen og alt hvad han fik i medgift er brugt dertil.

For øvrigt har han nylig tabt ikke mindre end 300 Rd. på sine raps, hvilket han slet ikke kunne tåle. Men broderen er hjertelig velkommen og pengespørgsmålet bliver de nok enige om. Han er selv rask og i godt humør og glæder sig sammen med sin kone over deres fem børn.

CHRISTIAN HENRIK V. WÜRTZEN

Christian Henrik v. Würtzen blev født den 17. december 1792, men hvor vides ikke. Faderen, Frederik Gotlob v. Würtzen, havde bageriet på Kastellet sammen i entreprise sammen med bedstefaderen fra 1. januar 1784. Men han havde ikke bopæl på Kastellet længere end til 1792.

Det er allerede nævnt, at Chr. gik i Frederiksborg Latin-skole, vel samtidig med sin 2 år yngre broder August. Han har skrevet petitum ved Københavns Universitets juridiske fakultet i 1815-16.

Om hans videre skæbne vides, at han i 1817 underkastede sig den latinsk-juridiske embedseksamen, som han bestod med karakteren "haud illaudabilem", dvs. 2. karakter, men først i april 1818 lykkedes det ham efter gentagne forsøg at få ansættelse i det kgl. rentekammers jyske og lollandske landvæsenskontor som volontør.

Han stiledede efter stillingen som kopist i rentekammerets danske kammerkancelli. Den fik han ikke, men ved kgl. resolution af 6. maj 1826 udnævntes han omsider til kopist i jyske og lollandske landvæsenskontor.

Efter ansøgning afskedigedes han ved kgl. resolution den 18. november 1837 på grund af vedvarende svagelighed (medd. fra Rigsarkivet den 26.2. 1979).

TO BRØDRE - APOTEKEREN OG KOPISTEN PÅ TANDERUPGAARD

Der forløb nogle måneder forinden Christian fik sig viklet ud af ministeriet, eller rentekammeret som det hed den gang, men en efterårsdag hen under jul rullede kareten omsider ind på gårdspladsen med ham selv og alle hans pakkenelliker.

Den lange rejse var ham en stor oplevelse og han havde brugt næsten alle sine kontanter. Han melder fuld af optimisme tilbage til fætteren i København, hvilken overstrømmende modtagelse han fik - med åbne arme - ikke blot af broderen og dennes familie, men også af deres venner.

Han sender mange kærlige hilsener "til min ædle Tante Behmann, der stedse har vist sig mod mig som en Moder". Han regner ikke med nogen sinde af vende tilbage til stillingen i rentekammerets jyske og lollandske landvæsenskontor, for det var dér han var. Han søgte kammerkancelliet, men fik det ikke.

Det er varme afskedshilsener, han sender til sine medarbejdere på "Contoiret" - især Capitain Kirchhoff og hans elskværdige søster samt fuldmægtig Hansen, der har vist sig som "en brav og virkelig Ven .." Ligeså takker han det høje Collegium "for den mod mig udviste store Bevågenhed ved at tilstå mig Understøttelse. - Anmod Kirchhoff om ved Lejlighed venskabeligt at hilse Lose og med ham Wassard og Brammer og Familie, hvis Minde aldrig skal uddø af mit Hjerte ..."

Således blev da Christian indlogeret i hjemmet på Tanderupgård hos den to år yngre broder, hvis husstand efterhånden bestod af ti personer, heraf tre nære slægtninge i fast pension.

DEN GRÅ HVERDAG PÅ TANDERUPGÅRD

Efter at de bevægede velkomstceremonier var overstået, efterfulgt af en stille, landlig jul, begyndte hverdagen lidt efter lidt for den nybagte pensionist.

Livet på Tanderupgård fra vor oldefars tid er vi henvist til at betragte gennem Christians briller - der findes ikke andre. Han er ingen glad mand, men syg og tildels invalideret af gigt. Ved ankomsten kunne han ikke stige ned fra vognen ved egen hjælp. En tidlig afbrudt karriere det er, hvad han er nået til efter 18 års tro tjeneste i finansministeriet. Han er et følsomt gemyt, et skilsmissebarn, der under opvæksten alene var henvist til moderens omsorg og senere til det stillesiddende og ensformige indendørsliv i ministeriets kontorer. Han er blevet en kende pylret og

pedantisk, men absolut en mand med en høj grad af dannelse, der behersker formen, sproget og stilen. I en forbeholden og nedstemt tone leverer han os i sine breve et billede af sin egen dagligdag - desværre med bemærkelsesværdigt få kulisser - men også et selvportræt, afstemt i sagtmødige grå nuancer.

Hvis han nogensinde har haft en vid horisont, så er den tydelig skrumpet ind ved omstillingen til Hanherred. Skuffet - har han i virkeligheden allerede trukket sig tilbage fra verden og lever sit eget stille liv. Han skriver kun om de nære ting og mest om sine små bekymringer for dagen og vejen, sine egne og broderens, hist og her en ordknap bemærkning om sit helbred.

Der er ingen udendørs billeder af egnen - ingen opadstigende lærker mod blå forårshimmel, ingen gule kornmarker - og kun en meget lakonisk bemærkning om Limfjorden. Den er fra isvinteren i marts 1839: "Skibsfartens Standsning sætter hele Egnen tilbage - alt går i stå. Gid Rentekammeret snarest vilde hjælpe mig, at jeg kunde få min Broder betalt." Indendørs oplever han kun få solstrejf - mest når posten fra Ålborg kommer med en pakke eller med breve med uventede gratialer fra rentekammeret eller måske oven i købet fra selve kongens chatolkasse.

Der er intet af hin anden fætter, den navnkundige Vilhelm Ferdinand, Frederik VII's tro tjener eller "legekammerat" som han også er blevet kaldt, intet af hans djærve appetit på livet eller bramfri dynamik, der nu begynder at give ekko i aviserne.

Der stod nok en gang for Christians indre blik et billede af en kongetro embedsmand i statens tjeneste, men det er flimret bort sammen med de fejlslagne bestræbelser for at få foden indenfor rentekammerets danske kammerkancelli.

Christian finder udsigterne for sin egen fremtid mørke og tæt knyttet til broderens større eller mindre held med landbruget. Det bekymrer ham meget, at høsten ikke faldt ud, som det var ventet, på grund af den idelige regn - helt til sidst i september ligger alle ærterne endnu ude på marken og regnen siler ned.

Jorden er dårlig og skatterne høje: " - selv håber jeg stedse til det bedre, men jeg ser ingen Fremgang, - imidlertid forlader jeg ham aldrig med mindre Gårdens Salg og en sådan mulig Forandring i hans Stilling skulde, som Gud forbyde, ikke tillade ham at have så mange til Huse."

Der er den sandhed deri, at August har måttet låne af Ålborg Hospitals midler, men det behøver broderen ikke at være bekymret over, for August er en mand med begge ben på jorden, en dygtig administrator og en solid betaler. Heri har han en god støtte i sin kone, Laurentze, som er på færde alle vegne, tidligt og sent.

Man aner megen flid og stor nøjsomhed. Rokken spinder og strikkepindene knitrer. Når frakker skal sys af nyt eller brugte vendes, er rangforordningen: August selv, broderen og endelig Mathias, der må nøjes med at overtage farbroderens aflagte. Men de lidt mere luksusprægede beklædningsgenstande som halsbind, hat og handsker f.eks. til brug ved tante Behmanns død forskaffede han sig egenhændigt hjem fra et anerkendt firma i Ålborg. Det hørte nu en gang med til garderoben, når man færdedes inden for det ærværdige rentekammers mure. Han var ikke helt blottet for forfængelighed, således ønskede han sig "et inderligt, kjært Minde" om tante Behmann - meget diplomatisk begyndte han med et lommetørklæde eller en bog "naturligvis af ingen videre Værdi", indtil det omsider afsløredes, at det var onkel Behmanns ur, han ønskede sig så brændende. Endnu mere diplomatisk slutter han med, at det vilde være ham ligeså kært, hvis Frederic eller Louise Kichhoff eller nogen af selve familien fik det.

Men det var ikke ulykker altsammen. Han havde en hjælpsom fætter, nemlig Christen, som han uafslædig støtter sig til. Dennes sidste københavnske adresse var Overgaden neden Vandet nr. 159. Den var bekvem for allehånde mindre byærinder - og de større med. Christen var ældste søn af en søskendeflok, der fortrinsvis var spredt rundt omkring i provinsen, og de sparede ham ikke. Han var deres rådgiver i økonomiske spørgsmål og solgte deres obligationer, når kassen var tom og det skulle helst gå stærkt. Han må have haft en masse hovedbrud med deres indviklede transaktioner. Karakteristisk nok var han også den næstførste, der faldt fra, men da var arvesagen, eller processen som den hed, afsluttet og vundet.

For fætteren var Christen også det beredvillige mellemed til rentekammeret. Ikke blot ved de ordinære udbetalinger af pensionen, men ved ansøgninger om gratialer m.v. Til gengæld er Christian ikke længe om at betros sig, når han skylder landposten for to breve, eller at det koster ham 8 skilling om ugen, at han ikke kan barbære sig selv.

I vinteren 39 går det ret godt med helbredet. Luftforandringen adspredde ham og som vi allerede har hørt får han indpas i familiens omgangskreds. En dag i slutningen af marts er der fælles kanetur til nogle venner en halv mils vej borte.

Men midt om sommeren må han holde sengen med "koldfeber" - en influenzalignende sygdom, der hærgede hele Europa 1836-38, især langs Nordsøens kyster. Han er stadig bekymret for sin fremtid og overvejer alvorligt: "at anholde Direktionen for Stiftelsen "Trøstens Bolig" om en årlig Understøttelse på Grund af, at han fra 1818-37 fungerede som Secretær og kun fratrådte som Følge af Svagelighed." - Han vil dog først høre Christens "gode Betænkning" om sagen.

Uventet, men særdeles belejligt, kommer der så et par pengesendelser fra postkontoret i Ålborg, der giver ham nyt mod. Han sender bud til Ålborg efter den engelske, den tyske og den latinske grammatik og begynder at læse med den ældste søn Mathias.

De bidende vinde fra de store østlige fastlande er hård ved helbredet: " - idelig har jeg i denne Vinter været plaget af Gigt især i Tænderne og snart har den ene snart den anden Kind været ophovnet og har jeg således ikke været nær så rask i Vinter som forrige Vinter". Østenvinden især er ham ubehagelig. Det var den vej faderen rømmede, da Christian kun var to år, efterladende ham selv og broderen med en enlig mor og til en usikker fremtid - Det var snart 40 år siden.

Den 7. august 1841 får Christian meddelelse om, at fætteren har mistet sin lillesøster Grethe (Anna Margrethe v. Würtzen, f. 16.6. 1800, d. 11.7. 1841) "hvilket smertede mig meget, ... dog eftersom Ulykken skulde være, da Gud ske Tak og Lov, at det hverken var Carl eller Emil, som jeg holder særdeles meget af." (Cand.jur. assistent i indenrigsministeriet med bopæl på Vesterbrogade, henholdsvis handelsfuldmægtig, senere bosat i New York).

Om efteråret hjemsøges gården af en ny epidemi, denne gang den såkaldte nervefeber ... "min Svigerinde må endnu holde Sengen ligesom to Karle, en Pige og en dreng. Min Broder og jeg selv er hidtil gået fri ligesom Madam Hviid, - forresten er jeg kun svag".

I sommeren 1842 flytter fætteren til Christianshavn. Det forlyder, at han skal træde ud af tjenesten som major og batterichef med pension allerede kun 50 år gammel, men han forbliver i aktiv tjeneste. Christians helbred er fremdeles kun ringe, men han lever dog i det glade håb, at fætteren med samme omhu som tidligere vil sørge for det forventede gratiale til oktober flyttedag. Han hjælper stadig børnene med undervisningen "i det mindste efter Evne. De to ældste, Rikke og Mathias, skal i Vinter gå til Præsten - en drøj Udgift for ham (August). Hele Familien har det godt, endogså jeg har det godt."

Fra januar forflyttedes Christen som major og søkrigskommissær til Vejle. Fætteren på Tanderupgård gratulerer ham med ansættelsen og beder ham samtidig sørge for, at hans pension fremtidig anvises til udbetaling over Ålborg Postkontor samt om genparten af tidligere indsendte ansøgninger - "jeg ved nemlig ikke engang til hvem de skal stiles".

De to brødre på Tanderupgård er meget forskellige. August, den yngste, er aktiv og udadvendt, han har lyst til at deltage i alt, han praler med at han siden den dag han kom på apoteket i 1811 og indtil nu ikke har været sengeliggende en eneste dag. Hans kone er en dygtig husmoder, der

ikke lægger hænderne i skødet. Han har fem børn, der alle hidtil har været sunde og stærke ligesom deres far. Han har tilsyneladende ikke meget til fælles med Christian, der er svagelig og tidligt slået ud.

I det sidste brev fra Tanderupgård af den 8. juni 1844 får vi at vide: "at min Broders ældste Søn Mathias (bedstefar) kom til 1. Maj på Apotheket her i Egnen, overensstemmende med hans egen Lyst."

På dette brev får Christian tilsyneladende ikke svar - "undtagen lidet gennem Madam Bendixsen, som besøgte sin Fader i Vejle". (gift med daværende apoteker W. Edv. Bendixsen, Kjettrup). Korrespondancen er ved at ebbe ud. Det har sin naturlige forklaring derved, at Christen er alvorlig syg og døde den 23. november 1844.

Således sluttede korrespondancen mellem København og Tanderupgård - mellem majoren og juristen. De må have kendt hinanden godt fra ungdommen, aldersforskellen var kun to måneder. Deres uddannelse medførte, at de færdedes på centrale steder i København, der dengang ikke var så stor. Kun den første har gemt den sidstes breve, og det er gunstigt for vor gren af familien, for ellers havde vi intet vidst om livet på Tanderupgård.

DE SIDSTE ÅR PÅ TANDERUPGÅRD

Hvordan det gik den ubehjælpssomme Christian efter at fættøren var flyttet til Vejle og død der, det kan vi kun gisne om. Han har sikker savnet ham stærkt som støttepunkt for sine mange gøremål i hovedstaden.

Det eneste vi ved, er at han døde godt fire år efter, en stilfærdig og upåagtet død som forhenværende, uden at det ses at have givet anledning til omtale i familiens breve. Men altså i familiens skød hos broderen. Sikkert har der dog været deltagelse fra den københavnske gren af familien, som han kendte godt, i modsætning til August. Det viser hans kommentar til Grethes død i et brev til Christen, hendes bror. Jo, han kendte godt nok familien fra kommandantgården på Kastellet, men det ser ud som om bekendtskabet først rigtig har udviklet sig, efter at August havde forladt byen for at gøre tjeneste på forskellige apoteker i provinsen, dvs. efter 1816 - Og farbror Carl Gotfred havde bemærket i et brev til Christen, at han havde fået sin juridiske eksamen.

Da døden først havde holdt sit indtog på Tanderupgård, blev den en hyppig gæst. Året efter døde Augusts svigermor. Hun havde længe skrantet - "Madam Hviid må idelig holde Sengen" er det stadige omkvæd. Hun var den brave kone, af Colding familien, der styrede det store gods Ågård efter mandens

Men Mathias Hviid Würtzen beholdt kun Tinggården til juli 1868 da han flyttede tilbage til Thisted, nu med 6 børn, for at drive materialhandel.

Allerede året efter døde datteren Frederikke. Det var hende og Mathias, onkel Christian holdt privatskole for, mens familien endnu boede på Tanderupgård.

Datteren Christiane var for længst fløjet af reden og gift med købmand Kjeldgård, Slettestrand.

Den forhenværende apoteker var nu helt alene og besluttede sig til at forlade egnen for at tilbringe resten af sit otium hos datteren Caroline, der var gift med købmand, etatsråd Hasselbalch, Køge. Han døde den 10. august 1875 i den høje alder af 81 år. Det eneste billede vi ejer af oldefar er sikkert taget her på hans 75 årsdag. (Om familien Hasselbalch findes et righoldigt materiale i byhistorisk arkiv, Køge.).

CHRISTIANE HENRIETTE KJELGÅRD, f. WÜRTZEN

Christiane var kun 20 år, da hun den 23. september 1832 blev gift med den 17 år ældre købmand Christen Kronborg Kjeldgård (1815-1886). Han var født i Slettestrand og oprindelig skudehandler.

Under krigen 1848 blev han kendt på egnen for at have et velassorteret lager af krudt og bly, hvad der forskaffede ham ikke blot en vis medbør for så vidt angår handelen med skuder, men også en profitabel "good-will" hos forstanderskabet.

*Christen Kronborg Kjeldgaard
Christiane Henriette Würtzen
(II)*

Det kom ham til gode, da han lige før jul 1845 søgte amtet om den så eftertragtede udvidede handelsret, som den gang var en forudsætning for at drive almindelig detailhandel. Han fik da en pæn påtegning fra forstanderskabet, hvor der bl.a. stod, at han var oplært i handelen og dertil havde conditioneret i Altona, i Norge og her på kysten. Således blev da Slettestrand hjemstedet for egnens første købmandsforretning, som havde til huse i den lune stråttækte bolig, som er så typisk og tilvant for vestkysten.

1861 flyttede ægteparret til Aggersund og drev købmandsforretning der, men Aggersund var ikke lykken for den 46 årige købmand, som for øvrigt var fætter til manden på Aggersborggård, beliggende nord for Limfjorden kun et par kilometer fra byen. Kjelogård var handelsuddannet i Hamborg og fin og nobel i sin levevis, men han havde ikke heldet med sig.

Hans kone, Christiane Henriette, var født på Kettrup Apotek, men da hun var fem år, flyttede familien til Tanderupgård og det var her fra hun blev gift med Kjelogård. De bar deres skæbne trofast med hinanden og deres seks børn. Efter mandens død fulgte fru Kjelogård hver søndag med fra kirken til Aggersborggård, hvor hun jævnligt blev til mandag eller tirsdag, ja endog lige til onsdag. *)

Efter at Kjelogård var flyttet, rykkede en strandfoged og toldkontrollør ind. Fra 1895 tog han badegæster i pension:

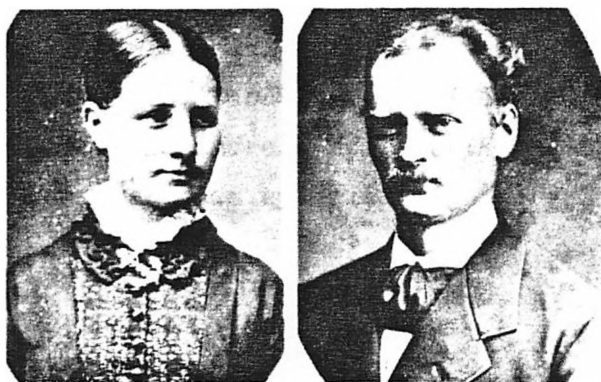
*):

Historisk Årbog for Thy og Hanherred: Aggersborggårds Historie. Medd. fra Carl Würtzen, Løgstør, 5.8. 1983.

Den ældste datter, Laurette Marie, blev optaget i det blankpolerede og velsituerede hjem hos mosteren i Køge og af hende har hun nok fået mangt et godt ord om borgerlig etikette - som hun aldrig siden glemte - med på vejen. Men hun fik også en plads i solen ved siden af den populære onkel Hasselbalch, og sikkert også i mange af byens gadespejle, når han i åben ekvipage og livreklædt kusk kørte sin sædvanlige repræsentationsrunde i byens smalle gyder med de toppede brosten og provinsielle bindingsværkshuse.

En anden datter, Pauline Kjølgaard (1857-1929) ligeledes født i Slettestrand, blev gift med købmand i Braaby (Broby) Viggo Olaf Rye Nielsen (1850-1930), søn af kirkesanger Julius Nielsen.

De boede i Stenlille og i deres hjem har den gamle fru Kjølgaard sikkert tilbragt sine sidste år, for hun er begravet i Stenlille, hvor hun døde d. 2. juli 1894.

*Pauline Christine Amalie Kjølgaard
Viggo Olaf Rye Nielsen
(II D)*

CAROLINE CHRISTINE HASSELBALCH, f. WÜRTZEN

Fra familiealbummet derhjemme husker jeg et portræt af en nobel, ældre herre med bakkenbarter og diplomatfrakke. Det var storkøbmanden, etatsråden fra Køge, Andreas Agerbech Hasselbalch, om hvem det hed sig, at han selv havde skibe i søen. Hans ansigtsudtryk og hele fremtoning udstrålede en vis myndighed og velstand. Han lignede godt nok, det han var. Han var gift med bedstefars søster, Caroline, og således en onkel til min far. Onkel Hasselbalch hed han, når hans navn en sjælden gang blev nævnt.

Men Køge var langt borte, fjern og uvirkelig - længere væk end Amerika i dag. Så vidt jeg ved, var ægteskabet barnløst og den eneste af fars søstre, der kom i huset, var faster Augusta. Men arven efter den rige onkel blev bortdestilleret i et mislykket forsøg med et ølbryggeri, hvorfor hun senere hen i livet blev lidt rodløs som den altid velkomne,

djærve og slagfærdige faster, der kvitterede for opholdet med en tønne æbler til jul.

Han var fra Vendsyssel, en børnerig købmandsgård i Blokhus var hans barndomshjem. Men allerede som 10 årig kom han, ligesom en mindreårig søster, i huset hos mormoderens bror, P.A. Kruuse, der var læge under grevskabet Bregentved og boede i Dalby. Det er forklaringen på, at han kom i købmandslære hos C.F. Lindballe i Næstved, hvor vilkårene ikke altid var blide.

Etatsraad Andreas A. Hasselbalch

Etatsraadinde Hasselbalch, f. Würtzen.

Da den unge opvakte handelsbetjent hin septemberdag i 1856 kom med dagvognen fra Næstved, var søsteren faldet så godt til i lægehjemmet, at hun var forlovet og gift med en søn af huset og nu sad som den meget respekterede kone på Rodegården. Det var hende, hans kæreste søster Charlotte Amalie, der hjalp ham med en lille kapital på 50 Rd. som startkapital, hvilket satte ham i stand til allerede i 1862 at overtage Lindhandsens forretning.

Et par købmandshuse, kgl. agent C.F. Petersen og F.A. Hansen, var allerede veletablerede, men landbrugets forbedrede produktionsvilkår og åbningen af de syd- og østsjællandske jernbaner i 70'erne gjorde Køge til knudepunkt for handel med kul, korn og foderstoffer - han havde medvind.

Et par år efter at han var etableret som selvstændig, giftede Hasselbalch sig med en søster til min bedstefar, Caroline Christine Würtzen, der som bekendt havde sit hjem på apoteket i Kettrup, senere på Tanderupgård. Hun var otte år ældre end sin mand og synes at anskue verden med en vis blaseret skepsis, men absolut ikke uden venlighed.

En søn af familien på Rodegården var indehaver af det kendte vinfirma P.A. Kruuse i Odense - Jens Kruuses barndomshjem og det er hans pen, der bærer ansvaret for at Charlotte Amalies hat gik over i litteraturen (Jens Kruuse: "Din Hat sidder skævt").

Om det hæderkronede firma i Køge fortæller Jens Kruuse: "Huset ligger der endnu, A.A. Hasselbalch står der over Porten. - Derinde regerede den lille dygtige Etatsråd, altid selv tilstede, altid arbejdsom og veloplagt. Ovenpå styrede Etatsrådinden. Om hende stod der stor Respekt. Hun skal have været et storartet Menneske, men hun led af Ordensmani. Ikke et Støvgran fik Lov til at hvile et Sekund i Købmandsgården. Åh, hvor må Pigerne have pisket rundt hos hende. Sådan var der vist aldrig på Rodegården. Hun var 12 År ældre end sin Mand og 12 Gange rigere og 12 Gange 12 Gange ordentligere end Svigerinden på Rodegården".

Ligesom Tietgen - alle virkelige købmænds store forbillede - var chefen altid iført sort jaket, også når han om morgenen med træsko på sammen med et par kolleger nød en bitter i "Guldfisken" på havnen for derefter at inspicere pakhusene. Det blev oprettelsen af Køge Landbobank, men måske især formandsposten i centralforeningen af Sjællands Stifts Købmænd, der forskaffede ham den internationalt ansete finansmands bevågenhed og skænkede ham etatsrådstitlen og Ridderkorset.

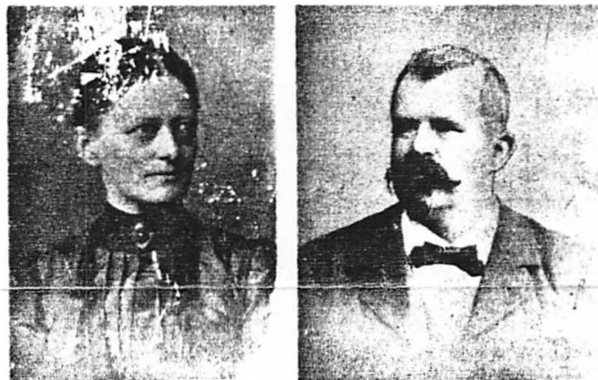
Den fornemme ro, der til daglig herskede i privaten og etikettens stramme regler - som fortolket af hans kone Caroline - var lidt for snæver for hans foretagsomme og alsidige gemyt. Han foretrak fest og glade ansigter omkring sig og havde på professionens vegne også brug for andre kontakter end dem man bespiser på sølvtallerkner. Det hændte at han på sin promenadetur tog et par af byens unge damer med op i kareten rundt på torvet, eller han gik til maskebal uden at fru var med. Når Caroline fik nys om det, så var der altid en løftet pegefinger til etatsråden ved middagsbordet senest dagen efter. Hun var en stilens mester, der forstod sig på at sætte en repræsentationsmiddag i scene - og ægteskabet var i et og alt lykkeligt og harmonisk.

"Hasselbalcherne var altid bredskuldrede, lidt duknakkede, sikre og muntre, men frygtelig farlige og Onkel Agerbech (som han hed i vinhandlerhjemmet i Odense) var simpelthen formidabel." Jens Kruuse skildrer Charlotte Amalie i varme sympatiske farver som den ombejlede værtinde på Rodegården - "med de hvide Længer, Havestuen og alle Herlighederne" - et minderigt samlingssted for de uregerlige og højkrøstede brushoveder af familierne Kruuse og Hasselbalch, men spidder den eksemplariske etatsrådinde på sin spidse, radikale pen - det ligner en sandfærdig historie:

"Da Etatsrådinden lå på sit Dødsleje - hun døde i 1904 - ilede Svigerinden - grebet af stor alvor - til Køge. Hun styrtede fra Vognen og op på Førstesalen og ind til den

syge. Det var på det sidste. Etatsrådinden lå ganske stille. Da Døren gik, løftede hun Hovedet og sendte et træt, mat Blik på den indtrædende. Det glimtede et Øjeblik. Charlotte Amalie, din Hat sidder skævt. Hun var død. Tro mod Ordensprincippet."

Hvis den målbevidste og opadstræbende købmand har følt et savn i sit 40 år lange ægteskab, har det nok været fordi der ikke var nogen arvtager til de betydelige reserver, der i årenes løb hobede sig op på kistebunden, selv om alle velgørende formål blev rundeligt tilgodeset. Men en niece, Laurette Marie Kjelgård (1855-1929), datter af købmanden fra Slettestrand, blev optaget i familien og udfyldte den tomme plads. Hun blev gift med sønnen fra et firma i samme branche, Søren Godtfred Christian Petersen (1846-1904) - opflasket i godt købmandsskab af mester selv og nu indehaver af et konkurrerende og efterhånden ret nærgående firma. Det var ham, der kom til at arve hele herligheden - en efter datidens forhold meget betydelig formue på kr. 700.000 - og som i bedste forståelse med svigerfar Hasselbalch sammensluttede og videreførte de to forretninger som Handels- huset J.C. Petersen, Køge.

*Laurette Marie Kjelgaard
Søren Godtfred Christian Petersen
(II C)*

Note:

Byhist. arkiv, Køge. Radioforedrag den 31.8 1954: Købmand Johan Fursøe, Nørregade 18, Køge.

Frederiksberg Bibliotek: Slægten Hasselbalch.

Hasselbalch var i de sidste år meget svagelig. Efter en alvorlig krise kom han på rekreation på sanatoriet Fossheim ved Christiania. Her døde han den 25. februar 1907 og blev begravet i Køge.

Det var i sin datters og svigersøns hjem vor oldefar Würtzen tilbragte sine sidste år og døde den 10. august 1875 i den høje alder af 81 år.

MATHIAS HVIID WÜRTZEN KOMMER I LÆRE PÅ KJETTRUP APOTEK

Mathias var på forhånd bestemt til at træde i faderens fodspor. Farmacien havde hans interesse. Det var derfor onkel Christian havde undervist ham i latin på Tandrupgård. Nu var han 15 år, tidspunktet var inde til at træde ind i de voksnes rækker.

Fra den 1. maj 1844 fik han plads på Kjettrup Apotek, dvs. i hjemmet fra den første barndom. Det var han kendt med og det var i nærheden. Her krydser hans vej for første gang navnet Bendixsen, som han også skulle møde senere i livet på professionens vegne. Wilh. Edv. Bendixsen var indehaver af privilegiet, men han forpagtede det til Frederik Holm, som altså var Mathias' principal.

Det var syv år siden han havde haft sit hjem her, men det var alligevel hjemligt. Han kendte sikkert mange af de mærkelige navne, der stod skrevet på flasker og krukker, skuffer og skabe - i hvert fald ordet "Pecunia" på pengeskuffen. Det havde han hørt så ofte hjemme hos faderen og farbroderen - de kunne jo latin begge to.

Nu skulle han også møde livets barske sider, blive purret ud midt om natten, når landlægen brasede ind med vrede ukvemsord for at ordinere piller og pulvere, miksturer, dekokter, der skulle koge en halv time, latværger og plastre, der skulle smøres, for nervefeber, koldfeber, nyregrus og buldne fingre - og som tilmed spurgte ham "Hvad han var for et blegnøb".

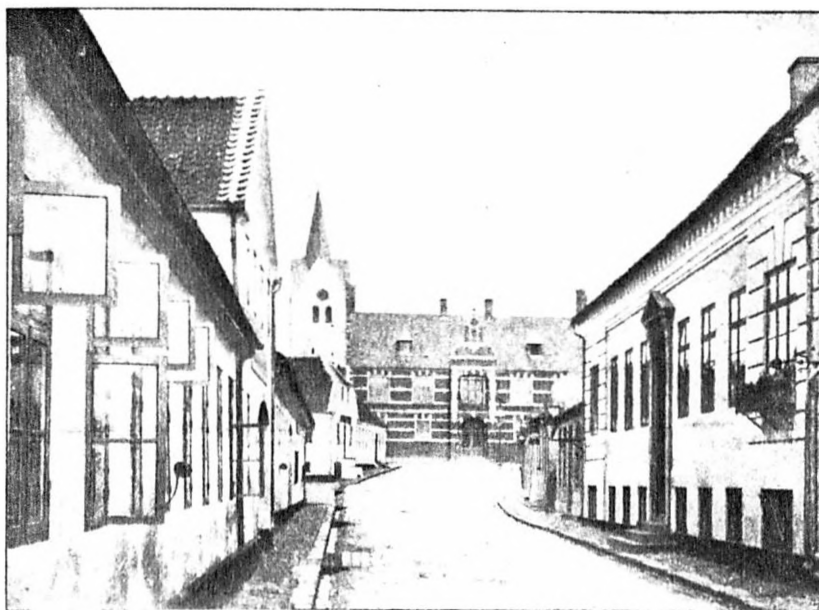
Men ellers var her meget rart. Han havde også fri, selv om det var meget småt med det. Han var conditionerende, som det hed den gang i det bedre selskab. Apotekernes ret til at gøre "Apotekerdrengene til Svende" var ophævet allerede i 1811 ved indførelsen af fysikateksamen. Han behøvede ikke i sin fritid at strejfe rundt på marker og i engene, hvor Mølleåen snoede sig tæt forbi morfaderens gamle herregård, med botanikerkassen over skulderen. Det var først i 1844, den nydannede Apotekerforening begyndte at arbejde for særlige lærerstillinger i botanik. Men Sundhedskollegiet afviste - farmaceuter kunne følge de eksisterende forelæsninger for vordende læger.

Det er endnu alt for tidligt at vikle Mathias ind i eventyr og intriger. Foreløbig har han nok at gøre med at lære at smøre et ordentligt plaster og læse Pharmacopoea Danica af 1840. Men da de første fire år var gået med det, begyndte han at få dun på hagen, det senere så destinguerede mefistiskæg, som vi alle kender så godt fra familiealbummet.

Han var nu parat til at indstille sig til den såkaldte fysikateksamen, der afholdtes af stiftsfysikus ofte i forbindelse med den årlige visitats på apoteket. Men det ser ud som om Mathias har aflagt et besøg i selve Ålborg for at dokumentere sine færdigheder for den høje embedsmand. Han bestod med karakteren "meget duelig" og havde nu jus practicandi som medhjælper på apoteket på eget ansvar.

DISCIPELTIDEN PÅ THISTED APOTEK 1850-1852

21 år gammel forlod den unge Mathias for alvor barndomshjemmet i V.Hanherred og rejste til Thy, til købstaden Thisted. Hermed begynder et nyt og betydningsfuldt afsnit af hans liv. Den 1. maj fik han plads på Svane-apoteket hos apoteker G.A. Eyber, for hvem han disciplinerede til august 1852. Han nye chef var en ung mand - kun 7 år ældre end han selv og fra Ørumgård i Thy. Han var nygift, forøvrigt med datteren af en overkrigskommissær - en titel der måske ikke var så usædvanlig den gang.

Svane-Apothek i Thisted 1884.
Apotheksjendommen ses i Forgrunden tilhøjre.

Apoteket lå også i 1850 i Storegade. Det så ud som vist på billedet. Facaden blev ikke ændret før ved ombygningen i 1898. Her kunne han få en sidste afpudsning under større og nok så tidsvarende forhold, forinden han begav sig til København for at afslutte sin uddannelse.

Studiet var meget frit den gang, men dog lagt i nogenlunde faste rammer ved Ørsteds skærpede ordning for "Pharmaceutisk Examen". Visse lærebøger rekommanderedes, men en samlet studieordning savnedes. Der var heller ikke nogen læreanstalt specielt for farmaceuter. Det blev almindeligt, at farmaceuter hørte spredte forelæsninger ved universitetet.

Apoteker C.F.A. Gottschalch, som ejede ejendommen fra 1884 til 1891, er mester for nedenstående tegning fra gårdsiden. Den ser meget traditionel og hyggelig ud med trappen op til den høje stueetage og vildvinen op ad udhusets tag, pumpen og over det hele dannebrog vajende for den blæsende vestenvind.

På bedstefars tid var det almindeligt at disciplene boede og spiste på apoteket. Han har altså haft et hjem her hos apoteker Eyber og frue, sandsynligvis sammen med andre af personalet.

De to små døre til højre i billedet repræsenterer i al beskedenhed datidens komfort for såvidt angår hygiejniske faciliteter. Til venstre for trappen ses en af de uhyre pumper, der var anbragt på gader og pladser. Vandværket, og dermed rindende vand med alle de deraf flydende bekvemmeligheder, kom ikke før i 1906.

Svane Apoteket i Thisted. Gaardparti 1884.
Efter Tegning af Thv. Apoteker C. F. A. Gottschalch *Pp. 1884-91*

Som det fremgår af billedet lå apoteket den gang som nu i Storegade lige ved rådhuspladsen eller Store Torv. Midt i billedet ses den gamle præstegårds renaissancegavl. Den høje bygning bag ved med kvisten er apoteket. Apotekeren og præsten var naboer, deres haver stødte op til hinanden.

Med sine godt 2000 indbyggere var Thisted kun en lille provinsby da Mathias begyndte som discipel i 1850.

Men uden attraktioner og seværdigheder var byen ikke. Der var skoven, eller plantagen som den hed. Her lå Sangernes Hus, den tidligere restaurant "Sommerlyst", hvor vi nu ved, at den unge farmaceut hyppigt kom og dyrkede sin interesse og anlæg for sang sammen med sangforeningens andre medlemmer. Det forekommer ikke overraskende, fordi hans søn Christian, apotekeren i Vanløse, havde en køn stemme. Mathias kunne tage hjem til Tanderupgård, men det var en lang og besværlig køretur i den stive diligence på 6-7 mil. Han har nok haft jævnaldrende kammerater i byen, måske endda allerede indledt bekendtskabet med familien på St. Djernæs, der hørte under apotekets naturlige opland. Der var jævnaldrende ungdom på gården til at formidle selskabeligt samkvem.

Store Torv ca. 1875. Den gamle præstegård midt i billedet. Til højre Kiils gård (nedrevet 1889) Kammerråd Lykkes gård (senere konditor Krabbe) hotel »Thy« og den gamle borgerskole.

KENDTE NAVNE I HAVNEBYEN THISTED 1825-1850

Natten til den 5. maj 1825 hærgede en voldsom stormflod Europas vestkyst helt ned til Holland. Havet brød gennem Aggertangen flere steder og åbnede en sejlrende, der skulle få stor betydning for sejladsen i Limfjorden og bane vejen for bedre handelssamkvem ad søvejen for de gode Thisted-borgere. En stor del af udenrigshandelen var hidtil gået deres næse forbi. Thisted lå for langt inde i bunden af fjorden. Al import og eksport på Hamborg og Altona såvel som Norge, Holland og England blev ekspederet via Klitmøller, der var en anseelig by, mens Thisted førte en upåagtet tilværelse og havnen ganske stille sandede til. På en nat ændrede stormfloden byens status som havneby, men den gamle brygge var slemt molesteret.

I denne sammenhæng dukker et par kendte navne op: Lützhøft og Bendixsen. De kom oprindeligt til den nordjyske provins fra forskellige egne af landet, så at sige i embeds medfør. Fra det ansete og børnerige rådmandshjem i Randers kom en af døtrene, Marie Elisabeth Bendixsen, som ganske ung i pleje hos sin morbroder, herredsfoged Chr. Fischer, i Vestervig. Ikke mindre end tre af hendes brødre fulgte efter: Vilhelm Edv. Bendixsen (1809-1856), apoteker, Frederik C. Bendixsen (1803-1872), tobaksfabrikant, og Emil August Bendixsen (1807-1881). Den kun 18 årige, kloge og karakterfulde Elisabeth - Lise kaldet - ægtede prokurator Hans Ditlev Lützhøft og postekspeditør Emil August Bendixsen giftede sig med Margrethe Kirstine Skibsted (f.1822), en søster til vor farmor fra St. Djernæs. Carl Frederik Bendixsen, kendt som tobaksfabrikant og meget andet, giftede sig med Mariane v. Mehren. I virkeligheden blev der den gang knyttet forbindelser, der var levende endnu i vore forældres tid.

Marie Elisabeth Lützhøft, f. Bendixsen.

Hans Ditlev Lützhøft.

I spidsen for øvrigheden i Thisted sad indtil midten af afvigte århundrede Gerhard Faye (1760-1845) og Jes Lützhøft (1771-1838) - amtmanden og byfogeden. Faye var fra Lyngdal i det vestlige Norge, hvor faderen var præst. Navnet er os bekendt fra toldinspektør i Frederiksstad Faye og hustrus besøg hos Carl Gottfred v. Würtzen i 1812, hvis kone af andet ægteskab, f. Schmidt var en søster til fru Faye. Byfogeden var født i Süderbrarup. Blandt hans faddere var mosteren Frederica Amalie Schmidt.

Byfoged Jes Lützhøft havde fra sin ungdom, efter hvad han selv oplyser, ofret sig til pennen og landbruget, hvilket er fortolket derhen, at han var uddannet som landmand og senere blev skriver på et godskontor. Han var ambitiøs nok til at studere til dansk jurist og sluttede sin iøvrigt meget afvekslende løbebane af som byfoged i Thisted og herredsfoged for Hundborg og Hillerslev herreder fra 1811 indtil han døde i 1838. Til denne noble præsentation slutter sig en temmelig nærgående for ikke at sige respektløs karikatur leveret af maleren M. Rørbye, da han besøgte onklen, amtmand Faye, for at male dennes portræt: " - han lignede en Tyrk eller en Jøde i Negligé, han var iført en karmoisinrød Snorejakke og havde et stort Skæg. Han syntes at være at Vrøvlehoved. Han vilde male Æresportene i Anledning af Kongebesøget i 1830, den ene himmelblå, den anden askegrå, for at Kongen ikke skulde tro, at man brugte den samme ved hans Ankomst som ved hans Afrejse." Det er ikke svært at forestille sig, hvordan den vidtberejste maler, elev af Eckersberg og kendt for sine tyrkiske portrætter og billeder af orientalsk arkitektur, har forstået at sætte kulør på selskabslivet i den lille provinsby.

Jes Lutzhoeft.

Sønnen Hans Ditlev mistede tidligt sin mor og kom hurtigt til at stå på egne ben. Fra 1811 til 1819 opholdt han sig på Kongsdal (Holbæk amt) antagelig som skriver på godskontoret, og kun 17 år gammel bestod han dansk juridisk eksamen. Det var også på Kongsdal den unge leutnant Christen v. Würtzen i 1812 som tjenstgørende i artilleriet fra Kastellet modtog en faderlig påmindelse om ikke at indlade sig på kortspil, og det var her søsteren Hanne var hyppig gæst hos familien Lassen. Om den 13 årige skriver har kendt den 19 årige leutnant og hans et år yngre søster er da ret sandsynligt. Familien på Kastellet var i hvert fald nært beslægtet med familien Faye og Lützhøfts farmor var en Schmidt. Det kunne da være en anledning til at omtale amtmanden såvel som byfogeden her.

Da stormen rasede hin nat i 1825 og byen Toft og Agger kirke blev skyllet i havet, var Hans Ditlev en ung mand på 27 år, nygift og fuldmægtig på by- og herredskontoret hos faderen. Men allerede to år efter havde han en prokuratorbestalling, som han forstod at udnytte ved heldige dispositioner. Det første han gjorde var at alliere sig med svogeren om en købmandsforretning på Vestergade, Lützhøft & Bendixsen. Men de gik snart hver sin vej i god forståelse, og indlod sig i mere vidtløftige engagementer med henholdsvis skibe, handel og korn og foderstoffer og tobaksfabrikation.

Især havde den unge Lützhøft, der efterhånden forlod juraen, et åbent blik for havnens betydning. I 1835, da der havde været talt om sagen en halv snes år, henvendte han sig til ministeriet med anmodning om at byen fik et tidsvarende havneanlæg, hvorefter borgerrepræsentationen udpegede en havnekommission med ham som formand. Der kom efterhånden gang i havnen og mange Klitmøllerskipper sejlede gennem kanalen ved Thyborøn. Privat fik Lützhøft også god vind i sejlene - i 1854 havde han fire skibe og var dermed den næststørste skibsreder i byen. Chr. Jacobsen fra Røhr (digterens far) havde to. Sammen med herredsfogeden fra Vestervig var Lützhøft også med til at genopbygge den ødelagte kirke i Agger.

Det var som en velstående mand han i 1848 trak sig ud af de fleste af sine engagementer i Thisted for at dyrke sine marker på hovedgården Tandrup ved Ove Sø. Han var alle dage nøjsom i sin levevis, men absolut standsmæssig i sin fremtræden. Til sine øvrige rigdomme kunne han lægge en gevinst på 50.000 Rd., som han vandt i klasselotteriet og bragte med sig hjem fra Randers gemt under vognhylden tillige med en silkekjole til sin kone og et guldur til sig selv.

Omtrent et halvt århundrede forinden var den ugifte Niels Willemoes ejer af Tandrup. På gården boede også, som en yndlingsnevø og designeret arvtager, hans 34 årige søstersøn exam. jur. Poul Tøfting (1767-1849), en søn af klitkommisær Anders P. Tøfting (f.1730) og Kirstine Marie Willemoes (1743-1820), St. Djernæs. Efter onklens død beholdt Poul Tandrup indtil 1847, da han overlod den til et konsor-

Tandrup hovedbygning set fra syd.

tium af kendte navne, nemlig: Jens Chr. Skibsted (1794 -1861), der nu var ejer af St. Djernæs, Chr. Olesen, Gudum Kloster, og exam. jur. E.A. Bendixsen - i god overensstemmelse med traditionen om at, hvor der var en Bendixsen kom der også en Skibsted - og en Lützhøft.

Brødrene Bendixsen var i midten af forrige århundrede særdeles aktive og kendte, ikke bare i Thisted, men over hele Thy. Enkelte var endda kreative, igangsættende forgrundsfigurer. Af vor egen generation mindes vel kun uklart postmesteren fra Vestervig, den midaldrende Anton Peter Bendixsen, fars fætter, der gik på jagt på Gettrupgård og ankom i standsmæssig mundering på cykel med sine to hunde som forspand. Også huskes vel besøg på Gettrupgård af døtrene Emilie og Hilda. Forbindelsen med broderen C.F. Bendixsen, sagfører og senere bankdirektør i Thisted, var nok mest forretningspræget. For os er de kun navne, som vi ikke forbinder med ret meget.

Men i vore forældres og bedsteforældres tid var familien Bendixsen nærværende i mange situationer langs henad vejen. Først som svogre og svigerinder, siden som fætre og kusiner eller faddere eller bare som forgængere eller efterfølgere. Det var formelt Vilh. Edv. Bendixsen der fulgte efter Würtzen på Kettrup Apotek, selv om han ligesom Dahlerup forpagtede privilegiet ud til en anden. Det var cand. pharm. A.C. Bendixsen som bedstefar afløste som materialist i Thisted og det var endelig Jens Eske Tøfting Bendixsen der, med bankdirektøren som mellemmand, solgte Gettrupgård til far i 1904. De hører til i historien om vor familie - i den lange række af generationer som var med til at tegne slægtens profil.

Den sidste af de gamle Bindixsen'er var Emilie. Hende mødte jeg i Vestervig i 1970. Hun bød mig et glas vin og overrakte mig: Justitsråd, rådmænd Eske Bendixsen og hustru Marie Elisabeth Fischer, deres descendens - nedad siden, tilsyneladende egenhændigt forsynet med navne og årstal, der påviste, at hun var en direkte ætling af Niels Juel, søhelten fra Køge Bugt.

HISTORISKE NOTER OM STORE TØFTING OG SLÆGTEN TØFTING

Omkring 1750 var St. Djernæs i familiens Tøftings besiddelse. Den kom fra St. Tøfting i Ø. Vandet og havde dybe rødder på egnen. Vi vil ikke gå helt tilbage til Adam og Eva, men kun til Christen og Maren. Vi vil nøjes med at gribe ind i handlingsforløbet ca. 1608, da en vis Christen Jensen så dagens lys, og kommet til skelsår og alder kastede sine pæne blå øjne på Maren Terkelsdatter.

Resultatet af dette møde var i første omgang sønnen Jens Christensen (1654-1717) - den første der fik navn efter slægtsgården: St. Tøfting, matr.nr. 4a - en rigtig gammel gård opført i grundmur med stråtag og ca. 250 td. land dog mest hede.

Efter skik og brug fik sønnen navnet Poul Jensen Tøfting (1687-1756). Han var forøvrigt sognefoged og gift med Kirsten Pedersdatter Bach (1703-1785) - og sådan kunne vi fortsætte. Men lad nu denne stoute kongerække af vadmelsklædte jyder hvile i deres tilsandede grave - de vil alligevel kun snakke om stude og Thisted marked.

Men nu sker der noget interessant. Den næste generation af familien rykker nemlig ind på St. Djernæs. Det er Anders Poulsen Tøfting, klitkommissær og gift med Kirstine Marie Willemoes, der 1755 kun 25 år gammel overtager gården.

Note:

Meddelelsen om familien Tøfting skyldes arkivar Torsten Balle, byhistorisk arkiv, Thisted, der selv nedstammer fra denne slægt.

FRA TØFTING TIL SKIBSTED

Christen Pedersen Ulsted og Maren Tøfting:

Det var på spindesiden forvandlingen skete og atter var det en pige ved navn Maren, der var på spil. Metamorfofen forløb i to tempi. Først giftede Anders P. Tøftings søster Maren sig 1750 med Christen Pedersen Ulsted, Vestervig sogn. Så købte de 1755 Skibstedgård og tog efter gården familienavnet Schibsted, senere Skibsted.

I en sen alder, 53 år, købte han Skibstedgård, som han ejede i 20 år. Hans forgængere var Ernst Hjelm Hviid 1746-52, der for øvrigt ejede den nærliggende Bodum Bisgård 1745-46. Herredsfoged Andreas Højer boede på gården 1753-56 eller 57. ved skøde af 3. maj 1755 solgte han "Schibstedgård" med et jordtilliggende på ca. 15 tdr. hartkorn, herunder et par bøndergårde og et hus i Ydby for 800 D. og 4 Spe.: Ducater til "velfornemme Seign". Christen Pedersen af Ø. Ulsted.

Det ny familienavn, Schibsted, vandt hurtigt hævd på egnen og Christen og Maren Schibsteds overtagelse af gården var indledningen til en almindelig opdrift gennem flere generationer for medlemmer af familierne Skibsted og senere Bendixsen. Hun var da kun 29 år gammel. De fik syv børn: Peder, der arvede gården, Poul, Jens Nicolai, Else Marie, Johanne, Kirsten og Birgitte. Om deres i øvrigt velsignelsesrige gerninger taler en inskription på døren til skriftestolen i Helligsø Kirke:

"Anno 1770 Lod Kierke Eierne Sgr. Christen Pedersen og Hustrue Maren Povelstdatter Tøfting af Skibstedgård dene Kierke med Skriftestolen, Reparere og istandsette".

Christen Pedersen, Ejer af Skibstedgård i Ydby Sogn fra 1755, døde 1775, hustruen Maren Poulsdatter Tøfting døde 1785.

Note:

Personalhist. Saml. Th. Hauch-Fausbøll, København 1906.

Peder Skibsted og Margrethe Bisgård:

I juni 1787 skiftede den ny ejer Peder Skibsted med sine fem umyndige søskende (Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol, 25. juni 1786-92). Den ældste broder Poul var myndig, men de øvrige gav møde med hver sin curator:

Jens Nicolai	:	Jens Tøfting, St. Tøfting
Else Marie	:	Peder Schaltzer, Løgstør
Johanne	:	Niels Tøfting, Jølbygård
Kirsten	:	Mads Willemoes, Abildgård
Birgitte	:	Anders Tøfting, Djernæs.

JENS CHRISTIAN SKIBSTED

Jens Christian Skibsted var af 3. generation fra Skibstedgård og søn af Peder Skibsted og Margrethe Bisgård, om hvem det hedder, at hun var på St. Tøfting - men ikke i hvilken egenskab.

Den unge Skibsted giftede sig den 5. november 1820 med en datter af pastor Lillelund, "Lundholm" i Brøndum: "Ungkarl Chr. Skibsted, 26 år, Ejer af Djernæs, og Jomfru Petrine Lillelund af Djernæs, 25 År. Vielsen fandt Sted i Hjemmet og Forlovere var Hr. Tøfting af Djernæs og Pastor Stenstrup til Hillerslev og Kåstrup".

Ved skøde af 21. juni 1821 overtog de nygifte gården St. Djernæs med flere ejendomme efter justitsråd Poul Tøfting og salig pastor Bernsdorph Lillelund.

Hovedgården omfattede diverse Parceller i Hundborg Sogn under Rostrup-Holme - og andre i Tvorup By - samt den derunder liggende Djernæs Mølle, hvilke Ejendomme med påstående Bygninger, tilliggende Jorder og Grunde, Rettigheder og Herligheder skal tilhøre Jens Chr. Skibsted og hans Arvinger, såfremt han derfor betaler 4.000 Rd.

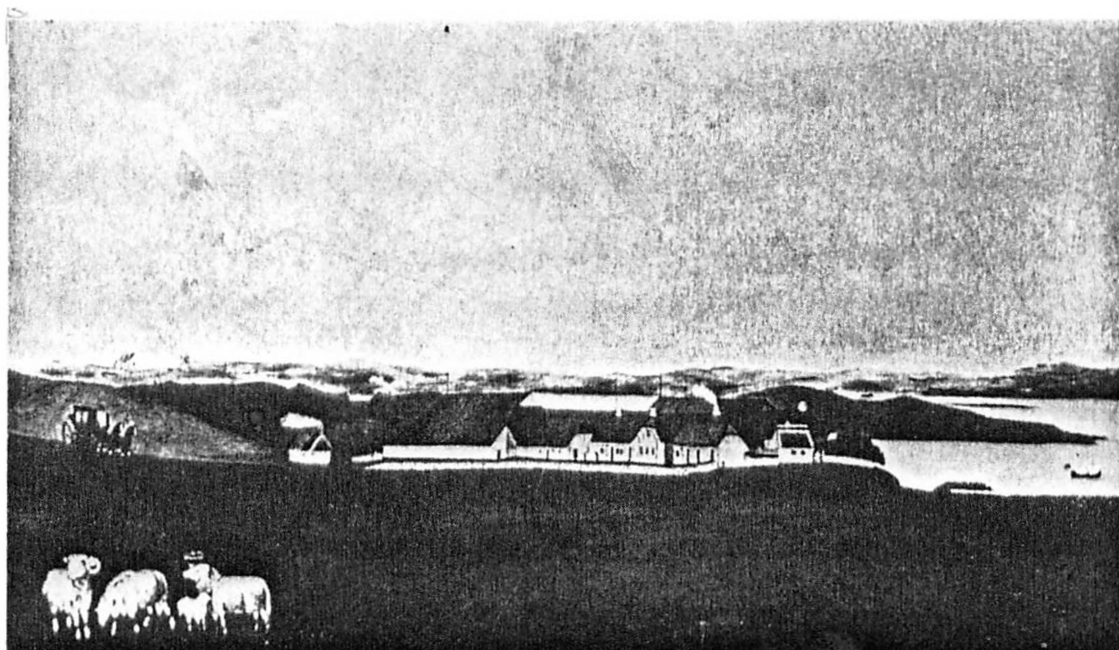
Sign. 9. Sept./læst Lützhøft, Djernæs d. 24. Juni 1821
H. Tøfting, H. Lillelund, P. Tøfting. Jens Chr. Skibsted.

Prisen kan forekomme overraskende lav. Forklaringen er nok, at det var en transaktion inden for familien. Det, der skete, var i virkeligheden, at Maren Tøftings sønnesøn "vendte hjem" til sin bedstemors fædrene jord ved Vang og Ø. Vandet til Djernæs, som hendes broder Anders Tøfting havde ejet. Og Lillelund - det var jo svigerfar, den energiske sognepræst fra Viborgkanten, en meget duelig og virksom landmand, ejer af "Lundholm", der var en parcel af den gamle hovedgård "Kærsgårdholm", som han købte i begyndelsen af 1800 tallet.

JENS CHRISTIAN SKIBSTED OG PETRINE LILLELUND

Da de nygifte flyttede ind på Djernæs, så gården, markerne og det omliggende landskab ud omtrent som på efterfølgende billede. Det findes på Thisted Museum og er gengivet i lidt større format på næste side.

En vig af den nu tørlagte sø strækker sig helt op til gården og fremhæver det bakkede terræn, der bølger frodigt under en høj sommerhimmel med spredte skyformationer.

Gården Djernæs ved Sjørring sø i Tvorup sogn omkring 1800 efter tegning af lærer, senere bankdirektør Vestergaard, Thisted. Til højre voldbanken, hvor Djernæsborgen har ligget, i baggrunden til venstre Sjørring kirke og Djernæs mølle.

Der er liv og foretagsomhed alle vegne. I forgrunden er høbjergningen i gang, karle og piger med to forspand. Djernæs Mølle maler og en karet med kusk på bukken er på vej mod gården. I det fjerne skimtes Sjørring Kirke og horisonten lukkes mod øst af et højdedrag med en række oldtidshøje.

Jo, det ligner godt nok Thy, men hele sceneriet forekommer en smule arrangeret - Mon ejeren virkelig var iført lang skødefrakke og høj hat på den daglige inspektionsrunde og hans kone i et krinolinelignende antræk. De er ikke unge - det må være Anders Tøfting og fru Kirstine.

Som det ses af billedet var der meget at gøre på Djernæs. Dagen begyndte tidligt og sluttede sent. Man var selvforsynende med de fleste forbrugsvarer. Derfor var der mange medarbejdere - et folkehold på en snes stykker var almindeligt. Der var langt til købmanden og sortimentet var meget begrænset.

Markernes afgrøder og bedriftens animalske frembringelser skulle igennem mange hænder forinden bordet kunne dækkes med brød, smør, ost og gule ærter med flæsk og før en lang og kold vinter kunne imødeses med et passende forråd af langskaftede hoser og varme muffedisser.

Et vigtigt led i det daglige arbejde var møllen - her rege- rede mølleforpagter Jens Madsen med en møllebetjent.

Fra 1834 til 1844 var hele børneflokken endnu hjemme bort- set fra den ældste søn Hans Peder Bernsdorf, der efterhån- den var 19 år. Det var i disse år der holdtes fast huslæ- rer, en ung student ved navn Hans Stigård, der var begyndt som såkaldt informator. Men 5 år senere var den 13 årige Trine den ældste af de hjemmeværende.

Familien havde gyldne dage må man tro. Det var netop ved den tid, at den barnløse Poul Tøfting lod Tandrup gå i arv til Jens Chr. Skibsted, St. Djernæs, Chr. Olesen, Gudum Kloster og exam. jur. E.A. Bendixsen, for 130.000 Rbdl.

I 1860 - det år bedstefar kom ind i familien - var kun fire voksne hjemmeværende, nemlig Anders, Theodor, Pouline og den nu 28 årige Trine. De fleste af navnene siger os ikke meget - det skulle da lige være Margrethe Kirstine, der blev gift med postekspeditøren fra Vestervig (Emil August Bendixsen) og Anders, der senere ejede Lyngholm - og så selvfølgelig Christian, herredsfuldmægtigen fra Thisted - alle navne, vi hørte lidt om hjemme.

Hende vi kender bedst, hvis ansigt er os velkendt, skønt ingen af os har mødt hende i virkeligheden, en dame i sort med hvid kyselignende hovedbeklædning og et alvorligt, selv- hævde udtryk, er selvfølgelig Petrine Laurentze Skib- sted, eller bedstemor. Hun var nummer seks i flokken og lød i familiens skød navnet Trine.

Den gamle Skibsted døde den 14. december 1861, 67 år gam- mel, kun et år efter Trines bryllup. Moderen beholdt gården i uskiftet bo indtil hun døde 20 år efter, den 5. marts 1881, på gården Grønland i Thisted landsogn, hvor hun til- bragte i hvert fald de sidste ti år af sit liv og sandsyn- ligvis endnu mere.

Det fremgår at hun ved skøde af den 28. marts 1870 solgte Matr.nr. 40 og 42 af Vang By og Sogn til Vang kommune - "som min Mand og jeg har ejet sammen". Skødet er under- skrevet på gården Grønland, som lå i Thisted landsogn lige

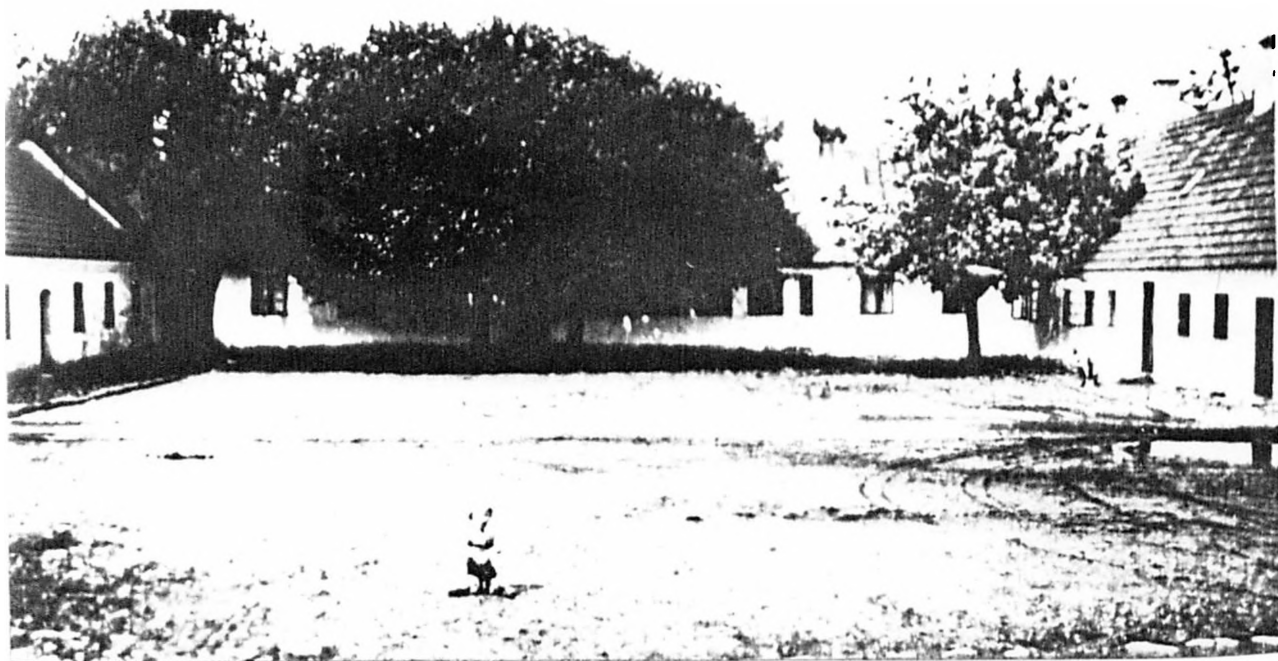
Note:

Gården Grønland er beskrevet af billedhuggeren Johan Gal- ster, hvis far var sagfører i Thisted i 1920'erne. Den har senere tilhørt Lerskov, "Færgesborg" og C.O. Bendixsen, som gav huset navnet "Hegnet".

St. Djernæs 1860, da Mathias Hviid Würtzen kom ind i familien. Høsten er forbi - man ser de mange tråttækte huse - lader og stalde, men kun det øverste af stuehuset rager op over havens træer:

Stuehuset med de to sidefløje og pladsen foran - omkring 1810. Begge billeder er skaffet af Byhistorisk Arkiv, Thisted:

udenfor bygrænsen ved Hundborgvej. Det var en regulær landejendom med et rummeligt stuehus og en stor gårdsplads mod vestsiden afskærmet af et dybt læbælte med store ahorn- og elmetræer. Det var altså ud ad Vestergade "den lille Nicolaj løb", som det står skrevet i sølvbryllupssangen, når han besøgte sin bedstemor. Hos sin bedstemor var han ofte, vist fordi faderens helbred var nedbrudt af en vedholdende tuberkulose. Far var 14 år da bedstemoderen døde efterladende sig 8 børn og 5 børnebørn.

Familien på Djernæs synes at have haft en stor omgangskreds. Som faddere til børneflokken er bl.a. indskrevet proprietær Tøfting, Tandrup, Sørensen, Irup og Neergård, Ulstrup.

GENSYNET MED THISTED

Efter eksamen vendte Mathias Hviid Würtzen tilbage til Thisted, men det vides ikke helt nøjagtigt hvornår. Han bestod eksamen i juni 1853 med haud.ill., dvs. 2. karakter. Fremstillingen af benzolsyre klarede han fint, men der var cyankalium i hans analyse, det var bl.a. det, der trak ham ned. Eksamensbeviset er underskrevet med flotte signaturer af kendte navne: Bergsøe, Scharling og Fenger.

Han formåede ikke helt at leve op faderens præstationer, han var stærkere og fik 1. karakter.

Men på et punkt ligner han ham godt nok. Han foretrak landbruget frem for - som det synes - den regelrette karriere inden for apotekervæsenet. Han giftede sig ind i en familie der ejede meget jord og det blev nok afgørende for hans fremtid.

Han var dog lidt vaklende i starten. Foreløbig begyndte han med en købmandsforretning på det yderste Vesterbro i nr. 96. Detailhandelen var endnu et nyt erhverv, der manglede ikke aktuelle forbilleder og flere af købmændene var vel-situerede.

Thisted set fra Øst
Farvelagt Tegning i Thisted Museum (ca. 1870)

På billedet her ses seks agtværdige borgere i høj hat og stadsklæder. De skal nok på søndagsudflugt til Klitmøller. Var de kommet ind ad Vestergade kunne man forestille sig, at det var Skibsteds fra Djernæs med datteren Trine på bagsædet på vej ind for at handle hos købmanden i nr. 96. Han var endnu ugift i februar 1860 som indehaver af for-

retningen, men han må have kendt sin tilkommende og familien på Djernæs, for allerede den 8. oktober samme år stod brylluppet som det fremgår af kirkebogen (Vagn Sogns Kirkebog, Hundborg Herred, Thisted Amt):

"Ungkarl, cand.pharm. Mathias Hviid Würtzen, Søn af Apoteker Würtzen og Hustru Laurentze Kristine - født i Kjettrup d. 5. Januar 1829 - og Jomfru Petrine Laurentze Skibsted på Djernæs, Datter af Proprietær J.C. Skibsted og Hustru f. Lillelund.

Forlovere: Anders Tøfting Skibsted, Avlsfuldmægtig, Djernæs
Christian Skibsted, Sagførerfuldmægtig, Thisted."

TINGGÅRDEN

Den 24. juli 1862 købte Mathias Hviid Würtzen Tinggården i Skrøm af Christian Jørgensen for 8.700 rigsdaler - "som herefter tilhører ham med de samme Herligheder, Rettigheder, Byrder og Pligter..."

Ejendommen var behæftet med den klausul, at der hvert år skulle afholdes to markeder, dvs. den tids heste-, kreatur- og krammarkeder med ret til for prangerne at have stæde-gange, og hvad nu herlighederne angik, var de til at overse. Det drejede sig om en firlænget, lukket hedegård af gængs type med et jordtilliggende af tvivlsom bonitet. Udhusene er forlængst revet ned, kun stuehuset står endnu på samme sted lempeligt moderniseret til bolig for skovrideren.

Man kan med god grund spørge, hvad den nygifte farmaceut og hans unge kone ville på disse golde hedestrækninger nu da han havde brugt 6-8 år på sin uddannelse. Var det mon de årlige markeder, om hvilke der fra gammel tid stod et vist gny langt ud over herredets grænser - det som præsten i Lerup beklagede sig over til kongen allerede i 1585 fordi "- det medførte stor Uskikkelighed ved Inddrivning af Kvæg - og at der fra selve Præstegården blev stjålet Tørv, Lyng, Får, Korn og meget andet" af hvilken grund markedet blev forlagt til Tinggården. Sikkert ikke. En virkelig duelighed og interesse for praktisk arbejde og i det hele taget for landbrug har man svært ved at tiltro ham. Det var nok faderen på Tanderupgård og barndommens tilknytning til egnen, der fik ham til at forlade Thisted.

TINGGÅRDEN OG DENS HISTORIE

Hvordan så der ud på egnen i bedstefars tid - efter alt at dømme ikke videre indbydende. Efter sandflugtens hærgen var Tingsheden oprindelig et område af klitter med såkaldte indsande og vidtstrakte hedearealer med kun en sparsom bevoksning af egekrat.

Her var Hanherreds Ting indtil det i 1688 flyttedes til Brøndum. Her lå "Thinggården", i begyndelsen kun som et "lille byggested" af to små huse. I 1660 var der kun et hus "Thinghuset" med 22 tdr. land opdyrket jord. Her holdtes tinget endnu i 1661 hos Jacob Laursen "ved Tinget". Her var Retterstedet, som omgav pladsen med en vis alvor og uhygge.

På de ugentlige Tingdage sattes Tinget af herredsfogeden, tingskriveren, den tiltalte og det fulde tingsvidne bestående af otte stokkemænd (sådan kaldtes de fordi de sad på stokke eller planker). Dommen skulle alene lyde på skyld eller ikke-skyld og strafudmålingen var som oftest bøde, fredløs eller livsstraf. Fængselsstraf kendtes ikke.

Var dommen fredløs, havde den dømte frit lejde, indtil han var udenfor synsvidde. Var dommen galge og gren, foretog tingmændene så sent som i 1600-tallet selv hængningen uden medvirken af mestermand eller rakker. Jacob Knudsen refererer i bogen "Adelbrand og Malfred" til en tingdag: "- men Sandemændene såvel som Nævningene gik nu ud af Tingstedet, såsom det alt var noget silde. Så skiltes Tinget den Dag, men både blandt Folk, som red hjem om Natten, som især blandt Gæsterne på Thinggården, som ligger Østen for Skræm By, var der megen Tale om Aftenen."

Den nuværende ejer af Thinggården, statsskovrider Laumann-Jørgensen, oplyser, at huset er bygget med skæve vinkler. Overtroen var så dybt rodfæstet på den øde egn ved nuværende Thinggårds opførelse, at man undlod at bygge en ret vinkel, idet stumpe og afvigende vinkler forhindrede at "Skidteriet" kunne komme ind og bosætte sig i huset.

FAMILIEN PÅ TINGGÅRDEN

I det særprægede landskab, som strækker sig fra klitterne ved Skagerak over til de lave vejler ved Limfjorden, var der også agerland, omend kun som pletvise forekomster af mager og sandet jord. Men det var ikke sandmarker og stenørkener alt sammen. Der var også oaser, hvis man kan kalde dem sådan.

Bratskov, set fra Syd.

HOLT & MADSEN

Af den kreds, der var faddere til børnene fra Tinggården, kan man følge familiens samkvem med slægt og venner (Kirkebogen for Skræm 1814-1882).

Den første, der blev døbt i Skræm Kirke, var farbror Christian, apoteker, sidst i Vanløse. Her var bedstefaderen fader. Nu gårdejer, før proprietær. Han er nu 68 år og på nedtrapning som ejer af en mindre gård i Husby.

Den ældste af sønnerne fra Bratskov, Peder Skibsted, 38 år og ugift, var også fader. Han døde forøvrigt allerede året efter.

Her får man at vide, at der på Tinggården var en forvalter ved navn van der Merveede.

Ved faster Augustas dåb var Jens Nicolai Skibsted fader - det var ham der overtog Bratskov efter faderens død få år efter.

Ved Peters dåb var frk. Møller, Tinggården, bedstefaderen og forpagter Hasselbalch, Ålegård, faddere.

Ved fars dåb var følgende faddere: Forpagter N. Skibsted og hustru, madame Mathilde Skibsted, gift med Anders Skibsted, der efter faderens død i 1861 fik St. Djernæs i forpagtning og senere ejede Lyngholm. Endvidere jomfru Antonie Skibsted V. Baun, Skinnerup, og endelig forvalteren på Bratskov, Jens Eske Tøfting Bendixsen.

Inden jernbanen mellem Ålborg og Fjerritslev åbnedes i 1897 var der diligenceforbindelsen over Aggersund-Løgstør om eftermiddagen og endvidere forbindelsen mellem Ålborg og Thisted. Den passerede Fjerritslev på ubekvemme klokkeslet, nemlig kl. 5 om morgenen fra Ålborg og kl. 11 om aftenen fra Thisted. Den 12 mil lange køretur kostede kr. 7,20 og postkontorerne på ruten var Åbybro, Ø.Svenstrup, Fjerritslev og Bjerget. Kusken, eller postillonen som han hed, fordi det internationale postsprog altid har været fransk, skulle blæse en strofe af "Tappenstrej" eller "Herlig en Sommernat" i posthornet ved ankomst og afgang alt efter årstiderne. Ved hans side højt på bukken sad postkonduktøren, som havde ansvaret for passagerer og post *).

Børnene på Tinggården var endnu ikke i den skolepligtige alder, men hen imod slutningen af tredserne blev det aktuelt for den ældstes vedkommende, Vilhelmine. Hun blev senere i livet lærerinde, men døde allerede i 1912 af tuberkulose - det år vi flyttede til Vendsyssel. Jeg kender hende kun fra billeder, men fik i arv efter hende et meget personligt minde, en servietring af sølv, som jeg dagligt bruger endnu 68 år efter.

Hvordan det stod til med undervisningen i Skrøm i tredserne er nok svært at sige, men en af skolens tidligere elever melder herom noget senere: "- i lang Tid gik jeg i Skrøm Skole, hvor vi Drengene måtte hjælpe Læreren med hans Landbrug og der lærte vi grumme lidt." *)

Ønsket om at få børnene i en god skole har nok været medvirkende til at familien besluttede af flytte til Thisted igen. Ved skøde af 25. juli 1868 solgte eller mageskiftede Mathias Hviid Würtzen Tinggården til Peter Chr. Møller af Trustrup for 9.000 rigsdaler. Køberen overtog prioritetsgælden på 4.500 rigsdaler og sælgeren modtager som betaling en gård i Husby, værdi 4.500 rigsdaler. Kabalen gik op, familien kunne genoptage bylivet og Mathias Hviid kunne vende tilbage til handelen, hvad der nok var hans egentlige bestemmelse - Eller blev de på gården i Husby et stykke tid, ret længe kan det ikke have været, for allerede den 5. november 1869 kom faster Christine til verden - og hun er født i Thisted.

*):

Johan Lindstrøm: "Blade af Fjerritsslevs Historie"

HVAD DER HEREFTER SKETE MED TINGGÅRDEN

Peder Møller beholdt Tinggården til 1884 og så er det som om landbruget træder lidt i baggrunden. Han var nemlig en mand der forstod sig på kunstvævning og kunne fremstille duge med smukke slotte og andre bemærkelsesværdige bygningsværker *). Han solgte gården til et interessentskab bestående af kammerherre Skeel, Birkelse, justitsråd Plessner, Langelund, jægermester Roulund, Ågård, godsejer Bruun, Kokkedal og proprietærene Bruun, Boelsgård og Hasselbalch, den sidste på Nørgård *).

*):

Jens Rolighed: "Bogen om Hanherred"

Det stiftende møde blev afholdt på Tinggården den 19. februar 1884 og det var klart, at nu var der lagt op til store forandringer i Tinggårdens fremtid. Man vedtog at anlægge en planteskole, dog foreløbig med bibeholdelse af det forefindende agerbrug.

Efter Hedeselskabets oprettelse i 1866 blev det nærliggende med Chr. Dalgas i spidsen, at søge den udyrkede og ubeboede Tinghede inddraget i plantesagen. Foreløbig ansatte Selskabet en bestyrer til at drive landbruget, han hed Jens Chr. Andersen (Brun). Det var næsten reduceret til kun at være fåreavl. Sin største bedrift udførte Chr. Andersen med den gamle plov, der endnu gemmes på Tinggården. Med en stud og en hest spændt for opbrød han de mægtige hedestrækninger til plantning 1884-1897.

I 1917 vedtoges det på generalforsamlingen *) at likvidere (man havde nok fået et godt tilbud fra prins Valdemar!). Tingskoven og herregården Kokkedal blev overladt til prins Valdemars søn, prins Erik, og en inspektør Velling fra Himmerland tog sig af den daglige drift af godset.

Da Prinsen på grund af krakket med Landmandsbanken mistede en kapital, udbød han plantagen til salg og i 1923 købtes den af nuværende ejers bedstefar, skovrider Rasmus Jørgensen, førhen skovrider på Stamhuset Birkelse.

Ved Rasmus Jørgensens død overtoges plantagen af hans søn, tidligere filialbestyrer i dansk-britisk kompagni, konsul Poul Jørgensen, der trods mange farer slap levende hjem fra Sibirien.

*):

E. Laumann Jørgensen: Privat meddelelse 5.10. 1978.

En nærmere undersøgelse viser at det passer. Selvfølgelig var der også her Bendixsen'er med i spillet. Det viser sig, at konsul F.C. Bendixsen, tobaksfabrikanten, den 1. november 1843 solgte Matr.nr. 397d til et medlem af familien, cand. pharm. A.C. Bendixsen - sikkert til material- og vinhandel - han nævnes nemlig 1870 som fhv. vinhandler med bopæl i Nørregade.

Da Mathias ved sit ægteskab fik forbindelse til familien Bendixsen, var det naturligt at han havde kig på forretningen, når den forrige ejer trak sig tilbage. Han havde fået nok af landbruget og længtes efter at vende tilbage til handelen og især til et fag, som hans uddannelse gjorde ham skikket til.

Ved familiens tilbagevenden til Thisted i efteråret 1868, nu med en børneflokk på syv, så den inderste del af Vestergade og hjørnet ved Amtsstræde anderledes ud. Det eneste man genkender på Jul. Andersens maleri fra 1866 er gadens svage hældning og drejning ned mod rådhuset.

På hjørnet lå endnu i 1870 købmand Holsts Gård, opført omkring 1800 af den rige Lars Hillmann Holst, men efter 1864 beboet af den indflydelsesrige Thisted-borger og storkøbmand, konsul N.C. Andersen. Ejendommen omfattede et forhus og sidebygning og havde nr. 58 i Vestergade.

I sidefløjen boede familien Würtzen til leje hos madam Holst med deres børn, hvoraf den ældste, Wilhelmine, var 8 år. Far var kun 2 år. De havde 2 tjenestepiger på 17 og 16 år.

Vestergades nedre del omkring 1870. Til venstre kobm. Holsts gård på hjørnet af Amtsstræde, fra 1864 beboet af købmand, konsul N.C. Andersen. Til højre huset, hvor nu skotojsforretningen »City« findes. Billedet er fotograferet efter et maleri af Jul. Andersen 1866.

Holsts Gård var altså rammen om familiens hjem og materialistforretning. Indgangspartiet i gavlen minder om noget sådant - vi må nok forestille os en mild aroma af fransk terpentint og spansk humle strømmende ud derfra til ærgrelse for apoteker Bertelsen, der heldigvis boede nede i Storegade, så at den ikke nåede hans næsebor. Han var forøvrigt stærkt optaget af sit nye inventar med to arbejdende recepturer alt i let pompejansk stil efter tidens mode samt af det nye dampapparat, der under megen beundring blev forevist i virksomhed ved visitatsen i 1877.

Nedenfor bringes et billede af Mathias Hviid Würtzen. Det er taget hos fotograf Kjølby, Thisted. Det passer godt til tiden omkring halvfjerserne, da han drev forretningen. Helt almindelig er han ikke. Der er noget asketisk ved hele hans fremtoning. De meget skrå skuldre, den lange lige næse, den sparsomme moustache og de sagtmodige øjne. Et eksklusivt portræt - Noblesse helt igennem.

Man gør sig allehånde forestillinger om familien Hviid, når man kender faderens billede. Var han vag, som det er sagt, eller var han helbredsmæssigt sløjt udrustet fra barndommen. Det ved vi ikke. Men han var altså materialist - en "syngende materialist".

Mathias Hviid Würtzen:

I Holsts Gård boede også som allerede nævnt konsul N.C. Andersen, svoger til I.P. Jacobsen med hvis søster Marie, han var gift. Herom skriver C.B.V. Hansen, der var herredsfoged i Vestervig, mens vi boede på Gettrupgård, at når digteren i årene 1877-84 besøgte søsteren mellem de lange ophold i udlandet og i København og efter besøget gik hjem til faderens hus ved havnen, gik han over kirkegården, hvilket er udlagt derhen, at han mod enden begyndte at vende sig mod kirken, men det afvises på det kraftigste som helt utænkeligt, og det er det sikkert også.

Myter og anekdoter om berømte personligheder er altid et godt supplement til beskrivelsen af stedet, hvor de færdes. Derfor skal også her medtages et billede af I.P. Jacobsen og hans svoger.

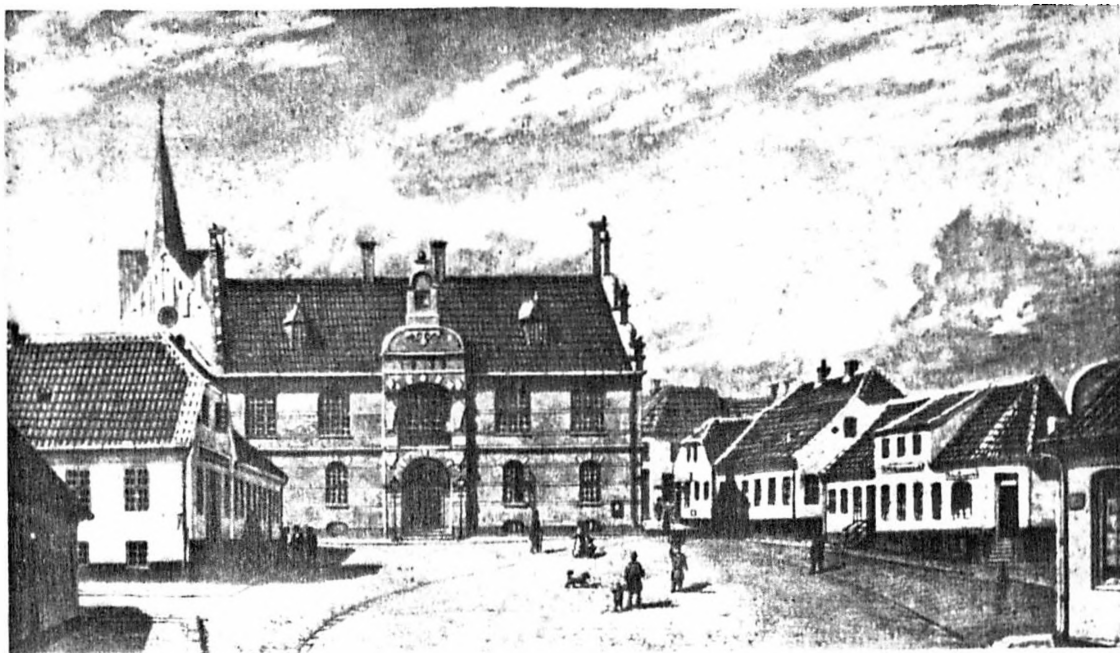
Billedet er sikkert fra slutningen af halvfjerdserne, dvs. fra den periode, hvor Jacobsen skiftevis arbejdede om sommeren i det lille lysthus på havnen på "Niels Lyhne" og om

vinteren i Rom eller Montreux, indlogeret i pension "Bellevue", hvorfra den smukke beskrivelse af kirkegården i Clarence må stamme.

Allerede i 1873 viste de første sygdomstegn sig under et ophold i Italien.

Hen imod 1880 kom det indre af byen i støbeskeen. Vestergades gamle huse blev udskiftet eller ombygget. Familien Würtzen fik en mere tidssvarende bolig. I 1880 boede de i Matr. Nr. 401 (nu Vestergade 6, Chr. Søndergårds Manufakturhandel), som da ejedes af købmand P.L. Vestergård. Her boede det midaldrende ægtepar købmand, cand. pharm. M.H. Würtzen med sin 2 år yngre hustru, deres 18-årige datter Wilhelmine, der allerede i sin unge alder betegnedes som skolebestyrerinde - det kan man da kalde et højt ambitionsniveau - Anna på 15, Nicolaj på 12 og endelig Christine på 10 år. De andre søskende har åbenbart allerede forladt reden for at søge uddannelse. Christian som apotekerdiscipel på Horsens Svane Apotek og Peter som tømrerlærling (senere direktør for Tømrermestrenes Høvleværk i Århus).

Men stort set lignede Thisted den by vi kender fra omkring 1920, når vi søskende, som ganske unge besøgte købstaden fra Snedsted.

Storetorv 1890. Til venstre Brinkmanns gård. Yderst til højre hjørnet af den fordums præstegård (nu Jensen & Langballe).

Store Torv med det dejlige rådhus, som jeg ikke kan blive træt af at se på, var mindre dengang. Kirken bagved var mit første motiv efter at jeg begyndte at tage billeder og hos boghandler Buchholtz lærte at fremkalde dem selv i butikens mørkekammer. Der var service også for realskoledrenge dengang.

På billedet ses Store Torv 1890, uden et eneste køretøj. Det virker meget provinsielt og småstads-agtigt. Alt medvirker til at fremtrylle den bekvemme, lidt magelige stemning fra for snart 100 år siden. De spadserende borgere med børn og hunde. De lave tegltækte huse og udvekslingen af døgnets begivenheder i skyggen af Brinckmanns Gård. Helt op til 1851 var byen endnu indhegnet og ved indfaldsvejene var der bomme, der markerede toldgrænsen.

Storegade i Thisted ca. 1870. Forrest til højre: Den gamle Borgerskole paa Hjørnet af Havnestræde. I Baggrunden midt i Billedet: Hotel «Aalborg» for Ombvgningen.

Storegade i Thisted som den så ud, da bedstefar vendte tilbage fra Skræm, hvor han havde solgt Tinggården for at nedsætte sig som materialist i Vestergade.

Billedet synes taget i en særlig anledning. De fleste har stadstøjet på. Herrerne i chaketlignende jakker og nogle endda med høj hat. Børnene er i hvide kjoler og kun en enkelt håndværker kommer ud på trappen iført arbejdstøj.

Margrethe Kirstine, f. 1822:

Den næstældste af børnene Margrethe Kirstine blev ca. 23 år gammel gift med den 15 år ældre Postexpediteur Emil August Bendixsen og fik således sit nye hjem på Teglgården i Vestervig, hvor der dengang var et brevsamlingssted. Teglgården er den ældste gård i Vestervig, opført 1750 af Moldrup, Vestervig Kloster.

Indtil 1850 var der kun kroen og tinghuset. Cand.pharm W.E. Bendixsen - en bror til postekspeditøren - forsøgte 1846 at få tilladelse til at oprette et apotek, men bevillingen blev givet til en anden.

I 1860 havde ægteparret 3 drenge, Christian, Jens og Anton. De to første boede i Thisted på Torvet nr. 6 vel for at gå i skole. Anton var endnu for lille til at sende ud.

I 1870 kom herredsfoged Jansen til Vestervig. Han røgtede sit embede med stor myndighed, hans domme var respekteret og selv var han afholdt. Familien Jansen kom til at spille en stor rolle for de to af drengene - de blev gift med herredsfogedens døtre, Elise og Rasmine.

Herredskontoret var indtil 1821 i Visby Vestergård, men flyttedes med generalauditør Fischer til Teglgården, som fra Fischer gik i arv til Bendixsen, hvorefter dommerkontoret flyttedes til den nuværende dommergård.

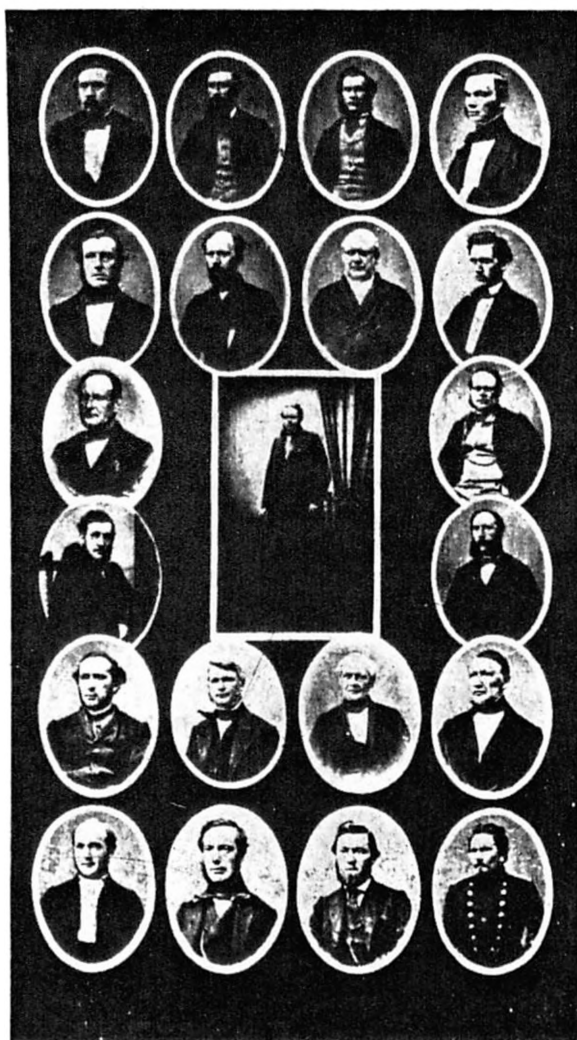
Kirstine Pouline, f. 1824:

Hun blev ret sent, 27 år gammel, gift Wittendorph, men ægteskabet opløstes få år efter. Faderen lejede derefter en lejlighed i Thisted til hende og hendes 3 børn, Ludvig, Poul og Petrine, hvoraf de 2 var født i Thisted, medens den yngste på 2 år var født i Vang, muligvis på Djernæs, således at ægteskabet allerede da var under afvikling. Familien blev underholdt af faderen på Djernæs og boede sammen med drengene fra Teglgården.

Anders, f. 1827:

Anders var forlover for søsteren Petrine - eller Trine som hun blev kaldt - da hun blev gift med Mathias Hviid Würtzen i 1860. Han var uddannet som landmand og allerede da avlsfuldmægtig på gården.

Efter faderens død året efter fik han St. Djernæs i forpagtning. To år efter i den meget modne alder af 39 år giftede han sig med den 6 år yngre Laura Mathilde Carstensen, der var født i Vang og datter af en postmester. Der var ingen børn i ægteskabet, men de viste megen interesse

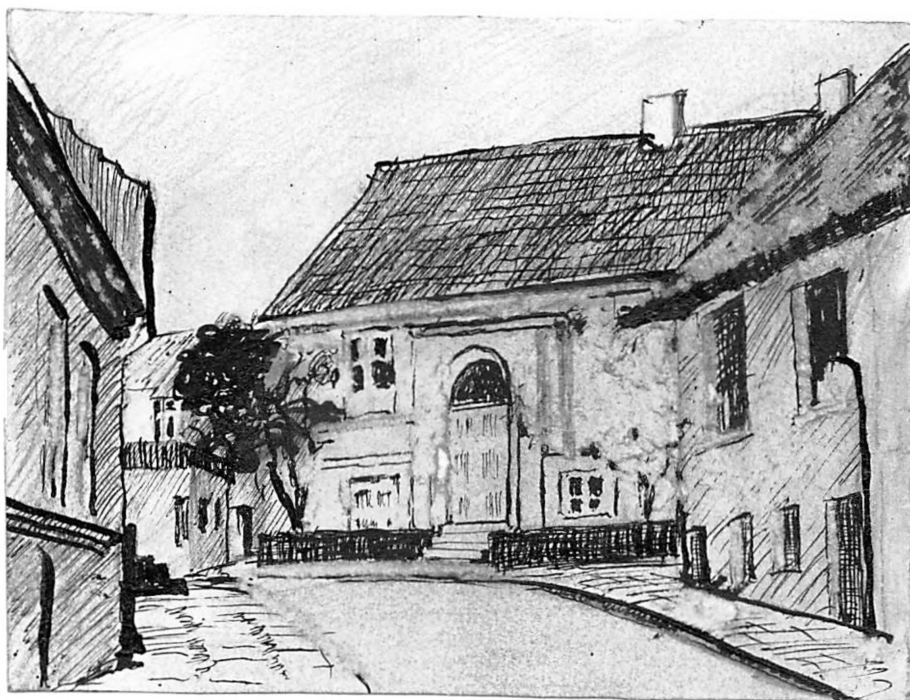
Fremtrædende Borgere og Embedsmænd i Thisted 1863.

Fra venstre til højre: Kammerraad Lykke, Fuldm. Frederiksen, Fuldm. Skibsted, Overlærer Christensen, Landinsp. Buchhave, Rektor Müller, Amtsforv. Henke, Prokurator Esmann. Midt i Billedet: Byfoged Schouw, der i Amtmandens Fravær spillede en betydelig Rolle under Besættelsen i 1864. Til venstre herfor: Pastor Wesenberg, Telegrafbest. Dyrhund, og til højre: Justitsraad Hansen, Kohn. W. Brueckmann. Paa de to nederste Rækker ses fra venstre til højre: Dr. David, Dr. Willemoes, Konsul Bendixsen, Prokurator Nyegaard, Apoteker Petersen, Vejlinsp. Husen, Jernstøber Bonne og Lærer, Løjtnant Klubben, der var en af de første Danske, der faldt under Kampene i 1864. (Thisted Museum).

En anden søn rejste til Californien og byggede skibe. Hans ry for viden om og manifesterer sig endnu som et fyrsteligt gravmonument i sort marmor - det vi alle kender fra sjældne besøg ved vore bedsteforældres grave i Thisted.

Herredsfuldmægtig Chr. Skibsted er allerede nævnt som en af byens kendte borgere. I oplandet gjorde han sig bemærket som aktionarius især ved strandingsauktioner, men han var også aktiv i politik som arrangør af vælgermøder og som formidler af lån i Jyske Købstads Kreditforening. Hans virke er meget udadvendt og ikke svær at få øje på i samtidens aviser, når et eller andet offentligt arrangement skal sættes i scene f.eks. Thybanens indvielse den 23. maj 1882 - knapt et år før bedstefar døde.

Herredsfuldmægtig Skibsteds Gård:

Han boede da i det hus vi alle kender som den gamle amtslægebolig - dengang kaldet Herredsfuldmægtig Skibsteds Gård. Kong Christian IX, dronningen, kronprinsen og Prins Hans samt hele det kongelige følge indskibede sig søndag den 21. maj ved tretiden på "Dannebrog", der kl. 3.30 ledede fra Københavns Toldbod ledsaget af Fregatten Jylland. Kl. 6 næste morgen passerede "Dannebrog" Hals og kl. 7.30 var dampskibet "Ålborg" med 200 damer og herrer og 10. Regiments musikkorps afsejlet fra Ålborg for at møde skibene.

De kongelige gik nu mens skibene lå ankret på fjorden fra "Dannebrog" over på fregatten "Jylland" og fortsatte rejsen med dette skib til Thisted, der nåedes kl. 5 og blev her modtaget i havnen med kongelig salut af amtmand Unsgård i

spidsen for en kreds af byens fremtrædende borgere. Ved landgangen var anbragt æresport og samtlige havnens omgivelser prangede med flag i massevis. For kongen og dronningen var amtmandsboligen stillet til disposition. Kronprinsessen boede i herredsfuldmægtig Skibsteds Gård, mens Prins Hans havde borgmester Clausens lejlighed. (Historisk Årbog for Thisted Amt, Bd.6, side 384).

Indenfor familien hedder det sig - som en mundtlig overlevering - at Christian Skibsted en tid holdt mange auktioner over strandingsgods i Klitmøller, hvor han var afholdt af fiskerne. Af en eller anden grund havde han underskud i kassen. Fiskerne samlede en sum penge sammen og hjalp ham gennem vanskelighederne. Hans 12 år yngre søstersøn, bankdirektør Bendixsen, trådte også til.

Denne affære er blevet gengivet som medvirkende til, at far - under omstændighedernes tryk - i 1912 solgte Gettrupgård til Bendixsen, der havde lån i gården. Men for det første ville Christian Skibsted i 1912 have været 77 år, og for det andet er der ikke noget i skødet som tyder på, at salget skete under pres, for far forlod Gettrupgård med et pænt overskud.

Vi ved ikke, hvornår Skibsted døde, men hustruen overlevede ham og flyttede til København og havde, efter hvad der fortælles, ikke for meget at leve af. Det forlyder, at hun modtog en vis garanti fra dronningen om at så længe hun levede, skulle børnene gå i en ordentlig skole - dette som tak for udvist gæstfrihed under dronningens besøg i Thisted.

En søn af fru Skibsted, Jens Skibsted, der var fast ansat i hæren i intendanturen, kom jævnligt på Vanløse Apotek og hilste på farbror Christian, mens jeg var ansat der i tyverne. De talte sammen i en fortrolig tone som gamle bekendte, men han kom aldrig længere end på kontoret. Han var ca. 60 år og klædt i khakiuniform med lange sorte støvler og havde en livlig fremtræden og et pænt regelmæssigt ansigt. En dag stod der også to pæne, ældre damer i apotekets skranke, den ene hed Emilie. Det var hans søstre og så vidt jeg ved var de ugifte. Disse oplysninger viser langt tilbage, længere end til 1912, hvorom det hedder, at det var en streng tid for landbruget - ingen havde penge.

Fars morbroder, herredsfuldmægtig Chr. Skibsted, var gift med en datter fra Vesløsgård, født Kjærulff. Her mødte man også navnet Lassen. I brev af 3.12.1984 fra Poul Erik til Ejnar hedder det: "Da jeg 1951 kom til Forstædernes Bank i Glostrup vidste man at fortælle om en gammel herre ved navne Lassen Skibsted. Han havde været revisor i banken. Han var fars fætter, søn af herredsfuldmægtigen fra Thisted, om hvem det hedder, at han af en eller anden grund endte sine dage for egen hånd."

Angående slægten Willemoes:

Et resume om slægten Willemoes viser relationerne mellem de af slægten som har levet på St. Djernæs, Abildgård i Grurup, Gettrupgård og Tanderup - alle i Thy.

Den første var Christen Christensen, der ca. 1650 boede på gården Willemoes ved Holstebro. Det 2. led i rækken af samme navn med tilføjelsen Willemoes (1690-1746) ægtede Anna Marie Quistgård (1713-1789), som senere giftede sig med Chr. Nielsen Hillerup, købmand i Lemvig.

Tre børn, a, b, og c, af det første ægteskab kom til at spille en vis rolle som ejere af større gårde i Thy:

a):

Kirstine Marie Willemoes (1743-1820) gift med Anders Poulsen Tøfting til St. Djernæs.

b):

Niels Chr. Willemoes (1741-1822) til Tandrup, ugift.

c):

Mads Christensen Willemoes (1734-1797) til Abildgård, Grurup, efterlod sig mange børn. Gift med Mette Tøfting.

d):

Christen Christensen Willemoes (1736-1818) gift med Christiane Dreyer (1753-1832). Kammerråd og amtsforvalter i Odense. Efterlod sig 11 børn og blandt dem Peder Willemoes (1783-1808), der faldt som premierløjtnant og adjutant hos chefen på linieskibet Prins Chr. Frederik i dets ulykkelige kamp ved Sjællands Odde.

Peder Willemoes var en brodersøn af Kirstine Marie Willemoes, St. Djernæs, og hendes datter Kirstine Tøfting, der var fars oldemor, var således kusine til Peder Willemoes, som det blev os fortalt da vi som børn boede på Gettrupgård.

Ludvig Nicolaj Würtzen	Mathias Hviid Würtzen	August Mathias Valentin v. Würtzen	Frederik Gotlob v. Würtzen	Chr. Heinrich v. Würtzen Anna Margr. Juhl
			Anna Marie Wøldicke	Peder Wøldicke Marie Møller
		Laurentze Christine Hviid	Mathias Hviid	Laurs Schipper Hviid Anna Marie Christensdatter
			Mariane Colding	Didrik Andreas Colding Pauline Winther
	Petrine Laurentze Skibsted	Jens Chr. Skibsted	Peder Schipsted	Christen Pedersen Schipsted Maren Tøfting
			Margrethe Bisgård	Kristen Jensen Byscou Mette Tøfting
		Petrine Lillelund	Hans Bernstorff Lillelund	Niels Pedersen Lillelund Mariane Bernstorff
			Kirstine Tøfting	Anders Tøfting Kirstine Marie Willemoes

BIBLIOGRAFI

Balle, Torsten: Familien Tøfting. Byhist. Arkiv, Thisted

Bendixsen, Eske: Justitsråd, og hustru Marie Elisabeth Fischer, deres descendens

Bratskov: Danske Slotte og Herregårde, Bd.3 s.507. Trap Danmark, Bd.6 s.391-392

Broberg, F.C.: Enderslev Sogns Hist., Østsjælland's Årbog VIII, 1908

Christian IX, Besøg i Thisted i 1882. Årbog for Thisted amt, hist. Bd.6, s.384

Danmarks farmaceutiske Højskole, 1892-1967, årsfesten 1967

Detlefsen, D: Errichtung und Einziehung der Reichgrafschaft Rantzau. Zeitschrift d. Gesellsch. f. Schleswig-Holsteinische: Vol.18, s.197-265

Drage-Friederichruhe, Stich: Danske Vitruvius, 1749, s.173

Drage und Rantzau, Topographie: Schröder-Biernatzki s.185-256

Goldschmidt, M.A.: En rejse på Vestkysten af Thy og Vendsyssel

Hald, P.L.: Thisted Købstads Hist.

Hansen, C.B.V.: Om I.P. Jacobsen. Hist. Årbog f. Thisted Amt, 1913, s.3-20

Hauber, C.E.: Beskrivelse over den danske Residensstad Kjøbenhavn og de kongelige Slotte på Landet, 1783

Hirschfeld, Peter: Herrenhäuser und Schlosse in Schleswig-Holstein, 1.oplag, 1953

Haupt, R: Haus Barmstedt und Schloss Rantzau, Quellen und Forschungen z. Geschichte Schleswig-Holstein, Bd.6, s.221

Hennings, August: Reise duch Jütland 1779, Kokkedal Hist. Årbog f. Thisted amt, 1917, s.43-62

Holtet, Chr.: Blade af Skanderborg Bys Historie

Jonge, Nicolai: Kjøbenhavns Beskrivelse, 1773, Kastellet

Kirkebog: Ø. og V. Vandet, 1691-1731

Kirkebog: Boddum-Ydby, 1733-1809

Kornerup, Bjørn: Frederiksborg Latinskole, 1630-1830.
Frederiksborg Amts årbog, 1914

Krabbe, Herluf: Kastellet gennem 300 år

Krohn, Victor: Bageriet og Møllen i Kastellet. Historiske
Meddelelser fra København, 2.række, Bd.3 s.547-589, 1927-28

Lengnick, J.C.: Genealogier over adelige og borgerlige
Familier, 1855

Lindam: Stamtavle, Personalhist. Tidsskrift 1962, s.51

Lindstrøm, Johan: Blade af Fjerritslevs Historie

Lyngholm: Danske Herregårde og Slotte, 1945, Bd.2 s.411

Lyngholm: Besøg den 24. september 1969

Majvang, Arne: Dalby og Thureby Sogns Historie, Bd.I

Nibe Bys Skifteprotokol: Skiftet efter P. Wøldike
1781-1813, s.211b

Nyerup, Rasmus: Kjøbenhavns Beskrivelse 1800

Quicherat, J.: Histoire du costume en France depuis les
temps reculés jusq'á la fin du XVIII. Siecle.

Rauert, M.H.T.: Die Grafschaft Rantzau. Der Hausvogt

Rindorf, H.: Christian Heinrich og Carl Gotfred v. Würtzen,
1955

Rolighed, Jens: Bogen om Hanherred, s.114-115 om Tingskoven

Saucke, Pastor Hieronymus: Hist. Rantzovian, Detlef
Detlefsen: Aus der Chroniken der Holsteinichen Elbmarschen,
in Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein.
Geschichte, Bd.18, 1888, s.199-257

Schäffer, A.: De danske Apotekers Historie

Simonsen, Ib: Personalhist. Medd. til Poul Erik Würtzen

Skibstedgård: I.B.C. la Cour, Danske Gårde, 1908, 2.samling
s.467

Skibstedgård: August Schmidt: Fra Skibstedgård, Årbog f.
Thisted Amt, 1947, s.21

Skibstedgård: Viborg Landstings Skøde- og Pantebog 23.6.,
1786-92. Nr. 50-B24-710, s.222b og 223 a og b

Store Djernæs: Hist. Årbog f. Thisted amt, 1908

Store Djernæs: Trap Danmark, Bd.VI s.601

Store Djernæs: Maleri af bankdirektør Vestergård. Thisted Museum, 1800

Stranding ved Agger: III. Tid., 1883-84, Bd.4 s.186-187

Thane, L.: Skanderborgs Historie, 1908, s.47

Tinggården: Børnenes dåb, Kirkebogen for Skrøm 1814-82

Tinggården: E. Laumann, skovrider, København: Om Tinggården

Tinggården: C. Klitgård, Vendsysselske Årbog 1935-36.

Thisted Byfoged Realregister: 1800-1910, Bd.33, Sp.27, s.12-60

Trojel, F.V.: Om Svenskekrigen 1657. Historisk Arkiv 1881, Bd.5 s.159

Wiberg, S.W.: En almindelig dansk Præstehistorie 1867, Bd.1 s.414

Würtzen, Chr. Henrik: Medd. fra Rigsarkivet den 26. februar 1979

Würtzen, Hinrich: Husfoged på Rantzau, efterladte papirer og breve, 1714-24. Landesarchiv Schleswig-Holstein Abteilung, 113 nr. 628

Würtzen, Mathias Hviid: Bryllup. Vagn sogns kirkebog, Hundborg Herred, Thisted amt, 28. oktober 1860

Würtzen: Slægten. Breve fra forskellige til oberstløjtnant C.A.L. v. Würtzen, privat-arkiv, Landsarkivet for Sjælland, København

Ågård: Danske Slotte og Herregårde, Bd.3 s.533

Ågård: Historisk Årbog f. Thisted amt 1932.

August Mathias Valentin
v. Würtzen

Frederik Gotlob v. Würtzen

Chr. Heinrich v. Würtzen
Anna Margr. Juhl

Anna Marie Wøldicke

Peder Wøldicke
Marie Møller

Laurentze Christine
Hviid

Mathias Hviid

Laurs Schipper Hviid
Anna Marie Christensdatter

Mariane Colding

Didrik Andreas Colding
Pauline Winther

Jens Chr. Skibsted

Peder Schipsted

Christen Pedersen Schipsted
Maren Tøfting

Margrethe Bisgård

Kristen Jensen Byscou
Mette Tøfting

Petrine Lillelund

Hans Bernstorff Lillelund

Niels Pedersen Lillelund
Mariane Bernstorff

Kirstine Tøfting

Anders Tøfting
Kirstine Marie Willemoes